

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ERKEN OSMANLI MİMARLIĞINDA SÜTUN KULLANIMI
(1299-1453)**

Yüksek Lisans Tezi

GÜLLÜ UZUN

**Tez Danışmanı
PROF. DR. ALİ OSMAN UYSAL**

Çanakkale - 2019

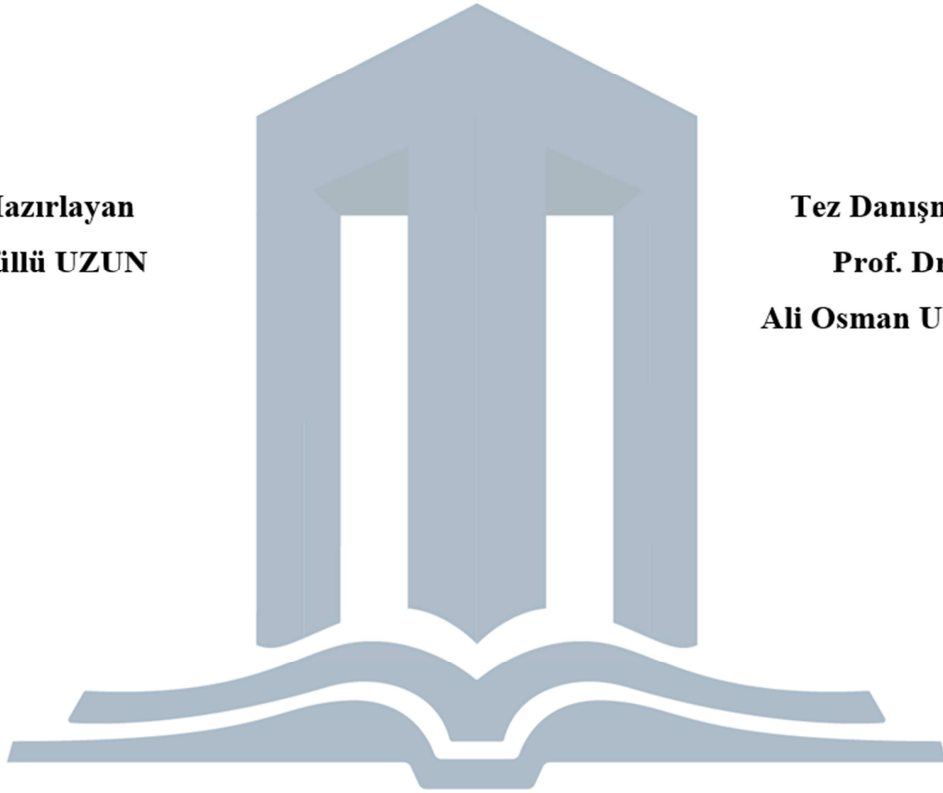
T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ERKEN OSMANLI MİMARLIĞINDA SÜTUN KULLANIMI
(1299-1453)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Güllü UZUN

Tez Danışmanı
Prof. Dr.
Ali Osman UYSAL

Canakkale - 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı (1299-1453)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21.06.2013

Güllü UZUN

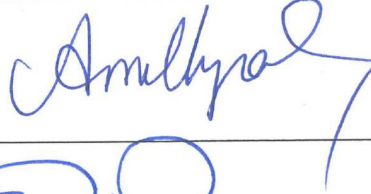
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Güllü Uzun' a ait “**Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı (1299-1453)**”
adlı çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak
oybirliği ile kabul edilmiştir.

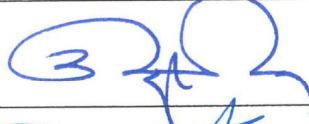
Üyeler

İmza

Prof. Dr. Ali Osman
UYSAL
(Danışman)

Prof. Dr. Bozkurt
ERSOY

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz
KOÇYİĞİT

Tez No : 10258600
Tez Savunma Tarihi : 21/06/2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

25/06/2019

ÖZET

ERKEN OSMANLI MİMARLIĞINDA SÜTUN KULLANIMI

(1299-1453)

Bu araştırmanın konusunu Erken Osmanlı Mimarisi'nde sütun kullanımudur. Bu çerçeveye muhtelif yapılarda kullanılan sütunlar, malzeme-bezeme ve biçim özellikleri bakımından incelenmiştir. Erken Osmanlı dönemi siyasi ve sosyal ortamın dışında mimari olarak da oldukça hareketli bir dönem olmuştur.

Çalışmamızda Erken Osmanlı Dönemi'ne ait sütun kullanımına rastladığımız cami-zaviye-medrese-türbe- han ve hamam olmak üzere, bütün yapı grupları kendi içerisinde kronolojik sırası ile aktarılmış ve toplamda 105 adet sütun mimari özellikleri ile incelenmiştir.

Erken Osmanlı Dönemi'nde çeşitli nedenlere bağlı olarak devşirme malzeme kullanımına sıkça rastlanmaktadır. Erken Osmanlı Mimarisi'nde kullanılan sütun başlıkları ve sütun gövdelerinin devşirme malzeme olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Erken Dönem'in sonlarına gelindiğinde, devşirme sütun başlıklarının yerini mukarnas bezemeli sütun başlıkları almış, sütun gövdeleri yine yapılardan devşirilerek kullanılmıştır. Nitekim Dönemin sonlarına gelindiğinde mukarnas bezemeli sütun başlıklarının yapılarda kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmamızda sütunlar-sütun başlıkları-kaideler detaylı olarak incelenmiştir. Çeşitli örnekler eşliğinde devşirme sütunların hangi döneme ait olduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise geneli mukarnas bezemeli olan sütun başlıklarının sınıflandırılması ve adlandırılması çalışmamızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Tespiti yapılan sütun başlıkları süsleme kompozisyonu dikkate alınarak iki ana başlık altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken Osmanlı, Sütun, Sütun Başlığı, Mukarnas Bezemeli Sütun Başlığı

ABSTRACT

COLUMN USE In EARLY OTTOMAN ARCHITECTURE

(1299-1453)

The subject of this study is where and how the columns used in the Early Ottoman Architecture. The columns used in this structure are examined together with material-decoration and form characteristics.

Early Ottoman period was a very active period in terms of not only political and social environment but also architecture. In our study, all the building groups, including the mosque-zawiya-madrese-tombah and baths, which we encountered in the use of columns belonging to the Early Ottoman Period, were transferred in chronological order and examined with a total of 105 columns architectural features.

In the early Ottoman period, the use of spolia material is frequently encountered due to various reasons. It is understood that the column headings and column bodies used in the Early Ottoman Architecture were spolia. However, at the end of the Early Period, column headings were replaced with muqarnas decorated column capitals, column bodies were taken from structures. Also, when the end of the period Mukarnas decorated column heads are used in buildings.

In our study columns-column headings-pedestals were examined in detail. In addition to various examples, information is given about which period the reamed columns belong to. Then, the classification and nomenclature of the column capitals, which are generally decorated with muqarnas, constitute an important part of our study. The determined column capitals were examined under two main titles considering the decoration composition.

Keywords: Early Ottoman, Column, Column Capital, Mukarnas Decorated Column Capital

ÖNSÖZ

Türk mimarisi açısından günümüze dek eserlerin araştırılmasında yapı organlarına daima küçük bir yer ayrılmıştır. Günümüzdeki çalışmalarda bu yapı organlarının araştırılmasına verilen önem artmıştır. Ancak yapı organlarından biri olan sütun ve sütun başlıkları araştırmalarda çok az vurgulanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olması bizi bu çalışmaya yöneltmiştir. Bu nedenle çalışmamız, Erken Osmanlı Mimarisi'nde kullanılan sütunların topluca ele alınması bakımından önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Araştırma kapsamında incelenen sütun ve sütun başlıkları; bizden sonra yapılacak olan araştırmalara, yapıların mimari analizleri ve malzeme analizlerinin eksiksiz olması bakımından öncülük edecektir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca beni yalnız bırakmayan ve desteğini esirgemeyen tez hocam Prof. Dr. Ali Osman UYSAL'a, bölüm hocalarım; Doç. Dr. Zekiye UYSAL ve Dr. Öğr. Üyesi Oğuz KOÇYİĞİT'e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Kaynak araştırmalarım ve yazım esnasında yardımlarını esirgemeyen Sanat Tarihçisi Yasin KAKIZ'a, sütunların tarihlendirilmesi bakımından yardımlarını esirgemeyen ve örnekleme çalışmalarım esnasında destek veren Sanat Tarihçisi Muharrem AŞIK'a, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen eşim Gökhan UZUN'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANA ÇİZGİLERİYLE ERKEN OSMANLI DÖNEMİ

1.1. Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat.....	7
1.2. Dönemin Mimarisi	14

İKİNCİ BÖLÜM

MİMARİDE SÜTUN KULLANIMININ TARİHÇESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN OSMANLI MİMARLIĞINDA SÜTUN KULLANIMI

3.1.Yapılara Göre Dağılımı	30
3.2. Devşirme Sütunlar	32
3.2.1. Sütun Biçimleri ve Malzeme.....	32
3.2.2. Sütun Başlıkları	37
3.3.3. Sütun Kaideleri.....	52
3.3.3.1. Kaide Olarak Devşirilenler.....	52
3.3.3.2. Sütun Başlığından Dönüştürülmüş Kaideler	54
3.3. Erken Osmanlı İşi Sütunlar	56

3.3.1. Sütun Biçimleri ve Malzeme.....	56
3.3.2. Sütun Başlıkları	57
3.3.2.1. Mukarnaslı Sütun Başlıkları.....	60
3.3.2.1.1. Basit Tipte Mukarnaslı Başlıklar	60
3.3.2.1.2. Yalnız Köşelerde Mukarnas Bezemenin Yer Aldığı Başlıklar.....	61
3.3.2.1.3. Standart Mukarnas Birimiyle Kaplı Başlıklar.....	63
3.3.2.1.4. Sarkıtlı Mukarnas Başlıklar	65
3.3.2.1.5. Mukarnas ve Bitkisel Bezemeli Başlıklar	67
3.3.2.2. Geometrik Şekilli Başlıklar	69
3.3.3. Sütun Kaideleri.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

4.1. Camiler	71
4.1.1. Bursa Alâeddin Cami.....	71
4.1.2. Behramkale Hüdavendigâr Cami	79
4.1.3. Edirne Darülhadis Cami.....	83
4.1.4. İznik Şeyh Kudbettin Cami.....	96
4.1.5. İznik Yeşil Cami	102
4.1.6. Edirne Üç Şerefeli Cami	117
4.2. Zaviye ve İmaretler.....	143
4.2.1. Bursa Orhan Zaviyesi	143
4.2.2. Bursa Nilüfer Hatun İmareti.....	149
4.2.3. Edirne Yıldırım İmareti.....	157
4.2.4. Bursa Yeşil İmaret	164
4.2.5. İznik Yakup Çelebi Zaviyesi	174
4.2.6. İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi	179

4.2.7. Bursa Hüdavendigâr İmaretî	184
4.2.8. Bursa Muradiye (II Murad) İmaretî	199
4.2.9. Tire Yeşil (Yahşi Bey) İmaret	207
4.3. Medreseler	215
4.3.1. İznik Süleyman Paşa Medresesi.....	215
4.3.2. Bursa Muradiye Medresesi	226
4.4. Türbeler	231
4.4.1. Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi.....	231
4.4.2. Bursa Devlet Hatun Türbesi	236
4.4.3. Bursa II. Murad Türbesi	243
4.5. Hanlar	252
4.5.1. Bursa İssız Han.....	252
SONUÇ	257
KAYNAKÇA.....	263
ÖZGEÇMİŞ.....	274

KISALTMALAR

A.E.	: Alt En
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
cm.	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
m.	: Metre
No.	: Numara
r.	: Yarıçap
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
Ü.E.	: Üst En
Y.	: Yükseklik
yy.	: Yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Revak Bölümünde Yer Alan Sütunlar
- Şekil 2:** Hem İç Mekanda Hemde Revakta Sütun Kullanımı
- Şekil 3:** İç Mekanda Sütun Kullanımı
- Şekil 4:** Sütun Biçimleri
- Şekil 5:** Sütunların Yapı malzemesi
- Şekil 6:** Yapılarda Dörülen Devşirme Başlık Tipleri
- Şekil 7:** Erken Osmanlı İşi Sütunların Formları ve Malzeme Özellikleri
- Şekil 8:** Bursa Alaaddin Cami Planı (O. Aslanapa)
- Şekil 9:** Bursa Alaaddin Cami Kesiti (Ö. Çuhadar)
- Şekil 10:** 3 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)
- Şekil 11:** Behramkale Hüdavendigâr Cami Planı (T.D.V. İslam Ansiklopedisi)
- Şekil 12:** 2 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)
- Şekil 13:** Edirne Darülhadis Cami Planı (S. Bayrakal)
- Şekil 14:** İznik Şeyh Kudbettin Cami Planı (Ö. Çuhadar)
- Şekil 15:** İznik Şeyh Kudbettin Cami ve Türbe Planı ve Kesiti (Ö. Çuhadar)
- Şekil 16:** 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)
- Şekil 17:** İznik Yeşil Cami Planı (O. Aslanapa)
- Şekil 18:** İznik Yeşil Cami Kesiti (Ö. Çuhadar)
- Şekil 19:** İznik Yeşil Cami Revak Girişi Kesiti (Ö. Çuhadar)
- Şekil 20:** Edirne Üç Şerefeli Cami Planı (O.Aslanapa)
- Şekil 21:** Bursa Orhan Zaviyesi Planı (E.H. Ayverdi)
- Şekil 22:** Bursa Orhan Zaviyesi Doğu Cephe Kesiti (Ö. Çuhadar)
- Şekil 23:** İznik Nilüfer Hatun İmareti Planı (E.H.Ayverdi)
- Şekil 24:** İznik Nilüfer Hatun İmareti Kuzeydoğu Kesiti (Ö. Çuhadar)

Şekil 25: İznik Nilüfer Hatun İmareti Kuzeybatı ve Kuzey Cepheden Görünüm (Ö. Çuhadar)

Şekil 26: Edirne Yıldırım İmareti (T.D.V. İslam Ansiklopedisi)

Şekil 27: Edirne Yıldırım İmareti Kesiti (E. Hakkı Ayverdi)

Şekil 28: Bursa Yeşil İmaret Planı (E.H. Ayverdi)

Şekil 29: İznik Yakup Çelebi Zaviyesi (E. Hakkı Ayverdi)

Şekil 30: İznik Yakup Çelebi Zaviyesi Kesit (Ö. Çuhadar)

Şekil 31: İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi Planı (E.H. Ayverdi)

Şekil 32: İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi Kesiti (Ö. Çuhadar)

Şekil 33-34: Bursa Hüdavendigâr İmareti Alt ve Üst Kat Planı (E.H. Ayverdi)

Şekil 35: Bursa Hüdavendigâr İmareti Kuzeydoğudan Kesit (Ö. Çuhadar)

Şekil 36: Bursa Muradiye İmareti (E.H. Ayverdi)

Şekil 37: Bursa Muradiye İmareti Doğu Cepheden Kesit (Ö. Çuhadar)

Şekil 38: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

Şekil 39: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

Şekil 40: Tire Yeşil İmaret Planı (İ. Aslanoğlu)

Şekil 41: İznik Süleyman Paşa Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

Şekil 42: İznik Süleyman Paşa Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

Şekil 43: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (E.H.Ayverdi)

Şekil 44: Bursa Muradiye Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

Şekil 45: Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi Planı (V.A.E.E. III)

Şekil 46: 2 No.lu Sütun Başlığı Çizimi

Şekil 47: Bursa Devlet Hatun Türbesi (E.H. Ayverdi)

Şekil 48: Bursa II. Murad Türbesi Planı (E.H. Ayverdi)

Şekil 49: Bursa Issız Han Planı (T.D.V. İslam Ansiklopedisi)

Şekil 50: Bursa Issız Han, Genel Kesit (E.H. Ayverdi)

Şekil 51: Erken Dönem Osmanlı Mimarlığında Karşılaşılan Sütunlar

Şekil 52: Erken Osmanlı İşi Sütun Başlıkları

Şekil 53: Erken Osmanlı Yapılarında Sütun Kaidesi Kullanımı

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Çanakkale’den Bir Sütun Başlığı Örneği (A.Ç. Türker)
- Fotoğraf 2:** Bursa Alaaddin Cami Sütun Başlığı
- Fotoğraf 3:** İstanbul ST. Sergiuss Bacchus (Küçük Ayasofya) Sütun Başlığı
- Fotoğraf 4:** Bursa Alaaddin Cami Sütun Başlığı
- Fotoğraf 5:** İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesindeki Sütun Başlığı
- Fotoğraf 6:** Behramkale Hüdavendigar Cami Sütun Başlığı
- Fotoğraf 7:** Aydın Müzesi’nde Yer Alan Kompozit Sütun Başlığı
- Fotoğraf 8:** İznik Şeyh Kudbettin Cami’nde Yer Alan Kompozit Sütun Başlığı
- Fotoğraf 9:** Topkapı Sarayı Çevresinde Bulunan Korint Başlık (H. Tezcan)
- Fotoğraf 10:** Bursa Orhangazi Zaviyesi Revakında Yer Alan Korint Sütun Başlığı
- Fotoğraf 11:** Panagia Pantobasilissa Kilisesi (Kemerli Kilise), Kubbeyi Taşıyan Kuzeybatı Sütun Başlığı
- Fotoğraf 12:** Bursa Yeşil Zaviyedeki Korint Sütun Başlığı
- Fotoğraf 13:** Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bir Sütun Başlığı (Ç. Temple)
- Fotoğraf 14:** Bursa Orhan Zaviyesi Revakında Yer Alan Sütun Başlığı
- Fotoğraf 15:** Konya Çevresinde Bulunan Bir Sütun Başlığı (Ç. Temple)
- Fotoğraf 16:** Bursa Hüdavendigar İmareti Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı
- Fotoğraf 17:** Topkapı Sarayı Bahçesinde Bulunmuş Bir Sütun Başlığı (B. Yosunkaya)
- Fotoğraf 18:** Bursa Hüdavendigar İmareti Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı.
- Fotoğraf 19:** Kocaeli Müzesi’nde Bulunan Bir Sütun Başlığı (H. Günay)
- Fotoğraf 20:** Bursa Hüdavendigar İmareti Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı
- Fotoğraf 21:** Kocaeli Müzesi’nde Bulunan Bir Sütun Başlığı (H. Günay,2009)
- Fotoğraf 22:** Bursa Hüdavendigar İmareti Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı
- Fotoğraf 23:** Topkapı Sarayı Müzesi Bahçesinde Bulunan Bir Sütun Başlığı (H. Tezcan)
- Fotoğraf 24:** Bursa II. Murad Türbesi Sütun Başlığı

Fotoğraf 25: İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde Ele Geçirilen Kaide (A.D. Çobanoğlu, Ü.M. Ermiş, v.d.)

Fotoğraf 26: Edirne Darülhadis Cami Son Cemaat Yerinde Bulunan Sütun Kaidesi.

Fotoğraf 27: Vigilant Powers'da Bulunan Sütun Başlığı (B. Yosunkaya,)

Fotoğraf 28: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Üst Kat Revakında Bulunan Sütun Kaidesi

Fotoğraf 29: Kızıltepe Ulu Cami Mihrap Sütun Başlığı

Fotoğraf 30: Divriği Kale Mescidi Taçkapı Sütun Başlığı

Fotoğraf 31: Divriği Şifahanesi Taçkapı Sütun Başlığı.

Fotoğraf 32: Diyarbakır Mesudiye Medresesi Taçkapı Sütun Başlığı

Fotoğraf 33: Niğde Ak Medrese Taçkapı Sütun Başlığı.

Fotoğraf 34: Tokat Gök Medrese Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 35: Manisa Ulu Cami Avlu Revakında Bulunan Sütun Başlığı.

Fotoğraf 36: İznik Süleyman Paşa Medresesinden Bir Sütun Başlığı

Fotoğraf 37: Bursa Yıldırım Türbesi Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 38: Manisa Ulu Cami Avlu Revakındaki Sütun Başlığı

Fotoğraf 39: Erzurum Çifte Minareli Medrese Revakında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 40: Edirne Üç Şerefeli Cami Son Cemaat Yeri Revakı Kuzeybatı Köşedeki Sütun Başlığı.

Fotoğraf 41: Afyon Ulu Cami İbadet Mekanında Yer Alan Ahşap Direkli Sütun Başlığı

Fotoğraf 42: Selçuk İsa Bey Cami İbadet Mekanında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 43: İznik Yeşil Cami İbadet Mekanındaki Sütun Başlığı

Fotoğraf 44: Sivas Gök Medrese'de Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 45: Selçuk İsa Bey Cami İbadet Mekanında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 46: İznik Nilüfer Hatun İmaretî Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 47: Balat İlyas Bey Cami Girişinde Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 48: Edirne Üç Şerefeli Cami Revaklı Avlusunda Bulunan Bir Sütun Başlığı

Fotoğraf 49: Edirne Üç Şerefeli Cami Revaklı Avlusunda Bulunan Bir Sütun Başlığı

Fotoğraf 50: Bursa Devlet Hatun Türbesi Revakındaki Sütun Başlığı

Fotoğraf 51: İznik Yeşil Cami Son Cemaat Yeri Revakında Bulunan Bitkisel ve Mukarnas Bezemeli Başlıklar

Fotoğraf 52: İznik Yeşil Cami Son Cemaat Yeri Revakın Bulunan Bitkisel ve Mukarnas Bezemeli Başlıklar

Fotoğraf 53: Amasya Bimarhanesi Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 54: Edirne Üç Şerefeli Cami Avlu Revakındaki Sütun Başlığı

Fotoğraf 55: Bursa Orhangazi Zaviyesi Son Cemaat Yeri Revakındaki Sütun Kaidesi

Fotoğraf 56: Bursa Hüdavendigâr Zaviyesi Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Kaidesi

Fotoğraf 57: Bursa Alaaddin Cami Kuzey'den Görünüm

Fotoğraf 58: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 59: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 60: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 61: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 62: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 63: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 64: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 65: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 66: Bursa Hüdavendigâr Cami

Fotoğraf 67: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 68: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 69: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 70: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 71: Edirne Darülhadis Cami Batı Cephesi

Fotoğraf 72: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 73: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 74: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 75: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 76: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 77: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 78: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 79: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 80: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 81: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 82: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 83: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 84: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 85: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 86: 5 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 87: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 88: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 89: 6 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 90: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 91: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 92: 7 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 93: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 94: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 95: 8 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 96: İznik Şeyh Kudbettin Cami, Kuzeydoğu'dan Görünüm

Fotoğraf 97: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 98: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 99: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 100: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 101: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 102: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 103: İznik Yeşil Cami Kuzeydoğudan Görünüm

Fotoğraf 104: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 105: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 106: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 107: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 108: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 109: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 110: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 111: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 112: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 113: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 114: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 115: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 116: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 117: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 118: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 119: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 120: Edirne Üç Şerefeli Cami

Fotoğraf 121: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 122: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 123: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 124: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 125: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 126: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 127: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 128: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 129: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 130: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 131: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 132: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 133: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 134: 7 No.lu Sütun Başlığı Başlığı

Fotoğraf 135: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 136: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 137: 9 No.lu Sütun

Fotoğraf 138: 9 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 139: 10 No.lu Sütun

Fotoğraf 140: 10 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 141: 11 No.lu Sütun

Fotoğraf 142: 11 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 143: 12 No.lu Sütun

Fotoğraf 144: 12 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 145: 13 No.lu Sütun

Fotoğraf 146: 13 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 147: 14 No.lu Sütun

Fotoğraf 148: 14 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 149: 15 No.lu Sütun

Fotoğraf 150: 15 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 151: 16 No.lu Sütun

Fotoğraf 152: 16 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 153: 17 No.lu Sütun

Fotoğraf 154: 17 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 155: 18 No.lu Sütun

Fotoğraf 156: 18 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 157: Bursa Orhan Zaviyesi Kuzeybatıdan Görünüm

Fotoğraf 158: Bursa Orhan Zaviyesi Son Cemaat Yeri Revakı

Fotoğraf 159: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 160: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 161: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 162: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 163: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 164: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 165: İznik Nilüfer Hatun İmareti Kuzey Cepheden Görünüm

Fotoğraf 166: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 167: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 168: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 169: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 170: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 171: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 172: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 173: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 174: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 175: Edirne Yıldırım İmareti (E. H. Ayverdi)

Fotoğraf 176: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 177: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 178: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 179: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 180: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 181: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 182: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 183: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 184: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 185: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 186: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 187: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 188: Bursa Yeşil İmaret Kuzey Cephe

Fotoğraf 189: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 190: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 191: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 192: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 193: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 194: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 195: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 196: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 197: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 198: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 199: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 200: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 201: İznik Yakup Çelebi Zaviyesi Kuzeyden Görünüş

Fotoğraf 202: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 203: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 204: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 205: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 206: İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi Kuzey Cepheden Görünüm

Fotoğraf 207: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 208: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 209: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 210: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 211: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 212: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 213: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Kuzeydoğu Görünüm

Fotoğraf 214: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Kuzey Cepheden Görünüm

Fotoğraf 215: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 216: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 217: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 218: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 219: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 220: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 221: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 222: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 223: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 224: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 225: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 226: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 227: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 228: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 229: 6 No.lu Sütun Başlığı Yan Yüzeyi

Fotoğraf 230: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 231: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 232: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 233: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 234: 9 No.lu Sütun Başlığı Yan Yüzeyi

Fotoğraf 235: 9 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 236: Bursa Muradiye İmaret, Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 237: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 238: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 239: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 240: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 241: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 242: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 243: Tire Yeşil İmaret Kuzey Cepheden Görünüm

Fotoğraf 244: Tire Yeşil İmaret Revakından Görünüm

Fotoğraf 245: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 246: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 247: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 248: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 249: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 250: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 251: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 252: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 253: İznik Süleyman Paşa Medresesi Revaklı Avlu

Fotoğraf 254: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 255: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 256: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 257: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 258: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 259: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 260: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 261: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 262: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 263: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 264: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 265: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 266: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 267: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 268: Bursa Muradiye Medresesi Giriş Revakı

Fotoğraf 269: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 270: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 271: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 272: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 273: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 274: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 275: Yıldırım Bayezid Türbesi

Fotoğraf 276: Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi Kuzeybatıdan Görünüm

Fotoğraf 277: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 278: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 279: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 280: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 281: Bursa Devlet Hatun Türbesi Genel Görünüm

Fotoğraf 282: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 283: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 284: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 285: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 286: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 287: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 288: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 289: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 290: Bursa II. Murad Türbesi Genel Görünüş

Fotoğraf 291: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 292: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 293: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 294: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 295: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 296: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 297: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 298: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 299: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 300: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 301: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 302: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 303: Bursa Issız Han Genel Görünüm

Fotoğraf 304: Bursa Issız Han İç Mekandan Görünüm

Fotoğraf 305: Bacayı Taşıyan 1-2-3-4 No.lu Sütunlar

Fotoğraf 306: Bacayı Taşıyan 5-6-7-8 No.lu Sütunlar

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, İstanbul'un fethine değin geçen süre Erken Osmanlı Dönemi olarak bilinmektedir. 1299-1453 yılları arasında yaşanan sosyal, siyasal, kültürel ve imar faaliyetleri birbiri ile bağlantılı şekillerde gelişim göstermiştir. Bu gelişim süreci içerisinde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ortam imar faaliyetlerinin önünü açmıştır. Özellikle tek kubbeli cami örneklerinden sonra bu dönemde sıklıkla karşılaşılan zaviyeli camilerin inşası karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra medrese, han, hamam ve türbe gibi binaların da sıklıkla inşa edilmesi konumuz açısından oldukça önem arz etmektedir. Nitekim cami, zaviye, türbe ve medrese gibi yapılarda bulunan revak uygulaması, sütun kullanımını arttırmış ve bizi bu araştırmaya yöneltmiştir.

“Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı (1299-1453)” adlı tez çalışmamız, bu dönem içerisinde inşa edilmiş yapılarda yer alan sütunların analizini yapmayı amaçlamıştır. Erken Osmanlı Dönemi'ne ait yapılardaki sütunlar hakkında toplu bir çalışma yapmak birincil amacımız olmuştur. Başta, Erken Osmanlı Dönemi'nin siyasi ve sosyal ortamını aktarmak ve imar faaliyetleri ile ilişkisini incelemek bir diğer amacımız olmuştur. Çoğu yapıda devşirme olarak tespit edilen sütunları belgelemek, detaylı şekilde takdim etmek, kaynaklar eşliğinde tarihlendirmek ve 1453'e kadar ki süre içerisinde söz konusu sütunların geçirdiği evreleri aktarmak, süsleme kompozisyonu ve malzemelerini saptamak ve bu taşıyıcı öğelerin mimari yönden oldukça önemli olduğunu açığa çıkarmak amaçlanmıştır.

Sanat Tarihi araştırmalarında Osmanlı Dönemi mimarisi kapsamında çoğunlukla yapıların plan özellikleri ve genel mimari tanımları hakkında görüşler bildirilmiştir. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda ise ekseriyetle mimari öğeler arasında söveler, lentolar gibi mimari plastikler incelenmiştir. Araştırmamızda yer alan sütunlar üzerine nitelikli ve özellikle bu konu üzerine herhangi bir araştırmaya rastlanmadığından dolayı bu çalışma önemli bir boşluğu doldurmuş olacaktır. Tezimiz kapsamında ayrıntılı şekillerde incelenmiş olan sütunlar araştırmanın niteliğini ortaya koymuştur.

Sanat Tarihi araştırmalarında daha önce ortaya konulmamış bir çalışma olmaması bakımından, bu çalışmanın önem arz ettiği düşünülmektedir. Çalışmamız kapsamında Bursa, İznik, Edirne, Çanakkale ve İzmir bölgelerinde sütun kullanımına rastladığımız; cami, zaviye, medrese, türbe, han, hamam yapılarındaki sütunların analizi yapılmıştır.

Sütunlar başlık, gövde ve kaide olarak sırasıyla kapsamlı şekilde incelenirken, tarihlendirilmiş ve malzeme tanımları yapılmıştır. Çalışmamız kapsamında, 1299-1453 tarihleri arasında Erken Osmanlı olarak bilinen dönem içerisinde inşa edilmiş yapılar incelenmiştir. Ancak Bursa’da yer alan ve günümüzde Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan Yeşil Medrese, Bergama’da yer alan Taş Han, Tire Kutu Han ve Bursa’daki Kaplıca Hamamı’nda araştırma yürütülememiştir. Fakat görsel materyaller eşliğinde kaynak gösterilerek sütunların çeşitli fiziki analizleri hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda Edirne’de yer alan ve yine yapıya giriş izni sağlayamadığımız Peykler Medresesi ile ilgili yeterli görsel veriye de ulaşamadığından katalog bölümünde yer almamıştır. Bursa’da yer alan ve kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre tamamen yıkılmış olan ve 19. yüzyılda tekrar inşa ettirilen Emir Sultan Cami ve Türbesi’ne ve ayrıca Şehadet Cami’ne de katalog kısmında yer verilememiştir.

Araştırmamız esnasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Tezimizin en büyük sorunsalı ise boyut açısından yüksek olan bazı sütunların başlıklarının en ölçülerinin alınamamış olmasıdır. Diğer yandan önemli tarihi eserlerin yer aldığı tez çalışmamız esnasında ölçülerin alınması hususunda dikkatli olunması gerekçesiyle yer yer sütunların ölçülerinin sağlıklı alınamaması durumu ile de karşılaşmıştır.

“*Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı (1299-1453)*” adlı çalışmamız dört ana bölüm ile takdim edilmektedir. “*Osmanlı Mimarlığında Erken Dönem*” olarak adlandırdığımız birinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundan İstanbul’un fethine kadar olan süreç siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan ele alınmıştır. Dönem içerisindeki siyasi hareketliliğin aktarılmasının ardından, Erken Osmanlı Dönemi’nin mimarisi hakkında da genel bilgiler verilmiştir.

“*Mimaride Sütun Kullanımının Tarihçesi*” çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. İncelenen yazılı ve görsel kaynaklar eşliğinde sütunun tarihsel gelişimi hakkında başlangıcından Erken Osmanlı Dönemi’ne kadar olan süreç tetkik edilmeye çalışılmıştır.

“*Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı (1299-1453)*” adı altındaki üçüncü bölüm, üç alt başlık şeklinde aktarılmıştır. Erken Osmanlı Dönemi’nde kullanılan sütunların “*Yapılara Göre Dağılımı*” hakkında bilgilere yer verildikten sonra, “*Devşirme Sütunlar*” ve “*Erken Osmanlı İşi Sütunlar*” olmak üzere iki alt başlık şeklinde sunulmuştur. Tespit edilen sütunlar; sütun başlığı, gövde ve kaide olarak ayrıntılı şekilde

değerlendirilmiştir. Özellikle *Erken Osmanlı İşi Sütunlar* aktarılırken, bu dönemde yapıldığı düşünülen sütun başlıkları üzerinde durulmuştur. Daha önce toplu bir sınıflandırmanın yapılmadığı sütun başlıkları hakkında süsleme kompozisyonu dikkate alınarak bir takım adlandırmalar örnekler eşliğinde yapılmıştır.

Yapıların kendi içerisinde ayrı şekilde değerlendirildiği “*Katalog*” dördüncü bölümde yer almaktadır. Bu bölüm içerisinde sırasıyla camiler, zaviyeler, medreseler, türbeler, han ve hamamlar yapılış tarihlerine göre kronolojik sıra ile tanıtılmıştır. Yapılar hakkında genel bilgiler verildikten sonra genel mimari özellikleri aktarılmıştır. Daha sonra yapılarda yer alan sütunlar; başlık, gövde, kaide ve malzeme olarak ele alınmış ve sütun ölçüleri de dikkate alınarak tanıtılmıştır.

“*Erken Osmanlı Mimarisi’nde Sütun Kullanımı (1299-1453)*” adlı yüksek lisans tez çalışmamızda öncelikle, mimari ile yakından alakalı olan, dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel ortamı incelenmiştir. Mimari açıdan önem arz eden ekonomik durum öncelikli olarak ele alınmıştır. Çalışmamızın ilk aşamasında; Erken Osmanlı Tarihi’ne ışık tutan yazılı kaynaklar tetkik edilmiştir. Bu bağlamda, İ. Hakkı Uzunçarşılı’ ya ait “Osmanlı Tarihi I”, adlı çalışma incelenmiştir¹. Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu, yapmış oldukları seferler, savaşlar gibi önem arz eden konular bağlamında, bu çalışma birincil kaynağımız olmuştur.

Çalışmamızın ilk bölümünde Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ve diğer devletler ile ilişkisi hakkında yol gösterici bir çalışma olarak Prof. Dr. Ali Sevim ve Prof. Dr. Yaşar Yücel tarafından kaleme alınan “Türkiye Tarihi 1” adlı eser başlıca kaynaklardan biri olarak kullanılmıştır².

Türkiye Tarihi açısından büyük önem taşıyan ve bu çağa ışık tutan önemli bir eser “Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)”, Halil İnalcık tarafından yazılmıştır. Çalışmamızın önemli bir kısmına yön veren bu eser; Erken Osmanlı Dönemi’nin siyasal, ekonomik ve kültürel ortamını kavramamızı sağlayan bir kaynaktır³. Halil İnalcık

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi Cilt I (Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan İstanbul’un Fethine Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 5.

² Ali Sevim ve Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi 1 (Fetihten Osmanlılara Kadar)*, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

³ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları 16. Baskı, İstanbul 2011.

tarafından kaleme alınmış bir diğer eserde ise, Erken Osmanlı Dönemi'ne yalnızca siyasi bir tarih olarak değil, bunun ötesinde çalışmada dönemin toplumsal ve ekonomik yapısı ele alınmış ve şehirleşme analizi yapılmıştır⁴. Osmanlı tarihi siyasi, sosyal, ekonomik durumunu yansıtan diğer kaynaklar metin içerisinde dipnot olarak verilmiştir.

Erken Osmanlı mimarisinde kullanılan sütunlar birçok yapı gurubunda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim cami, zaviye, imaret, medrese, türbe, han ve hamamlarda sütun kullanımına rastlanmaktadır. Araştırmamızın başında Erken Osmanlı Mimarisi'nde görülen yapı grupları incelenmiştir. Bu bağlamda, Aptullah Kuran; “İlk Devir Osmanlı Mimarisi'nde Cami”, Ekrem Hakkı Ayverdi; “Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)”, Ekrem Hakkı Ayverdi ve Aydın Yüksel; “ İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi”, Doğan Kuban; “Osmanlı Mimarisi”, Oktay Aslanapa, “Osmanlı Devri Mimarisi”, Godfrey Goodwin; “Osmanlı Mimarlığı Tarihi”, Oktay Aslanapa; “Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişimi”, Ali Osman Uysal; “Ana Hatlarıyla Türklerde Sanat”, kaynakları Osmanlı Mimarisi'ni anlaşılır kılmakta çalışmamızı aydınlatmıştır⁵.

Yapıların genel mimari tanımları ve yapılarda yer alan süslemeler ile ilgili birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Yararlandığımız kaynaklar arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanmış olan “Vakıf Abideler Eski Eserler” adlı çalışmalar birkaç ciltten meydana gelmiştir⁶. Bu kaynaklardan elde ettiğimiz veriler yapıların mimari analizleri ve geçirdikleri onarımlar gibi bilgileri sunmaktadır.

⁴ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 59. Baskı, İstanbul 2017, s.4.

⁵ Aptullah Kuran, *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları I, Türk Matbaası, Ankara 1964., Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde, Çelebi II. Sultan Murad Devri 806-855(1403-1451) II*, İstanbul 1989., Ekrem Hakkı Ayverdi ve Aydın Yüksel; “ İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, Baha Matbaası, İstanbul 1976., Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul 2007., Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 2015., Godfrey Goodwin, *Osmanlı Mimarlığı Tarihi*, (Çev: Müfit Günay), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.,Oktay Aslanapa, *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişimi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2007., Ali Osman Uysal, “Ana Hatlarıyla Türklerde Sanat”, *Türk Kültürü El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, ss. 421-544.

⁶ *Türkiyede Vakıf Abideler Eski Eserler III (Bursa İl Merkezi)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yenigün Matbaası, Ankara 1983., *Türkiyede Vakıf Abideler Eski Eserler IV*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Elif Matbaası, Ankara, 1986.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan sütunların incelenmesi kapsamında öncelikli olarak devşirme malzeme analizlerinin yapılması amacı ile Roma ve Bizans dönemlerine ait bilgiler veren kaynaklar incelenmiştir. Hülya Tezcan'ın yapmış olduğu geniş çaplı araştırma konuyla ilgili birincil kaynağımız olmuştur⁷. Araştırmamız kapsamında yoğun şekilde karşılaştığımız devşirme malzemenin tarihlendirilmesi ile ilgili birçok kaynağa başvurulmuştur. Cevat Başaran tarafından araştırılmış olan “Anadolu Kopmozit Başlıkları” yapmış olduğumuz sütun başlığı analizlerinde aydınlatıcı bir çalışma olmuştur⁸. Çalışmamız açısından önem arz eden diğer kaynaklar ise yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarıdır. Toplu çalışmalar ve kaynaklardan edindiğimiz bilgiler eşliğinde yapmış olduğumuz çalışmanın önemi artmaktadır⁹.

Araştırmamızın asıl kaynağı şüphesiz, Turgut Cansever'in “Sonsuz Mekânın Peşinde Selçuk ve Osmanlı Sütun Başlıkları” adlı çalışmasıdır¹⁰. Kaynak, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ortaya çıkmış özgün sütun başlıklarının incelemesi ve sınıflandırılması konusunda çalışmamıza yön vermiştir. Kaynakların yetersiz kalması ve yine toplu bir çalışma sunulmamış olması nedeni ile Erken Osmanlı Mimarlığı'nda kullanılan sütunların kaynağı çeşitli makalelerden yola çıkılarak anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır.

⁷ Hülya Tezcan, *Topkapı Sarayın ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1989.

⁸ Cevat Başaran, *Anadolu Kopmozit Başlıkları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999.

⁹ Eda Karacan, Bursa ve İznik Çevresindeki Bizans Dini Mimarisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2009., Meltem Çavdar, Kırklareli Vize'den Geç Antik- Bizans Dönemi Mimari Plastik Taş Eserler, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2014, Çiğdem Temple, Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013., Ayşegül Andıç, İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2012., Şehnaz Önlü, Yerebatan Sarnıcı'nın Taşıyıcı Elemanlarının Analizi, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010., Büke Yosunkaya, Bursa ve İznik'deki Erken Dönem Osmanlı Yapılarında Devşirme Malzeme Kullanımı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

¹⁰ Turgut Cansever, *Sonsuz Mekânın Peşinde Selçuk ve Osmanlı Sütun Başlıkları*, (Haz: Faruk Deniz), Klasik Yayınları, İstanbul 2010.

Genel olarak TDV İslam Ansiklopedisi ve bazı kaynaklarda yer alan makaleler eşliğinde çalışmamız yürütülmüştür¹¹. Bu kaynakların yanı sıra, Yıldıray Özbek, “Erken Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme” ve İlknur Aktuğ Kolay’ın “Batı Anadolu 14. yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri” adlı çalışmaları araştırmamızın gidişatını kolaylaştırmıştır¹².

¹¹ Ayla Ödekan, “Mukarnas Bezeme”, *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, Ankara, 1988, ss.473-478., Aziz Doğanay, “Tezyinat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, İstanbul 2012. ss. 79-83., Selçuk Mülayim, “Sütun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, İstanbul 2010, ss.181-182., Selçuk Mülayim “Mukarnas”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 36, İstanbul, 2006, ss.126-128.

¹² Yıldıray Özbek, *Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme I*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara 1999., Özbek, Yıldıray, *Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme 1300-1453*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002., İlknur Aktuğ Kolay, *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANA ÇİZGİLERİYLE ERKEN OSMANLI DÖNEMİ

1.1. Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat

Türkiye tarihi açısından önem taşıyan Osmanlı devletinin nasıl kurulduğu sorunu Osmanlı'nın kökeni, dönemin siyasi ve sosyal ortamı ve yine bu dönemde yaşanan Türkmen göçlerinin yanı sıra gaza anlayışı kuruluş dönemi ile ilgili sıkça tartışılan konulardandır.

1071'de Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Malazgirt Zaferi'ni kazanmasıyla birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve Bizans İmparatorluğu'nun direnci yıkılmıştır¹³. Bu dönemde Türkmenler Ege Denizi'ne kadar Tüm Anadolu'yu istila etmişler ve bu istila Anadolu tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Anadolu'ya Türkmen göçünün başlaması, Selçuklu devletinin çöküşü 13. yüzyılın ilk yarısında meydana gelmiştir. Moğol istilasını Türkmenleri ve Oğuz boylarını siyasi-sosyal etmenler de yaratarak göçe zorlamış ve 13. yüzyıl başlarında Anadolu nüfusuna bakılarak bir Türk yurdu görünümünü aldığı görülmüştür. Yapılan göçlerin neticesinde yerleşik hayata geçen Türkler elverişli tarım arazilerine konmuştur¹⁴.

Türkmenlerin 1230 tarihinden itibaren yerleştikleri yoğun bölgeler, Sivas Amasya, Bozok ve Toros olmuştur. Aynı zamanda Bizans'a komşu olan Batı Anadolu'nun dağlık bölgelerine yerleşmişlerdir¹⁵. 13. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu'da güçlenen Moğol baskısı gittikçe artmış ve bu durumda Türkler Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır¹⁶. Birçoğu savaşların sonucu olarak, sınır bölgelerinde karşımıza çıkan Anadolu beyliklerinin sayısı 30'u aşkındır. 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar adından söz ettiren beylikler: Orta Anadolu'da Konya çevresinde Karamanoğulları (1250-1487), Beyşehir ve çevresinde Eşrefoğulları (1280-1461), Kütahya civarında Germiyanogulları (1260-1429), İzmir ve Aydın'ın belli bir bölgesinde Aydınoğulları (1300-1425), Aydın'ın güney kesimlerinde ve Muğla çevresinde Menteşeoğulları (1300-1426), Antalya'da Hamidoğulları (1280-1391),

¹³ Halil İncalcık, 2017, a.g.e., s. 31.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, a.g.e., s. 5.

¹⁵ Claude Cahen ve Bahaeddin Yediyıldız, "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)", *Belleten*, Cilt LI, Sayı:201, Türk tarih Kurumu, Ankara 1987, s.1401.

¹⁶ Halil İncalcık, 2017, a.g.e., s. 4.

Balıkesir’de Karesioğulları (1303-1345), Adana ve çevresinde Ramazanoğulları (1358-1608) ve bir diğer beylik ise Söğüt merkezli Sakarya bölgesine yerleşen Osmanlı Beyliği’dir (1299-1453)¹⁷. Bu beylikler arasında, Menteşe, Aydın, Saruhan ve Osmanlı Beylikleri Türkmen egemenliğinden yarı bağımsız Anadolu’yu temsil ediyordu¹⁸.

Önceleri küçük bir beylik olarak varlığını sürdüren ve daha sonra güçlenip büyük bir imparatorluğa dönüşen Osmanlı Beyliği, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan gelişimi üç ayrı dönem de ele alınır. Bu dönemler çalışmamızın da konusu olan; Beylikler veya Erken Osmanlı (1299-1453) Klasik Dönem (16 ve 17. yüzyıllar), ve son olarak Batılılaşma denilen (18. yüzyıl) dönemdir.

1260’lı yıllarda Ertuğrul Gazi’nin babasının Eskişehir ve Sakarya bölgelerine göçmüş olabileceği düşünülmektedir¹⁹. Moğollara karşı yapılan Türkmen hareketlerinin Osmanlı Beyliği’nin kurulması ile doğrudan alakadar olduğu bilinmektedir²⁰. Selçuklu Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın oğlu Osman Bey’in dedesi olarak bilinmektedir. Beylik adını kurucusu Osman Bey’den almıştır. Osman Gazi’nin ve devletin kuruluş amacı Gaza etmek aynı zamanda İslam dinini ve kültürünü diğer medeniyetlere yaymaktır. Osmanlı’da hanedan ve beylik kurulacağının ilk sinyali Koyunhisar Savaşı ile verilmiştir²¹. Osmanlı Beyliği, Bilecik ve Yenişehir bölgelerinin fethinden (1299) sonra Bizans’a ait İznik ve Bursa şehirlerini fethetmek için harekete geçmiştir. Bursa ovası tarafında Marmaracık ve Koyunhisar itaat altına alır ve buradan Osmanlı gaziyanı için kutsal sayılabilecek İznik kuşatmasını (1301) gerçekleştirir. Osmanlı Beyliği yavaş yavaş boğaz kıyılarında boy göstermeye başlamıştır. Bunun için önce Sakarya ve Karadeniz kıyılarındaki Liman ve kaleleri ele geçirmişler daha sonra ise İzmit ve beyliğin ilk Bozok kenti Bursa’yı da 1326 yılında fethetmiştir²².

Beyliğin ortaya çıkmasından itibaren Osmanlı toprakları Mudanya ve Marmara’ya ulaşmıştır. Osmanlı toprakları bu dönemde iyiden iyiye genişlemeye başlamış ve Osman

¹⁷ Sema Gündüz Küskü, *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği*, Ankara 2014, Türk Tarih Kurumu, s.6., Osmanlı devletinin etnik kökeni hakkında bkz: Fatma Acun “İlk Osmanlılara Dair”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı:10, Ankara 2000, ss.59-74.

¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, a.g.e., s.40.

¹⁹ Halil İnalçık, “Kuruluş”, *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*, Hayy Kitap, İstanbul 2014, s.39.

²⁰ Halil İnalçık, Ankara 2009, a.g.e., s.5.

²¹ a.g.e., s.16.

²² Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna* (Çev. Server Tanili), Say Yayınları, İstanbul 1992, s.22.

Bey'in 1324 yılında vefatı ile birlikte Bursa üzerinde Osmanlı etkisi yaratılmıştır. Bu dönemde artık beylik yönetimi Osman Bey'den Orhan Bey'e devredilmiştir. Orhan Bey'in ilk faaliyetleri babası hayatta iken başlamıştır. Osman Bey'in hedefinden şaşmayan Orhan Bey 1326 yılında Bursa'yı fethetmiştir. Bununla birlikte Marmara'nın güney kesiminde Gemlik, İznik (1331) ve İzmit dâhil olmak üzere ele geçirilmiş ve beyliğe dahil edilmiştir. Beyliğin batı sınırları ise Karesioğullarına dayanmış durumdadır²³. Orhan Bey beyliğinin üçüncü yılında kendi adında sikke bastırarak önemli siyasi adımını atmıştır²⁴. Para bastırmasına rağmen yine de İlhanlı devletinin üstünlüğü kabul ediliyordu. Ancak İlhanlı Devleti'nin 14. yüzyıl çeyreğinin sonlarında dağılmasıyla Osmanlı Beyliği egemenliğini kesin olarak kazanmıştır.

Osmanlı Beyliği'nin imparatorluk oluşu, uç boyunun Trakya bölgesine doğru ilerlemesi ile birlikte hız kazanmıştır. Dönemin önemli beylikleri arasında yer alan Karesioğulları, Trakya yolunu elinde tutması sebebi ile önemli bir konumda yer almış, 1335-1345 sonrasında ise Osmanlıya dahil edilmiştir. Marmara bölgesinin kapılarını zorlayan Osmanlı Beyliği'nin Çanakkale Boğazını aşması ve Avrupa topraklarına yerleşmesi uç beyliğinden imparatorluğu giden yolda büyük bir rol oynamıştır. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Osmanlıların Avrupa'da tutunmalarına öncülük ettiği düşünülmektedir. Süleyman Paşa 1352 'de Bizans tahtı uğruna İoannis Kotakuzenos'un müttefiki olarak yerini almıştır. Bu konuda ilk olarak Gelibolu yarımadasına yerleştiği bilinir. Daha sonra ise 1354 yılında Gelibolu kentini ele geçirmiş, Kısa zamanda Anadolu'dan göçen Türkleri ve diğer toplumlardan her tür insanı etrafında toplamıştır. Süleyman Paşa'nın vefatıyla birlikte I. Murad kumandası altına giren Trakya'nın fethine yeni bir atılım gerçekleştirilmiş, 1361 yılında önceki adı Adrionopolis olan Edirne, yani Trakya'nın en önemli şehrini topraklarına katmıştır²⁵.

Bu hızlı ilerleyiş Bizans ve Avrupa'yı korkutmuştur. Artık I. Murad dönemine gelindiğinde Balkan topraklarının büyük bölümüne hakim olunduğu ve 1362-1389 tarihlerinde Osmanlı Beyliği'nin güçlenmeye başladığı görülmektedir. Balkan hanedanlarının 1389 yılında yapmış olduğu Kosova muharebesi başarısız olmuş ve Savaş meydanında I. Murad'ın hayatını kaybetmesinin ardından I. Bayezid'in 1389-1402 de

²³ Halil İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı", *Söğütten İstanbul'a*, (Der. Oktay Özel ve Mehmet Öz), Ankara 2000, s.333.

²⁴ Halil İnalçık, 2011, *a.g.e.*, s.14.

²⁵ Halil İnalçık, 2017, *a.g.e.*, s.46.

devlet hâkimiyetini ele almıştır. Sultan Bayezid ilk olarak Anadolu'daki toprak bütünlüğünü ele almayı hedeflemiştir. 1393'de balkanlara dönerek Slav beyliklerini denetimi altına alarak buradan Kuzeye çıkmayı sürdürmüştür²⁶. I. Bayezid'in yapmış olduğu bu ataklar bölgede Macar-Venedik ittifakının doğmasına yol açmıştır. Bayezid'in bir diğer hedefi ise Konstantini'yeyi kuşatmak olmuştur. Bu kuşatma esnasında Macar-Venedik Haçlı Ordusu'nu harekete geçirmiş, nitekim Haçlı ordusu Niğbolu Savaşı'nda yenik düşmüştür. Bu galibiyet Osmanlı ordusu için yönetimi sağlamlaştırmakla birlikte İslam ordusunda sonsuz itibar kazanmasını da sağlamıştır²⁷. Daha sonra ise Osmanlı Beyliği, Fırat'ın batısında yer alan Orta Asya topraklarını imparatorluğa katmak istemiş, bu uğurda Anadolu Türk beyliklerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. I. Bayezid topraklarını genişletmek ve İslam hukukuna uygun güçlü bir merkezi otorite peşindeydi. Bu hedefe ulaşmayı hızlı bir şekilde isteyen Osmanlı Anadolu'nun yerli ve askeri sınıfıyla karşı karşıya gelmiş sonunda ise Timur'dan yardım istemiştir. Timur'un isteği İran'daki Moğol'un varisi olmaktır. Bu düşünce neticesinde Osmanlı da dahil olmak üzere Anadolu'da üstünlüğünün tanınması çabasına girmiştir²⁸. Tüm bunların sonunda Bayezid 1402 de Timur'la girdiği Ankara savaşını kaybetmiş, savaşın sonucunda Osmanlı devleti bir çöküş yaşamış ve Fetret devrine girmiştir. Öte yandan Anadolu'daki diğer beylikler ise tekrar hanedanlıklarının başına geçmiştir²⁹.

Osmanlı Devleti bu yenilgiden sonra dağılma noktasına gelmiş, Anadolu beylikleri yeniden tesis edilmiş ve Osmanlı toprakları şehzadeler arasında paylaşılmıştır. Sultan Bayezid'in oğulları arasında ilk harekete geçen Süleyman Çelebi, Bizans ile ittifak kurmuş ve bir anlaşma yapmak istemiştir. Anlaşmanın neticesinde ise Timur'a karşı konumda olmak güçlenmek maksadı vardır. Bizans, anlaşmayı kabul etmiş sonucunda ise Selanik ile birlikte kıyı boyunda bir miktar toprağı ve adaları kendisine katmıştır. Süleyman çelebi Bizans'ın izni olmaksızın Osmanlı gemilerini Çanakkale ve İstanbul boğazlarına girmeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte iki devlet arasındaki siyasi ilişkiye yeni bir zemin hazırlanmıştır. Süleyman Paşa'dan sonra Bayezid'in küçük oğlu Çelebi Mehmet önce Amasya'ya daha sonra ise Bursa'da olmak üzere egemenliğini Anadolu'da kurmuştur. Aynı zamanda Rumeli ve Edirne'yi elinde tutmak için çabalıyordu. Edirne de

²⁶ Robert Mantran, a.g.e., s.58.

²⁷ a.g.e., s.60.

²⁸ İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi* 2, İstanbul 2016, s.161.

²⁹ Halil İnalçık, 2017, a.g.e., s.68.

egemenliğini sürdüren Süleyman Çelebi bu egemenliği Anadolu'ya taşımak istiyordu. Bizans imparatorluğu otoritesi için gerekli olan dengeyi genellikle devletin en zayıf şehzadelerini destekler nitelikte bir politika içindeydi. Bu bağlamda Süleyman Paşa'nın güçlenmesinden rahatsızlık duyan Anadolu Beylerbeyi Mehmet Çelebi, Voyvoda, Mirçea ve II. Manuel ortak hareket ederek Musa Çelebi'yi desteklemişlerdir³⁰.

1405' de Timur'un hayatını kaybetmiş olmasına rağmen şehzadeler arasındaki taht kavgaları devam etmiştir. Bu kargaşa ve hatta taht kavgaları 1413 yılına değin sürmüştür. Osmanlı'nın toparlanması bir hayli zaman aldıysa da I. Mehmet ve II. Murad'ın saltanat yıllarında otoritenin tekrar kazanılmasını sağlamıştır³¹. Devletin toparlanmasındaki asıl büyük etken ise sağlam temellere dayanan askeri birlikler olması idi. Yeniçeri, Ulema, Tımarlı Sipahiler ve bürokratların çıkarları devletin iyileşmesi yönünde olunca merkezi otoritenin tekrar sağlanması hızlı bir şekilde olmuştur. 1421 yılında Çelebi Mehmet'in vefatı üzerine II. Murad Bursa'da tahta geçmiştir. Bizans'ın elinde olan Şehzade Mustafa'nın salınması üzerine Rumeli'de kendisini sultan olarak tanıtmıştır. Ancak yeniçeri de Şehzade Mustafa'yı tanımamış II. Murad'ı desteklemiştir. 1442 yılında Şehzade Mustafa II. Murad'a karşı saldırıya geçmiş burada mağlup olmuştur. İyileşme sürecinde önüne çıkan engelleri ve savaşları kazanan Osmanlı ordusu askeri otoritesini kanıtlamış ve 1444 Varna, 1448 Kosova savaşlarından galip çıkmış ve ayrıca balkanlardaki haçlı ordularını da püskürtmüştür³².

1451 yılında Murad'ın vefatı üzerine II. Mehmet tahta çıkmıştır. Tahta çıkan Fatih Sultan Mehmet, Tuna'nın güneyindeki bütün balkan ülkelerini doğrudan doğruya Osmanlı yönetiminde toplayarak merkeziyetçi imparatorluğunu yaşatmayı amaçlamıştır. 1453'de gerçekleşen İstanbul'un fethiyle birlikte yüzyıllar sürecektir imparatorluğun en büyük zaferini kazanmış ve kendisini tüm dünyaya kanıtlamıştır³³.

1330'lu yıllarda kuruluş evresini tamamlayan Osmanlı Beyliği, siyasi-sosyal-idari ve askeri bir takım yenilikler yapmıştır. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda ihtiyaç duyulan askeri idari ideolojilerin yanı sıra mali işler ve eğitim İslam inancına bağlı kalarak birkaç kurum ve kuruluş ortaya çıkmıştır. Müslümanlık inancını yaymak ve İslam kültürünü

³⁰ a.g.e., s.80.

³¹ J.Von Hammer, *Osmanlı Tarihi Devlet-i Aliyye*, İstanbul 2017, s.56.

³² Halil İnalcık, 2011, a.g.e., s.28.

³³ Erken Osmanlı olarak bilinen dönem 1299-1453 yılları arasında olduğu kabul görmüştür. Çalışmamızın 1453 yılına Yani İstanbul'un fethine kadar sınırlandırılmış olması neticesinde bu tarih esas alınmıştır.

genişletmeyi bir hedef olarak görmüştür. Beylerin unvanlarında yer alan Gazi ve Hüdavendigar sıfatları inanç ve kültürü bu düşünceyi desteklemektedir.

Osmanlı toplumunda siyasi olayların çokluğu kadar sosyal ve kültürel ortamda oldukça hareketlidir. Devletin yönetim biçimi Anadolu çevresindeki diğer devletlere kıyasla daha anlayışlı ve adildir. Osmanlı fethettiği bölgeleri, sancak, yönetim ve komuta birimlerine ayırıyordu. Her sancak kendi arasında bir yönetim bütünlüğü içinde idi. Yönetim önce her sancaklık bölgenin geleneksel ve İslami şartlar göz önüne alınarak, kurallarını, halkın devlete karşı yükümlülüklerini belirliyordu. Daha sonra ise sözü geçen yükümlülükler bazen doğrudan doğruya bazen ise mütevazı bir şekilde halka ilan ediliyordu. Sancak kanunnamesine göre o sancakta hangi üründen ne oranda vergi ödeneceği, çarşı, pazar, panayırda alınacak ticaret resimlerini, suçluların nasıl cezalandırılacağı ve ne gibi para cezalarının uygulanacağı gibi kanunlar ve kurallar içeren bir belgedir³⁴. Bu kanunname Osmanlı sancak düzeninde her sancağın mali, idari ve daha önceki yönetim şekli göz önünde bulundurularak hazırlanıyordu. Bu kanunlar devlet yönetiminin ilk adımları sayılabilirdi. Buna bağlı olarak kaydedilen bilgiler eşliğinde devletin nüfusu, gelirinin tespiti ekonomik gücü, tarımsal faaliyetler, vergiler bir belgede toplanabiliyordu³⁵.

Yönetim Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren İslam kültürü de temel alınarak oluşturulmuştur. Yani sıra halkın sosyal ve kültürel ortamı yine bu inanç doğrultusunda şekillenmiştir. Devlette asıl olan unsurun milletin bütünlüğü Osmanlı toplumunda değişik kültüre mahsus pek çok etnik topluluk barınıyordu. Devletin kuruluş yıllarında hükümdarlar Gazi ve ya Hüdavendigar olarak anıldığı biliniyordu. Burada Anadolu'nun o zaman ki siyasi kültürel ve sosyal şartları içinde uç denilen bölgelerde gayrimüslim toplumla temasa geçişte İslam'ın ideallerine ve temellerine uygun bir politikaydı.

Osmanlı da Türk, Müslüman ve Gayrimüslimlerden oluşan halk genellikle merkezde ulu cami etrafında şekillenmiştir. Nitekim medrese, imaret, tabhane, Bimarhane, hamam, han kervansaray ve tekke, mektep gibi dini ve kültürel tesisler çevresinde merkezi bir zihniyette oluşmakta olan bu şehirlerin şekillenmesi bu eksende olmuştur. Osmanlı şehirlerinin oluşumu çekirdek kuruluşlar halkın ihtiyacını karşılayabilen mekanların inşa edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde evler, dükkânlar, salhane, bayram ve Pazar

³⁴ Metin Kunt vd., *Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti (1300-1600)*, Cem Yayınevi, 2002, s. 55.

³⁵ a.g.e., s. 59.

yerleri gibi yapılar halkın iktisadi ve içtimai ihtiyaçlarını karşılayabileceği binaların imarıyla gerçekleşmiştir.

Şehirlerde yer alan ibadet mekanları devletten erkanından gelen haberlerin ve yeni yasama yürütme kanunlarının halka duyurulması ve burada kararların tartışılıp görüşülmesi gibi işlevleri de bünyesinde barındırıyordu. Bu dönemde inşa edilen kervansaraylar ve hanlar ticaret hayatında önemli rol oynamaktadır. Buna dayalı olarak ticaret yapan tüccarların güvenliğinin sağlanması, emniyet içinde seyahat etmeleri sağlanmıştır. Ticaret hayatının canlanmasında bu yapılar önemli bir yer tutar. Bu yapılar başka diğer hemen her yolcunun uğrak yeri, yiyecek, içecek, yatak ihtiyaçlarını karşılar. Aynı şekilde erken Osmanlı mimarisinde sıkça karşılaşılan zaviye yapıları da dervişlerin, abdalların din ve ilim insanların uğrak yeri olmuştur. Hem sosyal yaşamı hem de kültürel hayatın bünyesinde barındıran önemli ve özel yapılardır. Devletin kurulmasına hizmet etmiş ahilere, babalara ve alperenlere vakıf olarak verilmiş yerlerdi. Bu yapılar şehir ve kasabalarda köylerde yol uğrağı olarak inşa edilmişlerdir³⁶.

Osmanlı devletinde sosyal yapının hareketli olduğu bilinir. Hemen her alanda eser vermiş olan devlet mimari, sanat, müzik, felsefe, bilim gibi alanlarda da eserler vererek kültürün temelini oluşturmuştur³⁷.

Tüm bunların yanı sıra devletin sosyo-kültürel yapısının dışında dönemin ekonomisine de göz atmak gerekir. Osmanlı ekonomisinden bahsederken iki temel etken üzerinde durulmalıdır. Bu etkenlerden ilki siyasi sistemin merkezîyetçi bir şekilde ve tek başlılıkla idare edilmesidir. Ekonomik gücü arttıran bir diğer etken ise Osmanlı devletinin coğrafi koşulları ve konumunun stratejik açıdan oldukça iyi durumda olmasıdır. Kurulduğu günden itibaren topraklarını genişletmiş ve bünyesine aldığı devletlerin toprağı ve ganimetleri ele geçirerek ekonomik gücünü sağlamaya çalışmıştır³⁸.

Erken dönemde Osmanlının ekonomik yapısı toprağı dayalıdır. Toprak miri arazi şekline bağı kalınarak işleniyordu. Sistem arz yönlü işlemekte bunun nedeni ise para

³⁶ Suat Karaman, *İbn Battuta'ya Göre 14. Yüzyılda Anadolu Sosyal ve Kültürel Hayat*, Kozmos Basın Yayın, İstanbul 2015, s. 30.

³⁷ a.g.e., s. 41.

³⁸ Halil İnalçık ve Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Halil Berktaş), İstanbul 2000, s. 145.

ekonomisinin gelişmemiş olmasıdır³⁹. Siyasi ve coğrafi konumunun yanı sıra beyliğin büyümesi ekonomik açıdan da önemlidir. 14. ve 15.yüzyıllarda Osmanlı ve Avrupa'yı korkutan en önemli etkenlerden biri ekonomik durağanlık olmuştur.

Osmanlı ekonomisi elverişli araziler ve stratejik konumu itibari ile tarım, hayvancılık, madencilik, tuz, şap, dokumacılık ve ticaret ile ilerliyordu. Ticaret para ekonomisini güçlendirmiş özellikle tarım ve hayvancılık gelişmiştir. Osmanlı sisteminde tüccar sınıfı sosyal mertebede köylü, esnaf ve hatta bir kısım askeri zümreden saygınlık olarak daha üstteydi. Ticaretin bu dönemde amaç değil araç olması ayrıca ekonominin güçlenmesi bakımından önem taşımaktadır. 16. yüzyıla gelindiğinde ticari yapıların inşasında bir sıklaşma izlenmektedir⁴⁰.

Erken dönem ve sonrasında dünya ticareti Akdeniz ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı'nın ticaretteki önemi yeri İran'ın ham madde olan ipeğini Batı'ya, buradan aldığı baharatın da doğuya aktarıyor bir aracı görevi üstleniyordu. 14. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 16. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı Avrupa ile Ticareti Cenova ve Venediklerin himayesindedir. 14. yüzyılın sonunda dünya pazarı haline gelen bursa 15. yüzyılın ikinci yarısında ise önemli bir ipek ticareti merkezi olmuştur. İstanbul'un fethiyle birlikte ticari-ekonomik sahada Osmanlı daha güçlü bir konuma ulaşmıştır.

1.2. Dönemin Mimarisi

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar geçen süre "Erken Dönem" olarak bilinir (1299-1453). Beyliğin 1299'da başlayan siyasi ve sosyal gelişimi mimari ile yakından ilişkilidir. Anadolu'nun siyasi karmaşasının içinde kendine yer bulmuş birçok mimari müessese yer alır. Erken dönem mimarisinde en dikkat çekici detay ise devletin kuruluşunda sosyal hayatı geliştirecek yapıların inşa edilmeye başlanmış olmasıdır. İhtiyaçtan doğan toplumun belli gereksinimlerine cevap verecek şekilde tasarlanan yapılar bu dönemde çoğunluktadır. Dönemin başlıca yapı türleri, cami, zaviye, türbe, han, hamam ve medreseler gibi yapı grupları aşağıda ana hatlarıyla ele alınmışlardır.

Erken Osmanlı mimarisinde öncelikle, dini mimaride en önemli yapı taşı olan camiler hususuna değinilmelidir. Selçuklu devletinin etkisini kaybetmesi ve Anadolu

³⁹ Yusuf Halaçoğlu, *XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Yayınları, Sayı: 127, Ankara 1991, s. 137.

⁴⁰ Murat Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008, s.279.

beyliklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte mimaride önemli hareketlenme olmuştur. Ancak bilinenin aksine bu yapılar her beylik için bağımsız bir hareketlenme göstermez. Selçuklu mimarisiyle bağlantılı olarak devam eden bu mimari süreçte, Erken Osmanlı kuruluşundan belli süre sonra özgün örnekler ortaya koymuştur. Başlangıçta inşa edilen eserler Selçuklu mimarisinin devamı niteliğinde gözlenebilir⁴¹.

Dini mimari alanında en yaygın yapı tipi, erken dönemde karşımıza “tek kubbeli camiler” olarak çıkar. Tek kubbeli plan şeması beylikler devrinde karşımıza sıkça çıkan hatta öncesinde Orta Asya uzantısı olduğu düşünülen bir plan tipidir⁴². Anadolu’da ise bu plan tipi ile ilk olarak türbe mimarisinde karşılaşmıştır. Beylikler devrinin en yaygın tek kubbeli cami örneklerini büyük-küçük, anıtsal, basit, sadece kubbeli, minareli, minaresiz, süslemeli veya sade bir biçimde birçok örneğini görmek mümkündür. Bu grubun Osman erken döneminde en bilindik örneği İznik, Hacı Özbek Cami’dir. Yapı 1333 tarihli olup “tek kubbeli” tipinin en karakteristik örneklerindendir. Dönemin mimari özellikleri barındıran Hacı Özbek cami 7.90m çapındaki tek kubbesiyle oldukça büyük bir iç hacme sahiptir⁴³. Yapının geçirmiş olduğu restorasyonlar orijinal halini olumsuz şekilde etkilemiştir. İznik’ten sonra Osmanlı’ya başkentlik yapmış olan Bursa’da da bu tipin örneklerine rastlanmaktadır. Bursa’da yer alan Alâeddin Cami 1335 yılında Osmangazi’nin büyük oğlu Alâeddin Bey tarafından tek kubbeli olarak inşa ettirilmiştir. Bu yapıda son cemaat yeri karşımıza çıkar⁴⁴. Bu tür yapılarda görülen son cemaat yerleri genelde mihrap ekseninde, örtü unsurları ortada kubbe yanlarda ise tonoz olacak şekilde kurgulanmıştır. Bir diğer örnek ise Bilecik’te yer alan Orhangazi camidir. 1335 yılında inşa ettirilen bu yapı 16 kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür⁴⁵. Bu grubun en önemli temsilcisi ise İznik’te yer alan Yeşil Cami’dir. 1378-1391 yılları arasında inşa ettirilmiştir⁴⁶. Erken devrin anıtsal yapıları arasında yer alan bu cami’nin kuzey cephesindeki revaklı bölmesi mukarnaslı sütunlar tarafından taşınmaktadır⁴⁷. Edirne’de ise Şah Melek Cami bu tipin örnekleri

⁴¹ Daha fazla bilgi için bkz: Sema Gündüz, “Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

⁴² Doğan Kuban, 2007, a.g.e., s.123.

⁴³ Oktay Aslanapa, 2015, a.g.e., s.3,

⁴⁴ Godfrey Goodwin, a.g.e., s.23.

⁴⁵ Oktay Anlanapa, 2001, a.g.e., s.4.

⁴⁶ a.g.e., s.4.

⁴⁷ Godfrey Goodwin, a.g.e., s.27.

arasındadır⁴⁸. Yapılarda görülen tek kubbeli plan şemasının yavaş yavaş gelişmeye başladığı gözlenmektedir. Son cemaat yeri ögesi ise daha sonraları karakteristik bir özellik kazanmıştır. Hatta tek kubbeli camilerin zamanla son cemaat yersiz inşa edilmediği dikkat çekici bir husustur. Bu gurubun birçok örneği mevcuttur.

Tek üniteli camilerin gelişmiş bir şekli olarak karşımıza çıkan bir diğer grup ise “eş değerde çok üniteli cami” grubudur. Bu tipte inşa edilen camilerin örneklerine Selçuklu mimarisinde rastlamak mümkündür. Çok üniteli camilerin kökeni ulu cami tipine uzanmaktadır⁴⁹. Çok üniteli camilerin yapılış amacı ise inşasında sağlanan kolaylık esası olmuştur⁵⁰.

Bu yapı grubu inşasında genelde enine bir plan şeması izler. Osmanlı döneminde 1396-1399 yılları arasında I. Bayezid’in inşa ettirdiği Bursa Ulu Cami bu grubun en güzel örneklerinden biridir⁵¹. Yapıda yer alan 20 eş değer kubbe, görünüş itibarı ile anıtsal bir karakter kazandırmıştır. Edirne’de inşa edilen Eski Cami (1403-1414) ise bu grubun farklı bir örneğini temsil eder. Bu defa eş değerde 9 birimden oluşan yapının kuzeyinde son cemaat yeri dikkat çeker ayakların taşıdığı son cemaat yerinin, örtüleri değişiklik gösterir. Biraz önce yukarıda bahsettiğimiz şekilde yanlar tonoz orta bölümü ise kubbe ile örtülüdür⁵².

Merkezi kubbeli çok üniteli camiler grubunda yer alan Edirne’deki Üç Şerefeli Cami bu grubun en önemli yapısıdır. Eser, II. Murad tarafından 1438-1447 tarihleri arasında inşa ettirilmiştir. Yapı tarzı bakımından, Osmanlı mimarisinin erken dönem sultan camilerinin temelini oluşturmakla birlikte merkezi kubbesi ve avlu düzeni ile enine dikdörtgen planda inşa edilen ilk yapı olma özelliğine sahiptir⁵³. Çok kubbeli plan şeması içerisinde değerlendirilen yapıyı, bu gruptan ayıran özelliği merkezi plan şemasının çekirdeğini oluşturuyor olmasıdır⁵⁴. Klasik devir mimarisine yön veren bu plan şeması

⁴⁸ Süheyl Ünver, “Edirne’de Şah Melek Paşa Cami’i Nakışları”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:3, Ankara 2006, s.28., Bozkurt Ersoy, “Edirne Şah Melek Camii’nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı:VI, 1992, s.48.

⁴⁹ Aptullah Kuran, 1964, a.g.e., s.30.

⁵⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, “Bursa Orhangazi Cami ve Osmanlı Mimarisi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:VI., Ankara, 1965, s.71.

⁵¹ Doğan Kuban, 2007, a.g.e., s.134.

⁵² Doğan Kuban, 2007, a.g.e., s.134., Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., 1989, s.150.

⁵³ N.Çiçek Akçıl, “Üç Şerefeli Cami ve Külliyesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:42, 2012, s.277.

⁵⁴ Doğan Kuban, 2007, s.143.

Mimar Sinan'ın inşa etmiş olduğu Beşiktaş, Sinan Paşa Cami (1553)de de tekrarlanmıştır. Bu nedenle erken devir içerisinde çok üniteli merkezi planlı olarak ilk kez bu plan tipi karşımıza çıkmıştır⁵⁵.

Erken dönem'de devlet adamları tarafından yaptırılan zaviyeler, “ahi zaviyeleri”⁵⁶, ibadet ve devlet işinin birlikte yürütüldüğü mekanlardır. Zaviye sözcüğü inziva, münzevi sözcükleriyle aynı kökenli, yalnız başına dünyadan elini ayağını çekmiş tarikat mensupları için yapılan konutları anlatan bir kelimedir⁵⁷. Zaviyeli camilerin kökeni hakkında birçok araştırmacı fikirlerini ileri sürmüştür. Ancak Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük rol oynayan ahiler ve dervişler için inşa ettirilen yapıların artışı görülür⁵⁸. Bütün bu görüşlere dayanarak Erken Osmanlı mimarisinin yeni bir yapı tipi olarak, zaviyeli camiler 14. ve 15. yüzyıllarda birçok örneği ile birlikte kendini geliştirmiştir. Genellikle bu yapılar cami olarak yanlış ifade edilmiş, ancak bu yapıların işlev açısından zaviyeli camiler olarak ayrı bir plan şemasının olduğu anlaşılmıştır. Zaviyeli camilere örnek olarak, Bursa, Yeşil İmaret (1419), Bursa, Yıldırım İmareti (1390-1394), Hüdavendigâr İmareti (1365-1385), Muradiye İmareti (1425-1426) örnektir.

Zaviyeli camiler, Osmanlı mimarisinin erken dönemlerinde sıkça tercih edilmiş ve esas itibarı ile dönemin sosyal hayatı bakımından önem taşır. Bu tür yapılar önceleri “bursa tipi”, ters “T planlı” ve son olarak ise “zaviyeli camiler” olarak adlandırılmıştır⁵⁹. En çok ve bilinen örneklerine Bursa'da rastlanan yapılar bu yapılar Osmanlı'nın uç beyliğinden devlete dönüşmesine öncülük etmiş ahi ve dervişlerin barınması için inşa edilmiştir. Osmanlı beyliğinin ilk yıllarında çok fazla tercih edilmese de sonraki yıllarda sıkça kullanılmıştır. Bu tip yapılar üç ana bölümden oluşmaktadır. Avlu, ibadet mekânı ve tabhane şeklindeki barınma mekânlarından meydana gelmektedir⁶⁰. 15. yüzyılda bu yapıların inşasında artma görülür ancak, 16. yüzyıla gelindiğinde ise ihtiyaçlar dışındaki

⁵⁵ Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I.Baskı, İstanbul 2011, s.118.

⁵⁶ Ahilik terimi ile ilgili detaylı bilgi almak için bkz: Neşet Çağatay, “Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik”, Ankara 1989, s.52.-Yaşar Çalışkan- M. Lütfi İkiz, “Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik”, Ankara 1993, s.9.-Erol Altınsapan, “13.-16. Yüzyıllarda Ahilik ve Ahi Zaviyelerine Bir Bakış (Eskişehir ve Bilecik Ahi Edebali Zaviyeleri)”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2005, ss.27-53.

⁵⁷ Doğan Kuban, 2007, a.g.e., s.77.

⁵⁸ Ali Osman Uysal, a.g.e., 2015, s. 480.

⁵⁹ a.g.e., 305.

⁶⁰ Ali Osman Uysal, “Zaviyeli Camilerde Minare Problemi”, *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: XX, 1997, s. 47.

bölgelerde zaviyelere rastlanmamaktadır. Külliye binalarının ortaya çıkması ve devlet teşkilatında ahilere olan gereksinimin azalması zaviye inşasına duyulan ihtiyacı azaltmıştır.

Zaviyeli camiler kendi aralarında planındaki bazı değişiklikler nedeniyle tipolojik olarak sınıflandırılabilirler. Zaviyeli camilerin karakteristik özelliklerinin XV. yüzyılın ortalarına kadar korunduğu düşünülmektedir. Daha sonra ise bu bölgelerde sosyo-kültürel açıdan önemli yere sahip farklı işlevlerdeki yapıların inşasının artması nedeniyle zaviyeli camilerin plan şemasında değişiklikler ortaya çıkmıştır⁶¹. Bu yüzyıldan sonlarına doğru tabhane mekânları ibadet mekanı ile ilişkisi dışarıda ya da direk olarak avludan sağlanmaya başlanmıştır. Zaviye mekânlarının tabhane sayısı genelde ikidir. Ancak bazı örneklerde maksimum dört tabhane mekânı görülmektedir. Tabhane mekanları olarak bilinen yan odalarda ise ocaklar ve dolaplar yer almaktadır⁶². Zaviyeli camilerin plan şemaları genelde dikdörtgen, kare veya haçvari şeklinde olup örtüleri unsurları değişiklik göstermektedir⁶³.

Erken Osmanlı mimarisinin en önemli yapı gruplarından biri de medreselerdir. İslam devletlerinin eğitim kurumlarından biri olan medreselerin ortaya çıkışı 10. ve 11 yüzyıllara dayanmaktadır⁶⁴. Günümüze ulaşmış en erken tarihli medresenin ise 12. yüzyılın ortalarında inşa edildiği bilinmektedir⁶⁵. Anadolu’da inşa edilmiş olan medreselere belli plan şemalarının doğrudan uygulandığı görülür. Erken Osmanlı medreselerinde ise bilinen ilk örnek Orhangazi’nin İznik’te yaptırdığı medrese binasıdır. Bunun yanı sıra İznik’te Süleyman Paşa’nın kendi adıyla inşa ettirdiği medrese gelmektedir⁶⁶. Daha sonra Osmanlının Bursa’yı fethedişinin ardından eğitim merkezi burası olmuştur. Ardından ise Edirne’nin fethiyle birlikte eğitim bu bölgeye kaymıştır. Erken dönem Osmanlı medreseleri genellikle bağımsız birer yapı olarak tasarlanmıştır. Medrese planlarında

⁶¹ Şakir Çakmak, “Tabhaneler ve Gezici Dervişler”, *Akdeniz’de İslam Sanatı Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999, s.148.

⁶² Ali Osman Uysal, 1997, a.g.m., s.47.

⁶³ Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini ve İctimai bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXI, 1962, s.5.

⁶⁴ Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1453)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.11.

⁶⁵ Ara Altun, “Asya ve Anadolu’da Türk Mimarişi”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, (Edit. Sadi Bayram), Türkiye Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1988, s.38.

⁶⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, “Orhan Gazi Devrinde Mi’mari”, *İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Sayı: I, Ankara, 1957, s. 119.

genelde farklı tipolojik şemalar gözlenmiştir⁶⁷. Medreselerde yer alan dersane odaları dışa çıkıntılıdır. Bu dönem medreselerinin büyük kısmında mekânların avlunun dört yanını kuşattığı görülür. Kimi örneklerde avlunun bir kenarının boş bırakıldığı kimisinde ise avlunun tamamen dışa açık tasarlandığı dikkat çekmektedir. Medrese odalarının ardından revak birimi gelmektedir. Özellikle XV. Yüzyılın ortalarından başlayarak yüzyılın sonlarına doğru taşıyıcı unsur olarak sütunun tercih edildiği görülmektedir. Revak birimleri genelde kubbe ile örtülüdür⁶⁸.

Orta Asya kurganları Türklerdeki mezar geleneğinin başlangıcını teşkil eder. İlk olarak Karahanlılar döneminde görülen ve Türklerde “kümbet” veya “türbe” olarak bilinen bu yapılar 9. ve 13. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır⁶⁹. Erken Osmanlı mimarisinin bir diğer yapı taşı türbelerdir⁷⁰. Birçok değişik tipe sahip türbeler Anadolu da ilk olarak 12. yüzyılda görülür. Türbeler genelde devletin ileri gelenleri için tasarlanmıştır. Türbelerin gövde formları silindirik, kübik ve ya çokgen gövdeli olarak inşa edilmiştir⁷¹. Genellikle bir başka yapıya bitişik olmayan bağımsız yapılardır. Ancak Selçuklu döneminde bir cami veya medreseye bitişik olarak da inşa edildiği de gözlenmiştir⁷². Erken Osmanlı döneminde gövde formları çok mühim değişiklikler göstermez. Bu dönem türbeleri kare prizma gövdeliler, dikdörtgen prizma gövdeliler çokgen prizma gövdeliler ve baldaken kuruluşu sahip olmak üzere dört değişik formda incelenir. Nitekim Erken Osmanlı türlerinin birçoğu kare prizma gövdeli olarak tasarlanmıştır. İlk olarak bu dönemde inşa edilen türbelerde revak ve dışa taşkın taç kapılar yaygınlık kazanmıştır.

İslam inancı var olduğundan beri yıkanma ihtiyacı giderek artmıştır. Yıkanmaya özgü inşa edilen hamamlar bu işlevleriyle toplum yaşantısında önemli bir yere sahiptir. Bir roma icadı olan, alttan ısıtmalı hamam, Emevi Devri’nde İslam mimarisine girmekle birlikte asıl gelişimini Türk mimarisinde göstermiştir. Selçuklu devrinde de karşımıza çıkan hamamlar, özellikle 15. Ve 16. yüzyıllarda şehir hayatının toplumsal kültür açısından tabakalaşmaların yansıdığı mekanlar olmuştur. Osmanlı döneminde hamamlar iyi gelir

⁶⁷ Yekta Demiralp, a.g.e., s.199.

⁶⁸ Yekta Demiralp, a.g.e., s.206.

⁶⁹ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı I-II*, İstanbul 1984, s.66.

⁷⁰ M. Oluş Arık, “*Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri*”, Anadolu (Anatolia), Sayı: XI, Ankara 1967, ss.57-100.

⁷¹ Ertan Daş, *Erken Osmanlı Türbeleri (1300-1453)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2003, s. 432.

⁷² Aziz Doğanay, *Erken Osmanlı Türbelerinde Tezyinat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s.16.

getirmesi ve ibadet ile ilişkili olarak çok sayıda inşa edilmiştir⁷³. Soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, külhan mekanlarından oluşan hamamlar değişik plan şemalarına sahiptir. Hamamlar kendi başlarına bağımsız olarak tasarlanmasının yanı sıra, saraylarda, konaklarda veya ev bünyesinde de bulunabilirdi. Türk hamamlarında uygulanmış olan aksiyel eyvanlı köşe halvetli, haçvari planlı olarak izlenir⁷⁴. Genel olarak hamamların 14. yüzyıldan itibaren soyunmalık mekanının üzeri büyük çaplı kubbelerle örtülmüş, eyvanların örtüsü ise farklı biçimlere sahip tonozlardır.

Devletler var olduğundan beri ticaret önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Osmanlı döneminde ve daha önceki toplumlarda ticaretin büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Ticaretin yoğun olarak yapılması bazı yapı tiplerinin gereksinimlerini arttırmıştır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan, ticaret yapısı olan han ve kervansaray binaları olmuştur. Adını Selçuklu döneminde sıkça tekrar ettiren kervansaraylar dönemin en önemli yapı grubunu oluşturmuştur. Selçuklu döneminde genellikle menzil kervansarayları mevcuttur. Ancak Osmanlı da ise genellikle şehir-içi hanları inşa edilmeye başlanmıştır. Hanlar genel itibari ile tüccarların, seyyahları ve gezginleri barındırmak amacı ile kullanılmıştır⁷⁵. Özellikle Osmanlı için sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan önem arz eden hanlar, mimari olarak büyük farklılıklar göstermezler. Bir vakıf müessesesi olan bu yapılar padişah, haneden ve devlet adamları tarafından inşa ettirilmişlerdir. Genellikle korunaklı ve sağlam yapılardır. Kervansaraylarda barınan yolcuların çalışan personelin can ve mal güvenliği kanunlar yoluyla teminat altında alınmıştır⁷⁶. Osmanlı hanları Avlulu ve Avlusuz hanlar olarak iki grupta incelenebilir⁷⁷. Avlulu hanlar genel olarak, simetrik veya asimetrik planlı avlu ve ya avluları çevreleyen mekânlardan oluşmaktadır. Avlulu hanlar tek, iki veya üç katlı olabilmekteydi. Erken Osmanlı döneminde çoğu han bu şekilde tasarlanmış plana sahiptir. Bazı örneklerde ise avlu ortasında mescit ve ya köşk mescit yer almaktadır.

⁷³ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl(1300-1453)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.23.

⁷⁴ İmre Özbek Eren, *Fatih İlçesinde Yeni Aya Kapı Hamamı Restorasyon Projesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2000, s.5.

⁷⁵ Oktay Aslanapa, 1984, a.g.e., s. 32.

⁷⁶ Hanlar ile ilgili daha fazla bilgi almak için bkz: Bozkurt Ersoy, "Osmanlı Şehir-İçi Hanları, Plan Tasarımı İle Cephe ve Malzeme Özellikleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı:VII, İzmir 1994, s.76., Gülay Keleş Usta, Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 1994, s.108.

⁷⁷ Ali Baş, *Beylikler Dönemi Hanları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1989, s. 29.

Erken Osmanlı mimarisi denilince akla gelen imar faaliyetlerinin, toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faaliyetler ile paralel olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, gereksinimler doğrultusunda ihtiyaç hangi yönde ise inşa edilen yapı buna göre şekillenmiştir. Devletin kuruluş yıllarında inşa edilen yapıların genelde basit bir planla kurgulanmış olması ve inşa ettikleri bölgeye mimari bir simgenin yerleştirilmesi, siyasi ve ekonomik nedenler eşliğinde olmuştur. 1350’lilerden sonra ise devlet zeminini hazırlamış ve artık diğer yapı tiplerinin inşası hızlanmış ve birçok mimari eser ortaya konmuştur. Bu binaların inşasında devşirme malzemeler sıklıkla kullanılmış özellikle son cemaat yeri ortaya çıktıktan sonra taşıyıcı unsur olarak devşirme sütunlar sıkça kullanılmıştır. Yapıların hızlı bir şekilde inşa edilmesi hem planlarda hem de bezemede özelliklerinde büyük değişiklik olmamasına sebebiyet vermiştir.

14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı mimarisi, özgün eserler ve bezeme kompozisyonları oluşturmaya başlamıştır. Özellikle ekonomik yönde ilerleme gösteren Osmanlı devleti kendi mimari üretimlerini yapmaya başlamış ve ardından hem inşa edilen yapıların plan tasarımlarında hem de mimari öğelerinde özellikle çalışmamızın konusu olan sütunlarda kendi tarzını bir bütün olarak sergilemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİMARİDE SÜTUN KULLANIMININ TARİHÇESİ

Sütun; taştan yapılmış, taşıyıcı dikme, silindir biçiminde dikilitaş anlamına gelmektedir⁷⁸. Kelime kökeni Farsça olan sütun, başlık, gövde ve kaide olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Üslup ve şekil bakımından dönemsel özellikler barındıran, sütunların üzerine oturan alt yüzeyi sütunun çapından daha geniş olan bir yapı ögesinin yükünü sütuna aktarmak için sütunların başına yerleştirilen, altı dar üste doğru genişleyen çoğu zaman bitkisel, hayvansal ve geometrik şekiller barındıran taş parçasına sütun başlığı denir⁷⁹. Sütunun kaidesi ve başlığı arasında ağırlığı kaideye aktarmakta yardımcı olan silindirik şekle sütun gövdesi, sütunun ağırlığının yüzeye aktarılması amacıyla yerleştirilen parçaya ise kaide denir⁸⁰.

Mimaride taşın kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte sütun kullanımı da ortaya çıkmıştır⁸¹. Batı Anadolu’da sütun kullanımı arkaik dönemden itibaren başlamış, özellikle Mısır, Grek, Roma, İran uygarlıklarında Ortaçağ’da ve Avrupa’da sık sık kullanılan mimari unsur olmuştur. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi sütunlar yapılarda üslup belirleyici özelliği ile dikkat çeker⁸². Mimaride kullanılan sütunların gövdeleriyle ilgili pek fazla belirleyici unsur olmadığından araştırmalar daha ziyade başlık ve kaide üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılarda görülen ilk sütunların ahşap olması bu yaklaşımı güçlendirmektedir. Araştırmalara göre ahşaptan yapılmış olan taşıyıcıların biçim ve özellik

⁷⁸ Doğan Hasol, *Mimarlık Cep Sözlüğü*, 3. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul 2013, s.191.

⁷⁹ Emine Önal, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Yapılarında Sütun Başlıkları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 1996, s.4.

⁸⁰ Doğan Hasol, a.g.e., s.193

⁸¹ Anadolu mermer ocakları bakımından oldukça zengindir. Buna yapılan araştırmalarda, Kuşini, Marmara Adası, Dokimeion(İşçehisar), Babadağ-Karacasu-Geyre-Aydın, Altıntaş, Seferihisar-Sığacık-Beylerbeyi Köyü gibi birçok mermer ocağı ortaya çıkarılmıştır. Antik dönemde kullanılan mermer ocaklarından çıkarılan mermerin işlenmesi kaynaklarda detaylı çizimler eşliğinde verilmiştir. Özellikle konumuz olan sütunların yapım aşaması ve yapılara nasıl ulaştırıldığı hususuna değinilmiştir. Ruodolf Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, (Çev: Beral Madra) 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, ss.34-39., Orhan Bingöl, *Arkeolojik Mimari’de Taş*, Barış Matbaa, İstanbul 2004, ss.21-50., Fritz Kretschmer, *Resimlerle Antik Roma’da Mimarlık ve Mühendislik*, (Çev:Z. Zühre İlkelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 200, ss.41-56.

⁸² Vitruvius, mimarlık yazımlarında, mimari bir parça olan sütunun önemine uzunca değinmiştir. Tapınak planlarında görülen sütunların yapıda diziliş şekline sütunlar arasındaki mesafeye dikkat çekerek her bir planı kendi içerisinde irdelemiştir. Varılan sonuç ise sütun aralığına göre ortaya çıkan plan tipleridir. Yapılara yerleştirilen sütun aralıklarına göre 12 farklı tip ayırt edilmiştir. Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*, (Çev: Çiğdem Dürüşken), Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s.114

bakımından sade bir üslupta olduğu bilinir⁸³. Mimari tekniklerle inşa edilmiş sütunların gövdesinden çok, başlık ve kaidesi üzerinde durulmaktadır. Nitekim oranı belirleyici olarak sütun başlığı önemli bir rol oynar.

Mimarlık tarihine göz atıldığında sütunun birçok yapıda kullanıldığı ve en eski yaygın kullanım unsuru olduğu görülmektedir. Hemen hemen bütün kültürlerde karşılaşılan mimari eleman olan sütunun, zengin çeşitliliği yapılarda üslup belirleyici bir rol oynamıştır. Mimarlık tarihinde yerleşik hayata geçildikten sonra insanların barınma ihtiyacını karşılayan çadırlar ve evler gibi belirli barınakların oluşturulmaya başlandığı görülür. Ortaya konulan bu yapıların çatısı, başlarda ahşap olacak şekilde bir dikme ile ayakta tutulmaya çalışılmış ve mimaride taşın kullanılmaya başlaması ile birlikte ayaklar ve sütunlar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan bu taşıyıcı öğeler, ilerleyen dönemlerde karşımıza farklı biçim ve üsluplarda çıkmıştır.

Mısır mimarlığında ilk başlarda silindirik, yalnızca taşıyıcı işlevi gören sütunlar kullanılmıştır. Bir temel üzerinde tek parça halinde inşa edilen bu sütunlar başlığın şekillenmesiyle son bulur⁸⁴. Daha sonra ayaklar dördül bir plan üzerine oturtulmuş ve sütun gövdeleri sekiz köşeli hale getirilmiştir. Daha sonra altıgen şekle sokularak bir kabartma halinde bezenmiştir.

Mısır mimarisinde kullanılan sütunlar ve başlıklar erken tarihlerde neredeyse sade bir görünüme sahiptir. Sonraki tarihlerde inşa edilen sütunların ve başlıkların ise oldukça ilgi çekici olduğu görülmektedir. M.Ö. XIV. yüzyılda inşa edilen Luksor Tapınağı'nın girişinde yer alan sütunların gövde formu oldukça ilgi çekicidir. Buradaki devasa sütunlar üzerinde herhangi bir bezeme yer almamış bunun aksine arşitravla birleşen sütun başlığı ise yalnızca köşelerde olmak üzere bitkisel formda bezenmiştir. Genellikle lotus ve papirüs bitkilerinden esinlenilerek oluşturulmuş bu süslemeler, diğer tapınak yapılarında yer alan sütun başlıkların da daha sistematik ve yoğun olarak işlenmiştir⁸⁵.

Eski Mısır Mimarlığı'nda kullanılan başlık tipleri papiform, palmiform ve lotiform olarak adlandırılmaktadır. Bu tipoloji başlıkların üzerinde yer alan ve bölgede rastladığımız bitkilerin isimlerinden esinlenerek oluşturulmuştur. Papiform, papirüs

⁸³ Rudolf Naumann, a.g.e., s.137.

⁸⁴ Emine Önel, a.g.t., s.5.

⁸⁵ Mısır mimarisinde görülen sütunların ve başlıkların genelde büyük boyutlu olduğu görülmektedir. Mısır mimarisinde kullanılan sütunlar için bkz: Gilles Neret, Description Del'Egypte, Taschen 2007, ss.7-751.

bitkisinden, palmiform palmiye ağacının yapraklarından ve lotiform lotus çiçeğinden esinlenilerek ortaya koyulmuştur.

Yeni İmparatorluk Devri'nde ise yine bitkisel bezemeli balıkların yanı sıra, Hathorik, denilen figürlü başlıklar da kullanılmıştır. Bu başlık tipinin en önemli örneği ise Hator Tapınağı'nda yer alan Hator tarzındaki başlıklardır⁸⁶. Mısır'da Roma Devri'nde inşa edilen yapıların çoğunda görülen başlık tipleri yerini daha helozonik kıvrımlara sahip olan sütun ve başlıklara bırakmıştır. Roma döneminde, dışa çıkıntılı ve bezemeli başlıklar dikkat çekerken sütun gövdelerinin de dairesel olarak yapıldığı görülmektedir. Hellenistik Dönem'de başlayan kompozit başlık kullanımı Roma Devri'nin sonuna kadar devam etmiştir⁸⁷.

Yapılan kazılarda Hitit Çağı'na tarihlenen kalıntılar arasında silindirik biçimli taşıyıcıya rastlanmamıştır⁸⁸. Ancak yapılarda görülen kaidelerin biçimleri kadeh görünümünde olup, yuvarlak altlıkların kullanılması bu bölgede sütun gövdesinin bilindiğini, fakat yapıların inşasında kullanım için tercih edilmediği fikrini uyandırmaktadır. Bu altlıklar yoğun olmasa da çeşitli bitkisel bezemeler barındırmaktadır. Urartu bölgesinde de bu tür ayakların varlığı ile birlikte, İç Anadolu'ya karşıt olarak Kuzey Suriye'de bu tür altlıklar bilinmekteydi⁸⁹. İlk olarak M.Ö. IX. yüzyılda Hitit çağında kaidelerde hayvan figürlerinin kullanılması ve bu kaidelerin boyutlarının büyük olması dikkat çekicidir. Bu dönemde Kuzey Suriye bölgesinde yapılan araştırmalarda sütun gövdesi kalıntısına rastlanmamıştır⁹⁰. Bölgede başlık tipinden yola çıkılarak iki tip sütun gövde formu olduğu anlaşılmaktadır. Birinci tipte sütun gövdesi aşağıya doğru daralmakta ve kaide kullanılmamaktadır. Sütun başlığı ise aşağı doğru sarkmış yapraklıdır. Bu tip M.Ö. IX. yüzyıla tarihlendirilebilir⁹¹. İkinci tipte sütun gövdesi silindirik, orta bölümü göbek şeklinde şişkin, yukarı doğru daralan bir formdadır. Bu tiplerde sütun gövdelerinin

⁸⁶ Hator'un simgesi olarak arasında güneş motifi bulunan, inek boynuzları başlığın hemen üzerinde yer almaktadır. Ersal Yavi ve Necla Yazıcıoğlu, *Tarih Öncesi Çağlardan Günümüze Mısır*, Yazıcı Yayınevi, 2. Baskı, İzmir 1996, s.72.

⁸⁷ Emine Önel, a.g.t.,s. 5.

⁸⁸ Muhibbe Darga, *Hitit Mimarlığı, I Arkeolojik ve Filolojik Veriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul 1985, s.96.

⁸⁹ 8. yüzyılda yapılarda görülen başlık tiplerinden hareketle taşıyıcı unsurun sütun olmayacağı ancak bu başlık ve kaidelerin bir duvarayaklarla birbirine bağlandığı düşünülmektedir. Ruodolf Naumann, a.g.e., s.142.

⁹⁰ Emine Önel, a.g.e., s.4.

⁹¹ Ruodolf Naumann, a.g.e., s.150.

tunçla kaplanması ya da alçıyla sıvanması ayrı bir özelliktir. İkinci tip sütunların başlıkları kaideleri çok çeşitli bezemeler barındırır. Asur sütun başlıklarının Kuzey Suriye etkili olduğu bilinmekle birlikte kaide ve gövde formuyla benzer olduğu da düşünülmektedir.

Yunan mimarisinde bilinen üç tip vardır. Bunlar dor, ion ve korinttir. En erken Yunan taş başlığı bitkisel bezemelerden oluşan dışa doğru çıkıntılı bir tiptir. Yunanlılar tarafından yaratılmış olan mimari nizam düzenlerinden en eskisi dor nizamıdır. dor sistemi ve başlığı M.Ö. 7. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Dor nizamında kaidesiz ve yivli sütun gövdesi, iki parçadan oluşan bir sütun başlığı, sütunları taşıyan arşitrav ve frizli kirişten oluşur⁹².

Yunan mimarisinde görülen ikinci nizam ise iondur. İlk olarak M.Ö. 6. yüzyılda Batı Anadolu'da İyonya'da rastlanır. Dor nizama göre daha ince ve dekoratiftir. Sütunlar kaide üzerine oturmuş ve farklı yivlere sahiptirler. Sütun başlıkları volüt adı verilen helezon köşe kıvrımları ve geometrik bezemeler içerir. Sütun başlığının başlıca özelliği ise kenarlarından taşan kıvrımlı kısımlardır.

Korinth nizamı, dor ve ion nizamının aksine M.Ö. 400'lerde ortaya çıkmıştır. Anadolu'da Helenistik Çağ'da gelişmiş ve Roma Devri'nde en çok tercih edilen nizamdır. Başlık akantus yaprakları ile dekoratif olarak yapılmış ve bir sepet görünümündedir. Başlığın kenarlarında ise koçboynuzu şeklindeki süslemeler yer alır. Eski Yunan Mimarisi'nde bu tip kullanımların yanı sıra, farklı dekorasyonlara sahip başlık ve kaide tiplerini de kullanılmıştır.

Roma mimarlığında büyük yapılarda sütunlar ve kesme taşların önemi büyüktür. Yunanlıların oluşturduğu ion ve korinth nizamı karıştırılarak kompozit adı verilen yeni bir sistem tasarlamıştır. Roma Dönemi'ne ait Darmstadt yakınlarında Odevwald'daki taş ocaklarından çıkarılan taşlar burada şekillenmiş ve daha sonra yapılarda yerini almıştır. Kireç taşı ve kumtaşı gibi daha yumuşak malzemeden elde edilen sütunlar işlenerek yapılara taşınmıştır⁹³. Bu dönem sütun gövdeleri alçı ve ya sıva ile kaplanır daha sonra

⁹² Yunan ve Roma mimarisinin oluşumunda hiç kuşkusuz Mısır mimarisinin etkisi bulunmaktadır. Bu düşünceden hareketle, Yunan Mimarisinde düzenler oluşurken, Mısır heykeltıraşlığının etkisi Arkaik Sanat için zemin hazırlamıştır. Yunan ve Roma mimarisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Somay Onurkan, Anadolu'da "Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 2, s.366.

⁹³ Fritz Kretzschmer, *a.g.e.*, s. 45.

sütun başlığı ilave edilirdi. Roma Dönemi sütun başlıklarında da yoğun üretimler olmuştur⁹⁴.

Geç Roma ve Bizans başkentinde daha önceki sütun kullanımları sürdürülmüştür⁹⁵. Bizans döneminde devşirme malzeme kullanımı da başvurulan mimari uygulamalar arasındaydı. Anadolu'nun ve Suriye'nin Alexandria'nın büyük sanat okulları bu formların etkisinde kalmıştır. Korinth başlıklar, Geç Hellenitik Çağ'da da benimsenmiş ve yeniden kullanımının yanı sıra değişik form ve boyutlarda kullanılmıştır⁹⁶. Bizans mimarlığında görülen bir başka başlık tipi ise IV. yüzyıllarda kullanılmaya başlanan impost başlığıdır. Justinian zamanında kullanılan kompozit-impost başlıkların kullanımına sıklıkla rastlanır. Sütun başlıklarında bulunan bitkisel bezemenin yanı sıra, hayvan figürlü, özellikle kartal bezemeleri dikkat çeker.

İslam mimarisinde sütun kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıç aşamasında özgün örnekler ortaya konulmamasına rağmen ilerleyen dönemlerde özgün tipler yaratılmıştır.

VII. yüzyıldan başlayarak gittikçe gelişen ve büyük hacimli yapılarda karşımıza çıkacak olan sütun kullanımı farklı dönem ve üsluplara uyum sağlanarak diğer mimari elemanlar gibi severek kullanılmıştır. Erken İslam Mimarisi'nde binalar inşa edilirken devşirme malzeme sıklıkla kullanılmıştır. Buna dayanarak, İslam mimarisinde sütunlar henüz belirginlik kazanmadığından dolayı devşirilen sütun gövdeleri, başlık ve kaideleri sıklıkla yapılarda görülür. Örneğin, Kubbetü's sahre, Emevviye ve Kayrevan camilerinde devşirme silindirik taş sütunlar üzerinde yer alan Geç-Antikçağ ve Bizans yapılarından devşirilmiş kompozit başlıklara rastlanmış bazı örneklerin ise bu başlık tiplerinden esinlenilerek yapıldığı saptanmıştır⁹⁷.

Kurtuba Ulu Cami'nde VIII. yüzyıl Roma'dan devşirilmiş Vizigot etkisi taşıyan başlıklar kullanılmıştır. Elhamra Sarayı'ndaki aslanlı avlunun revak sütunlarında çift sütun uygulamasının yanı sıra, yazı bezemeleri bulunan başlıklara da yer verilmiştir. Diyarbakır

⁹⁴ Geç Antik Dönem'de kullanılan sütunlar hakkında araştırmaların azlığı bu dönemde yeterli verilen elde edilmemiş olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak sütun başlıkları ile ilgili yoğun çalışmalar vardır. Özellikle başlıkların detaylı bir şekilde analizi yapılmıştır. Meltem Çavdar, *a.g.t.*, s. 48.

⁹⁵ Eylem Güzel, *Side Müzesi'nde Bulunan Korinth Başlıkları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2007, s.9.

⁹⁶ Ayşe Çaylak Türker, "Çanakkale'den İon-Impost Sütun Başlıkları", *Olba*, Sayı: XXII, 2014, s.341., Emine Önel, *a.g.t.*, s.5.

⁹⁷ Selçuk Mülâyim, 2006, *a.g.e.*, ss.126-128.

Ulu Cami'nin eski dönemlere ait kesimlerinde Roma yapılarından devşirilmiş sütunlar yer almaktadır.

Abbasilerde önceleri sütun yerine ayaklar kullanılır ve başlıklara doğrudan geçiş sağlandığı görülmüştür. Ancak daha sonra İran ve Mezopotamya ve Asya'nın batı kesimlerinde yapılan sütunlardan esinlenilerek kendi tarzını yaratmak istemişlerdir. Bu yapılarda yer verilen sütunlarda ya da destek unsurlarında Sasani etkisi gözlemlenmiştir. Özellikle bu bölgelerde görülen dantela işçiliği sütun başlıklarında da etkisini göstermiş ve hatta Abbasi ve Emeviler bu tarzdan etkilenmişlerdir. Anadolu'da sütun bölgesel mimarlık geleneklerinin yanı sıra, Mısır, Suriye ve Asya'da yer verilen ahşap direklerden esinlenilerek yapılmıştır.

Anadolu'da Selçuklulardan Osmanlı'nın son dönemine kadar geçen süre içerisinde değişik başlık türlerine rastlamak mümkündür. Ancak birçok yapıda devşirme malzeme kullanıldığı bilinmekle birlikte ilerleyen dönemlerde kendi üsluplarını oluşturdukları görünmektedir⁹⁸. Konya, Allaaddin Cami'nde yer alan antik sütun başlıkları yapılarda devşirme malzeme kullanıldığını kanıtlar niteliktedir⁹⁹. Anadolu Selçuklularına ait bir diğer yapı olan Tokat, Gök Medrese revakların da devşirme sütunların kullanımına rastlamaktadır. Hatta bu yapıda sütun başlıklarının kaide olarak kullanıldığı da görülür.¹⁰⁰

Selçuklu özellikle sütun başlıklarında bezeme anlayışını önemli derecede geliştirmiş ve çeşitli geometrik bezemelerin yanı sıra, bitkisel süslemelere de yer vermiştir. Başlarda inşa edilen yapıların köşe sütunçelerinde ve başlıklarında yer alan bu bezemeler daha sonra yapıların diğer bölümlerinde kullanılmıştır. Çevresel üslup etkisinden de etkilenen Selçuklu sütun başlıklarını şekillendirirken Yunan ve Roma mimarisinde rastladığımız ion-i.mpost ve korint başlıklarını kendi üslup anlayışlarına göre oluşturmuşlardır. Nefise Hatun İmareti ve Kayseri, Sahibiye Medresesi, Sivas Burucirdi Medreselerinde görmek mümkündür. Buralarda yapılmış olan sütun başlıklarının akantus yaprakları ile bezendiği aynı zamanda bu yaprakların geometrik bir görünüm aldığı anlaşılmaktadır. İki ayrı başlığın üst üste konulması ile daha uzun bir görünüm elde

⁹⁸ Selçuk Mülâyim, 2006, a.g.m.,s.127.

⁹⁹ Zeki Boleken, Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.49.

¹⁰⁰ İlknur Gültekin Özmen ve Oğulcan Avcı, "Tokat Gök Medrese ve Devşirme Sütun Başlıkları" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:42, Samsun, 2015, ss. 403-412.

edilmiştir. Özellikle Burucirdi Medresesinde yer alan impost başlık üzerinde akant yaprağı gayet natüralist bir etkide yansıtılmıştır.

Anadolu Selçuklularında en eski sütunçe ve başlıklarını Halifet Gazi Türbesi'nde (1154) görmek mümkündür. Yapıda yer alan belirsiz başlık üzerinde geometrik süslemelere rastlanır. XII. yüzyılın ortalarına doğru kendini gösteren bu bezemeleri sütun ve sütun başlıkları özellikle Kayseri Huant Hatun ve Erzurum Çifte Minareli Medrese'sinde geometrik ve bitkisel bezemeli başlıkları görmek mümkündür. Bunun yanı sıra köşe sütunceleri olarak yapılmış ve sütunların gövdeleri de başlık üzerinde yer alan bezemenin devamı niteliğinde süslenmiştir. Çoğu yapıda görülen bu özellik Sivas, Gök Medrese ve Erzurum Çifte Minareli Medreselerinde görülür. Anadolu Selçuklularında gelişen bir diğer tip ise mukarnas bezemeli başlık tipidir¹⁰¹.

Anadolu Selçuklu devrinde en önemli gelişme mukarnas ve stalâktitli başlıkların yapılarda yerini alması olmuştur¹⁰². İlk örneklerini İran'da gördüğümüz bu başlık tiplerinin diğer örnekleri ise Mısır ve Afrika'da XIV. ve XV. yüzyıllarda köşe sütunları üzerinde görülmektedir. Ancak Mısır da münferit örneklerine rastladığımız bu süsleme anlayışının İslam Sanatında gelişmiş örnekleri verilmiştir. Mukarnas bezeme Anadolu'da ilk olarak, Divriği Kale Mescidi'nin köşe sütunlarının başlıklarında yer almıştır¹⁰³. Mukarnas bezemenin en eski örnekleri İsfahan Ulu Cami'nde sekiz köşeli bir ayak üzerinde mukarnas bezemeli başlığa rastlanmıştır¹⁰⁴.

Anadolu'da ortaya çıkan beyliklerin çeşitli imar faaliyetleri bu dönemin hareketli geçmesini sağlamıştır. Mimarlık tarihine göz atıldığında beylikler mimarisinde de sütun kullanımı sevilerek uygulanmıştır. Özellikle Hellenistik, Roma ve Bizans devri bezeme özellikleri barındıran sütun başlıkları bezeme bütünlüğü gözetilmeden yapılara gelişigüzel yerleştirilmiştir¹⁰⁵.

¹⁰¹ Turgut Cansever, 2010, a.g.e., s.29.

¹⁰² Mukarnas: Mukarnasın, ilk olarak Mısır'da, Kahire' 478' de inşa edilen El Ciyuşi Camii'nin minare görüldüğü ileri sürülmektedir. Bu yapının inşasından 40 yıl sonra aynı şehirde yer alan Akmer Camii'nin cephesinde yer alan nişlerinde ve köşe unsurları üzerinde mukarnas bezemeye raslanmaktadır., Ernest Diez, "Mukarnas", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, ss.564-566., Selçuk Mülayim, 2006, a.g.m., s.127., Ayla Ödekan, a.g.m., ss.476-478.

¹⁰³ Mukarnas bezeme yapılarda sadece başlıklarda değil aynı zamanda kubbe geçişlerinde, taç kapı ve mihrap nişlerinde ve minarelerin şerefe altlarında da görülmektedir.

¹⁰⁴ Turgut Cansever, 2010, a.g.m., s.57.

¹⁰⁵ Nermin Şaman Doğan- Turgay Yazar, Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Devşirme Malzeme Kullanımı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:24, Sayı:1, Ankara 2007, s.68.

Erken Osmanlı ve Anadolu Selçuklu mimarisinden ayrı ele alamadığımız bu dönem yine bir sentezin ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde de sık sık karşılaştığımız devşirme malzeme kullanımının yanı sıra yapılarda taşıyıcı öge olarak ayak kullanımı da mevcuttur. Örneğin; Aydınogulları Beyliği'ne ait Selçuk, İsa Bey Cami'nin avlu revaklarında devşirme Bizans sütunları kullanıldığı görülmektedir¹⁰⁶. İsa Bey Cami enine dikdörtgen harimde ise anıtsal dört sütun kullanılmıştır. Harimde yer alan sütunlardan üç tanesi mukarnas diğeri ise devşirme başlıklara sahiptir. Birgi Ulu Cami hariminde, Saruhan Beyliğine ait Manisa Ulu Cami'de de devşirme sütunlar ve başlıklar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Manisa Ulu Cami revaklarında Türk dönemine ait sütun ve başlıkların kullanımı da görülmektedir. Beylikler döneminde genellikle camilerde yer alan sütunların devşirme olduğu bilinir¹⁰⁷. Ancak sütun başlıklarında yeni bir tarza eğilim söz konusudur. İslam mimarisinden esinlenilerek oluşturulan mukarnas başlıklar yeni bir tarzın habersi olduğunu söylemek mümkündür.

Mimaride kullanılan sütunların Erken Osmanlı Beyliği'ne kadar olan tarihi gelişimini yansıttık. Özet olarak sütun yapımına başlandığından beri kaybolan medeniyetlerin inşa malzemeleri devşirilerek kullanılmış ve bu malzemeler arasında en çok dikkat çeken ise sütun, sütun başlığı ve kaidesi olmuştur. Herhangi bir bezeme anlayışı güdülmeden hem ekonomik hem de zamansal açıdan kolaylık sağlayan bu parçalar yapılarda yerini almıştır. Bu uygulamalar devletlerin kendi tarzlarını yansıtmaya değin sıkça başvurdukları bir yöntem haline gelmiştir.

¹⁰⁶ Gönül Öney, "Beylikler ve Erken Osmanlı Sanatına, Sosyal Yaşantısına Genel Bir Bakış", *Akdeniz'de İslam Sanatı Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s.15.

¹⁰⁷ İlknur Aktuğ Kolay, *a.g.e.*, s.33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN OSMANLI MİMARLIĞINDA SÜTUN KULLANIMI

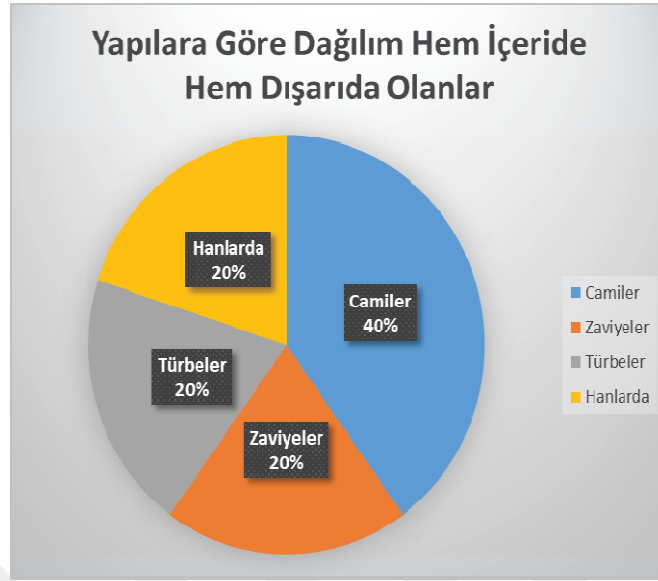
3.1.Yapılara Göre Dağılımı

Erken Osmanlı Mimarlığı'nda (1299-1453) kullanılan sütunlar genellikle devşirme malzeme ile elde edilmiştir. Bu uygulamanın en önemli nedeni ise devletin ekonomik durumu olarak gözlenmiştir. Belirli nedenlere bağlı olarak kullanılan devşirme malzeme, yalnızca Erken Osmanlı Mimarlığı'nda değil, Anadolu Selçuklular ve beylikler döneminde de sıkça karşılaşılan bir uygulama olmuştur. Erken Dönem Mimarisi'nde karşılaştığımız devşirme malzeme kullanımı Klasik Dönem'de de sürdürülmüştür.

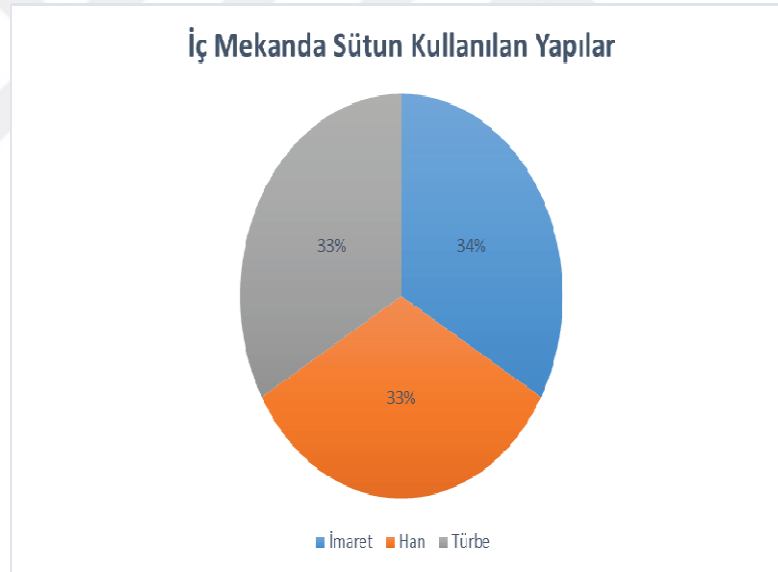
Erken Osmanlı Dönemi'ne ait yapıların çoğunda devşirme malzeme kullanımı bir gelenek haline gelmiştir. Özellikle yapılarda ortaya çıkan son cemaat yeri revak uygulamasının artması yapı boyutlarının büyümesi gibi etkenler sütun kullanımını arttırmıştır. Sütunlar yapılarda yer alan konumlara göre üç şekilde incelenebilir. İncelenen sütunlar, çoğunluk olarak yapıların son cemaat yerlerinde ve revaklarında yer almış, bazı örneklerde hem iç mekanda hem revakta, birkaç örnekte ise yalnızca iç mekanda yer almıştır.

Şekil 1: Revak Bölümünde Yer Alan Sütunlar

Şekil 2: Hem İç Mekanda Hemde Revakta Sütun Kullanımı

Şekil 3: İç Mekanda Sütun Kullanımı

Bursa, Alâeddin Cami (1326), Behramkale, Hüdavendigâr Cami (1336) , Bursa, Şahadet Cami (1366-1369), İznik, Yeşil Cami (1378-1392), İznik, Şeyh Kutbettin Cami (1418?), Edirne, Yıldırım Cami (1397-1400), Edirne Darulhadis Cami (1334)’nin son cemaat yeri revaklarında devşirme sütun kullanılmıştır. Edirne, Üç Şerefeli Cami (1437-1447) ve İznik, Yeşil Cami (1378-1392) sütunlarının başlık ve kaidesi dönemin özgün

yapı malzemeleri ile oluşturulmuştur. Ancak sütun gövdelerinin devşirme olduğu düşünülmektedir.

Dönemin bir diğer yapı grubu ise zaviyelerdir. İznik'te yer alan Yakup Çelebi Zaviyesi (14.yy), İznik, Mahmut Çelebi Zaviyesi (14. yy), Bursa, Orhan Zaviyesi (1339), Bursa, Hüdavendigar Cami (1365-1385) gibi yapılarının revaklarında da sütun kullanımına rastlanmaktadır. İznik, Nilüfer Hatun İmareti (1388-1389)'nin sütunu, Bursa, Yeşil İmaret (1419), Bursa, Muradiye İmareti (1425-1426), Tire, Yeşil İmaret (1441), zaviyeli cami tipine giren yapılarının revaklarında da sütun kullanılmıştır.

Erken Osmanlı Mimarlığı'nın önemli bir diğer yapı grubu ise medreselerdir. İznik, Süleyman Paşa Medresesi (14. yy), Bursa, Muradiye Medresesi (1426)'nin avlu revaklarında sütun kullanılmıştır.

Sütun kullanımının yer aldığı yapı grubu arasında türbeler yer almaktadır. Bursa, Yıldırım Türbesi (1403-1404), Bursa, Devlet Hatun Türbesi(1411)'nde sütunlar revaklarda yer alırken Bursa, II. Murad Türbesi (1446)'nin iç mekanlarında sütun kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Bursa, Tire Kutu Han (1429), revaklarında, Eski Kaplıca Hamamı (1389), Bursa, Issız Han (1394-1395), ve Bergama, Taş Han (1432)'in iç mekanlarında sütun kullanıma rastlanmıştır.

3.2. Devşirme Sütunlar

3.2.1. Sütun Biçimleri ve Malzeme

Sütun genel görünüşü itibari ile silindirik gövdeli taşıyıcı bir öğedir. İncelenen sütunların hemen hepsinin gövde biçimi silindirik şekildedir. Genellikle Roma ve Bizans dönemlerine ait yapılardan devşirilmiş olan sütunlar, yapıdaki konumlarına göre işlevsel olarak kullanılmıştır. Yapının boyutuna göre yeniden işlenen devşirme malzeme sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamaya sadece taşıyıcı öğelerde değil yapıların diğer kısımlarında da rastlamak mümkündür. Erken Osmanlı Mimarisi'nde genellikle, lentolar, söveler, yer döşemeleri, sütunlar, sütun başlıkları ve kaideler gibi yapı elamanlarının devşirildiği gözlenmiştir. Nitekim devletin yeni oluşumu ve bu oluşum içerisinde harabe yapılardan alının hazır malzemenin yapılara göre işlevsel olarak kullanıldığı ve bu uygulamanın yaygınlığı ekonomik duruma bağlı sebepler ve devletin büyüme isteği olarak değerlendirilebilir. Osmanlı Beyliği'nin fethettiği bölgelerde şehir dokusunu oluşturma isteği de inşaat faaliyetlerine katkı sağlamıştır.

İncelenen ilk örnek Bursa Alaaddin Cami (1326)'dir. Bursa'da revak mekanı uygulamasıyla ilk kez bu yapıda karşılaşmıştır. Yapının son cemaat yeri revakında 4 adet devşirme sütun yer almaktadır. Silindirik gövdeli sütunlar beyaz damarlı mermerdendir. Zamanla tahrip olan sütun gövdelerinde enthasis mevcuttur. Sütunların giriş kotunun alt kısmında bulunan gövdeleri toprağa gömülü şekildedir.

Edirne Darulhadis Cami (1434), devşirme sütunun bulunduğu yapılardandır. Darülhadis Cami'nin sütunları, devşirildiği yapıdan alınarak yapısal işlevi bakımından tekrar işlenmiştir. Yapının hariminde, kuzey kısımda iki adet sütun yer almaktadır. Mermer malzemeli sütun devşirmedir. Camiinin U şeklinde sundurma ile örtülü revaklı avlusu bulunmaktadır. Avlu taşıyıcılarında doğu ve batıda ahşap direkler, son cemaat yerinde ise 6 adet gövdelerinde enthasis bulunan mermer devşirme sütunlar kullanılmıştır. Devşirme başlıklardan yola çıkılarak sütun gövdelerinin de Bizans Dönemi'ne ait bir harabeden devşirilmiş olabileceği düşünülebilir.

Behramkale, Hüdavendigâr Cami (1336)'de kullanılan sütun gövdeleri silindirik şekildedir. Dor nizamındaki sütun gövdesi yukarıdan aşağıya doğru 5 ila 10 cm arasında genişlemektedir. Son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinde yer alan sütun gövdesi iki ayrı parçadan oluşmaktadır. Antik Dönem'e ait devşirme malzemeli sütunların giriş alt kısımları toprağa gömülüdür.

Erken Osmanlı Dönemi'nin önemli yapılarından olan İznik, Yeşil Cami (1378-1392)'de 8 adet devşirme sütun bulunmaktadır. İbadet mekanına girişte, kuzey kısımda 2 adet devşirme sütun kullanılmıştır. Bodur bir görünüme sahip olan sütunlar koyu renkte ve mermerdendir. Yapının son cemaat yerinde bulunan sütunlar ise farklı renkteki mermerlerden oluşmaktadır. Revakın doğu ve batı köşelerinde birer devşirme sütun bulunmaktadır. Kuzeybatı köşedeki sütunun siyah-beyaz renkli Marmara adalarında rastlanan bir malzemeden elde edildiği düşünülmektedir. Revakın kuzeybatı köşesinde yer alan sütun kuzeydoğudaki sütun ile aynı özelliklerdedir. Sütun malzemesi ise Phryhain (somaki) mermerindendir. Revakta ikiz sütunları taşıyan diğer sütunlar ise kırmızı kırçilli mermerdendir. Yapıdaki sütunlar Roma Dönemi'ne ait devşirme malzemedir.

İznik'te türbe ile birlikte inşa edilen bir diğer yapı ise Şeyh Kudbeddin Cami (1418)'dir. Yapının son cemaat yerinde 3 adet gri damarlı mermer sütunlar, Roma Dönemi'ne ait devşirme malzemedendir. Tire'de 1441 yılında inşa edilen Yeşil İmaret

(Yahşi Bey İmareti) revaklarında sütun kullanılmıştır. Sütunlar granit malzemelidir. Devşirme malzemeli sütunlar silindirik gövdelidir.

Osmanlı mimarisinin erken döneminde önemli bir yapı grubunu temsil eden zaviyelerin sıkça inşa edildiği görülmektedir. Sosyal ve mimari açıdan önemli bir yere sahip olan zaviyelerin Bursa'daki ilk örneği Orhangazi'nin kendi adına inşa ettirdiği yapıdır. Bursa, Orhangazi Zaviyesi (1339) revakında kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde ikiz kemerleri taşıyan birer sütun yer almaktadır. Sütunlar, Erken Osmanlı Mimarisi'nde alışılmışın dışında bir görünüme sahiptir. Sütun yüzeyleri dikey silmeler ile hareketlendirilmiştir. Gri damarlı mermer malzemeli sütunlar Roma veya Bizans dönemine ait bir yapıdan alınarak şekillendirilmiştir.

Devşirme sütunların bol miktarda kullanıldığı ve Osmanlı Dönemi'nin en özgün yapılarından biri olan Bursa, Hüdavendigâr Zaviye (1365-1385)'sinde 9 adet sütun kullanılmıştır. Yapının alt kat revaklarında doğu ve batı köşelerde birer adet sütun mevcuttur. Silindirik gövdeli sütunlar Bizans Dönemi'ne ait bir yapıdan devşirilmiştir. Gri damarlı beyaz mermer malzemeli sütun gövdeleri tahrip olmuş şekildedir. Gövde ve başlığın birleştiği kısımda sütunun uzunluğunun arttırıldığı görülmektedir. Hüdavendigâr Zaviyesi'nin üst katının medrese binası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu mekanın revak kısmında 7 adet silindirik gövdeli sütun yer almaktadır. Roma ve Bizans dönemine ait devşirme Revaklarda bulunan sütunların gövdelerinde entasis mevcuttur. 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilen sütunlar, 2 adet granit, 2 adet gri damarlı mermer ve 3 adet beyaz mermer malzemelidir.

İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen İznik, Yakup Çelebi ve Mahmut Çelebi zaviyeleri 14. yüzyıla tarihlendirilir. Yakup Çelebi Zaviyesi'nin son cemaat yeri revakına girişte iki adet mermer silindirik gövdeli sütun bulunmaktadır. Gri kırçilli mermer sütunlar Antik Dönem'e ait bir yapıdan devşirilmiş olma ihtimali yüksektir.

İznik, Mahmut Çelebi Zaviyesi (1442-1443)'ndeki sütunlar revak girişinin iki yanında yer almaktadır. Silindirik gövdeli sütun egriboz konglomasındandır. Sütunlar Antik Yunan Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Mermer sütunun kullanıldığı diğer bir yapı ise Edirne, Yıldırım Zaviyesi (1397-1400)'dir. Bizans Dönemi'ne ait bir yapının kalıntılarından devşirilen sütunlar gri damarlı mermerdir.

Erken Dönem Mimarisi'nde önemli bir yere sahip olan Bursa, Yeşil İmaret (1419) devşirme sütunun kullanıldığı yapılar arasındadır. Harimin girişinde doğu ve batı köşelerde ikişer sütun bulunmaktadır. Bizans Dönemi'nden devşirilmiş silindirik gövdeli mermer malzemeli sütunlarda enthasis mevcuttur.

Taşıyıcı bir eleman olarak sütunun tercih edildiği bir diğer yapı grubu imaretlerdir. İmaretler arasında önemli bir yere sahip olan, İznik, Nilüfer Hatun İmareti (1388-1389) revakında 4 adet sütun kullanılmıştır. Sütunlar silindirik gövdeli ve gri damarlı mermerdendir. Sütun başlığı ve sütun gövdesi arasındaki malzeme farkı gövdenin devşirme olabileceğinin göstergesidir.

Bursa'daki ihtişamlı yapılardan biri olan Muradiye İmareti'nin beş birimli son cemaat yerinde yığma ayaklar arasında birer sütun bulunmaktadır. Sütunlar silindirik ve granit malzemelidir. Sütun gövdelerinde enthasis mevcuttur.

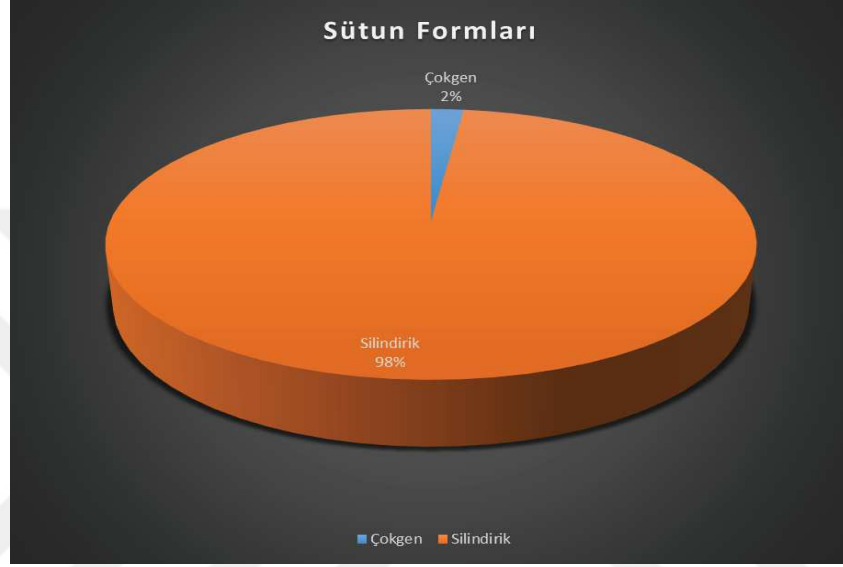
Osmanlı eğitim sisteminin gelişmesinde medreselerin payı büyüktür. Osmanlı medreselerine mimari açıdan yön veren en önemli yapı, İznik Süleyman Paşa Medresesi (14.yy) 'dir. Medresenin U şeklindeki revaklı avlusu sütunlar ile taşınır. Sütunlar silindirik gövdeli, mermer malzemeli ve devşirmedir. Sütunlar Antik Roma Dönemi'ne ait bir yapıdan devşirilmiştir. Sütunların çoğunda emthasis mevcuttur. Sütun yüzeyleri tahrip olmuş ve zamanla müdahaleye maruz kalmış ve sütun mermer cinsi hakkında kesin bir yargıya varılamamaktadır. Muradiye Külliyesi bünyesinde yer alan Muradiye Medresesi (1419)'ne girişte kuzey revakın orta kemeri iki mermer sütuna oturmaktadır. Devşirme sütun başlıklarından hareketle sütunların da devşirme olduğu kanaatine varılabilir. Bursa Yeşil Külliye bünyesinde yer alan, Yeşil Medrese 16 adet sütun kullanılmıştır. Sütunlar Roma Dönemi'ne ait harabelerden devşirilerek yapıda kullanılmıştır. Silindirik gövdeli sütunlardan 2 adedi granit malzemeli, diğer 14 sütun ise mermerdendir.

Mimarinin önemli bir bölümünü oluşturan bir diğer yapı grubu türbelerdir. Bursa, Muradiye Külliyesi bünyesinde yer alan II. Murad Türbesi (1426) imaretin güney-batı yönüne inşa edilmiştir. Sekizgen kasnakla örtülü kubbeyi 4 adet sütun taşımaktadır. Silindirik gövdeli sütunlar mermer malzemelidir. Sütunlar Bizans öncesi döneme ait bir yapıdan devşirilmiştir.

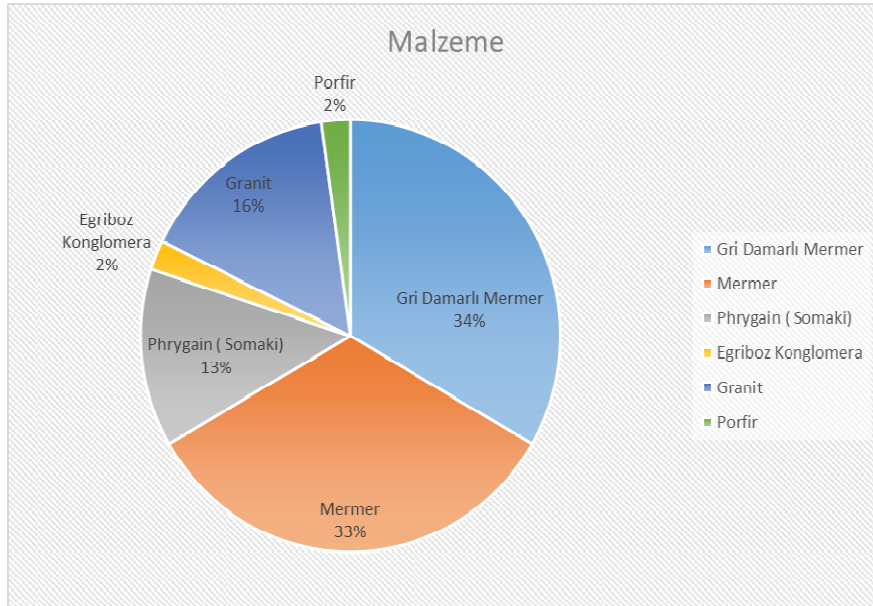
Yıldırım Külliyesi bünyesinde yer alan Yıldırım Türbesi (1389-1400), tek kubbeli bir camiye anımsatmaktadır. Türbeye girişte üç birimli revak kemerleri köşelerde yığma

ayak, revaka girişin iki yanında ise vişne renginde porfir sütunlar taşımaktadır. Yüksek bir dikdörtgen altlık üzerine yerleştirilen sütunlar devşirme malzemelidir.

Bursa, Issız Han (1394-1395) ilginç bir uygulamanın kullanıldığı yapılar arasındadır. Hanın içerisinde iki adet baca 4'er bodur şekilli sütunla taşınmaktadır. Sütunlar taş malzemelidir. İzmir, Bergama'da bulunan Taş Han (1432) 'da da mermer, devşirme sütunlar kullanılmıştır.

Şekil 4: Sütun Biçimleri

Şekil 5: Sütunların Yapı malzemesi

3.2.2. Sütun Başlıkları

Erken Osmanlı yapılarında karşılaştığımız sütun başlıkları birkaç örnek dışında devşirme olarak tespit edilmiştir. Devşirme sütun başlıkları çeşitli üslup özelliklerine sahiptir. Yapılarda görülen korint, ion-impot ve palmye yapraklı başlık tipleri işlevsel olarak kullanılmıştır. Örneklerin çoğunda korint başlık tercih edilmiş ve bu başlık tipi de kendi içerisinde farklı dönemsel özellikler göstermektedir. Korint tipteki sütun başlığı kullanımı doğu ve batı Akdeniz’de yaygındır. İon ve impot başlık tipinin ise genellikle doğu Akdeniz bölgesinde 5. yüzyıllarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapılarda karşılaşılan bir diğer başlık ise sepet tipidir. Kesik pramidal şekilli ve genellikle bitkisel bezemenin tek bir kompozisyon halinde işlendiği görülür. Bu başlık tipi genellikle Bizans Mimarisi’nde karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 6: Yapılarda Dörülen Devşirme Başlık Tipleri

Devşirme sütun başlıklarının Erken Osmanlı Mimarisi’nde yoğun olarak kullanıldığı yapı grubu camilerdir. Bursa’daki tek kubbeli camilerin ilk örneği olan Alaaddin Cami (1326) sütunlarında 4 adet devşirme malzemeli başlık yer almaktadır. Kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerde ion-impot tarzda birer sütun başlığı mevcuttur. 5. ve 6. yüzyıllarda çok yaygın olarak kullanılan impotlu ion sütun başlıkları örneklerine sıkça

rastlamak mümkündür¹⁰⁸. Tahrip olmuş durumda olan başlıklar mermer malzemelidir. Revak girişinin iki yanında bulunan sütun başlıkları korint tarzıdır. Dantele gibi işlenmiş başlık yüzeyleri Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilir. Sivri uçlu akant yaprakları helezonik kıvrımlarla iç içe geçmiş şekildedir. Başlık üzerindeki akant yapraklarının üslupları, İstanbul'da yer alan Beyazıt A Bazilikasından çıkarılan sütun başlığı ile aynı bezeme özelliklerine sahiptir. Aynı zamanda Bursa'nın Mudanya ilçesinde bulunan Hagios Stephanos Kilisesi'nde bulunan ajur teknikli başlıklar ile oldukça benzerdir. 8. veya 9. yüzyıllarda inşa edildiği bilinen kilisenin sütun başlıkları üzerinde bulunan akant yaprakları Alaaddin Cami'nde yer alan başlıklar üzerindeki süslemeler ile benzer şekillidir¹⁰⁹.

Fotoğraf 1: Çanakkale'den Bir Sütun Başlığı Örneği (A.Ç. Türker)

Fotoğraf 2: Bursa Alaaddin Cami Sütun Başlığı

¹⁰⁸ Ayşe Çaylak Türker, a.g.m., ss.337-368, Meltem Çavdar, a.g.e., s.48., Burak Arslan, Metropolis'deki İon Tipi Sütun Başlıklarının Biçimsel Gelişimi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Edirne 2015, s.247.

¹⁰⁹ Eda Karacan, a.g.t., s.58.

Fotoğraf 3: İstanbul ST. Sergiuss Bacchus (Küçük Ayasofya) Sütun Başlığı

Fotoğraf 4: Bursa Alaaddin Cami Sütun Başlığı

Roma öncesi Antik Dönem yapılarında görülen bir bezeme olan palmiye yaprağı iki adet sütun başlığında da mevcuttur. Palmiye bitkisinin yapraklarının sütunlar üzerine işlenmesi Ortadoğu, Kuzey Afrika, Filistin bölgesi ve Mısır mimarisinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Mısır Mimarlığı'nda yoğun olarak palmiye bitkisinin yaprakları taş üzerine işlenmiştir. M.Ö. 1. yüzyıldan başlayarak kullanılmaya başlanan bu bezeme ile ilk kez kraliyet saraylarında görülmüştür. V. Hanedan dönemi olarak bilinen eski Krallık Devri'nde palmiye bezemesinin kullanımı artmıştır. Bu dönemin önemli örnekleri Abu Sir Mezar Tapınağı ve Edfu, Horus Tapınağı'nın sütun başlıklarındadır. Yunanlılar için de ayrı bir öneme sahip olan palmiye bitkisi bu dönemde çeşitli sembolik anlamlar içermekte idi. Nitekim bunun sonucu olarak Yunan sanatında Doğu'dan ithal olarak gelmiş palmiye bitkisi bezemesi verimliliği simgeleyen bir sembol olmuştur. Roma Dönemi'nde de palmiye ağacı sanat ve mimaride kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle kutsal mekanların girişlerinde ve avlu revaklarında kullanılan sütun başlıklarında palmiye bezemesine rastlanmaktadır. Pergamon Antik Kenti'nde de rastladığımız bu bezeme genellikle

arşitravlarda yer almıştır. Ancak bezemenin dönemsel farklılıkları, isimlendirilmesi açısından da önem arz etmektedir. Bergama tipi olarak bilinen palmiye bezemelerinin arasında volütler yer almaktadır. Yunan ve Roma mimarisinde kullanılan palmiye bezemesinin aralarında küçük akantus yaprağı motifine de yer verilmiştir. Behramkale, Hüdavendigar Cami son cemaat yeri girişinin sağ tarafında bulunan sütunun başlığı palmiye yapraklıdır. Sütun başlığı antik döneme ait bir yapıdan devşirilmiştir. Başlık üzerinde dikey olarak yerleştirilmiş küçük boyutlarda yuvarlak uçlu şekiller mevcuttur. Başlığın alt kısmında ise yatay dairesel bezemeler bulunmaktadır. Ancak başlık üzerinde herhangi bir volüt ya da akant yaprağına rastlayamadığımızdan başlığın deforme olduğu asıl görünümünü yitirdiğini söyleyebiliriz. Ancak örneklerde gördüğümüz pipo şeklindeki başlık tipinden dolayı 2 ve 3. yüzyıllara tarihlendirebiliriz. Behramkale, Hüdavendigar Cami (1336) de yer alan bir diğer başlık ise yatay “S” kıvrımlara sahip bir tiptir.

Fotoğraf 5:İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesindeki Sütun Başlığı

Fotoğraf 6: Behramkale Hüdavendigar Cami Sütun Başlığı

Palmiye başlıkların kullanıldığı diğer bir yapı Edirne Darülhadis Cami (1434)'dir. Revaklı avlunun son cemaat yerindeki sütunların başlıkları aralarında volütlerin bulunduğu sivri uçlu sütun yüzeyinde hafifçe kabartılmış çevreleri belirlenmiş palmiye bezemesinden oluşur. Her bir palmiye yaprağının orta kısımları kabartma yapılarak belirlenmiştir. Başlık ve kemer üzengi noktasında kare bir yastık yer almaktadır. Geçiş kolaylaştırmak amacı ile yapılan bu uygulama da bezemeli kısım aşağıdan yukarıya doğru genişlemektedir. Darülhadis Cami'nde yer alan bu başlık tipinin benzer örneklerine Yunan ve Roma Mimarisi'nde rastlamak mümkündür. İncelediğimiz, Mısır, Yunan, Roma ve Bizans mimarisinde karşılaştığımız palmiye bezemeli sütun başlıkları ile belirli özellikler dışında çok fazla benzerlikleri yoktur, ancak Edirne Darülhadis Cami'deki sütun başlıklarının 18. ve 19. yüzyıllarda yapılan onarımlar esnasında döneme uygun sütun başlıklarının yenilendiği gözlenmiştir. Nitekim 18. ve 19. yüzyıllarda palmiye sütun başlıkları örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

Katalog bölümümüzde yer almayan, Bursa Şehadet Cami sütunlarında ion başlık tipi kullanılmıştır. Cami girişinde ikiz sütunlar girişin iki yanına yerleştirilmiştir. 4 adet ion başlıklar aynı stil özelliklerindedir. 2. ve 3. yüzyıllarda sıkla kullanılan süslemesiz örneklerdir. Başlıkların üzerinde ekinus ve ion volütleri mevcuttur. Pembemsi renkte bir mermerden yapılmış olan sütunun Palvinus bölümünde herhangi bir süsleme yer almadığından başlığın hangi döneme ait olduğu hakkında kesin bir yargıya varamayız. Bu bilgiye ek olarak balteus bölümünde yer almadığı başlık tipi tarihlendirilemez. Bu nedenle sütun başlığının tipi ve mermer cinsinden dolayı yıkılmış olan yapının sütunlarının yeniden yaptırıldığı görüşü yanıltıcı olmaz.

İznik'te Şeyh Kudbeddin Cami (1418)'nin üç birimli son cemaat yeri revakında üç adet kompozit tarzda sütun kullanılmıştır. İon ve korint başlıklarının ortak özelliklerini barındıran kompozit tarz meydana getirilmiştir. Kalathosun üst bölümüne volütlerin yerleştirilmesi ve akantus yapraklarının sütun başlangıcından itibaren yukarıya doğru dışa taşkın bir şekilde bezenmesiyle kompozit başlık oluşturulmuştur. Başlık üst kısımlarında yatay silme içinde örgü motifi ve orta kısımlarda abaküs süslemesi bulunur. Başlık aşağıdan yukarıya doğru genişlemektedir. Başlık köşelerinde ion başlık tipine ait volütler kullanılmıştır. Sütun başlığı yüzeylerinde iki sıra iri akant yaprağı mevcuttur. Akant yapraklarının uç kısımları dışa taşkın şekildedir. Başlıkların malzemesi ise mermerdir. Cami'de yer alan başlık tipinin ilk örneğini, 1. ve 2. yüzyıllara ait Mylasa, Augustus

Tapınağı'nda görmek mümkündür. Ephesos ve Pergamon'daki okullarda kompozit başlıkların şekillendirildiği anlaşılmaktadır.

Roma Dönemi'nde kompozit başlığın kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir. Şeyh Kudbeddin Cami'nde kullanılan sütun başlığı Roma Dönemi'ne ait devşirme malzemedir. Cami'de yer alan kompozit başlıkların bir benzeri ise Bursa Mudanya ilçesindeki Panagia Pantobasilissa Kilisesi'ndedir. Ancak bu yapıda yer alan sütunun ise devşirme olduğu düşünülmektedir¹¹⁰.

Fotograf 7: Aydın Müzesi'nde Yer Alan Kompozit Sütun Başlığı

Fotograf 8: İznik Şeyh Kudbettin Cami'nde Yer Alan Kompozit Sütun Başlığı

Erken Osmanlı Dönemi'nin önemli yapıları arasında yer alan zaviyeler ve imaretler, taşıyıcı olarak sütunun tercih edildiği yapılar arasındadır. Sütunların yine bu yapılarda devşirilerek kullanıldığı görülmektedir. Zaviye girişlerinde ve genellikle revak bölümlerinde yer alan sütunlardan çoğu korint başlıklıdır. Bu başlık tipleri farklı dönem

¹¹⁰ Eda Karacan, a.g.t., s.59.

özellikleri gösteren bezemelere sahiptir. Korint başlığın Anadolu’da sevilerek kullanıldığı özellikle’de Roma ve Bizans Dönemi’nde stil gelişimi gösterdiği izlenmiştir.

Zaviyeli camilerin Bursa’daki ilk örneği olan Orhan Zaviyesi (1339) revaklarının doğu ve batı köşelerinde birer sütun yer almaktadır. Sütun başlıkları 5. yüzyıla ait korint başlık tipindedir. Başlık yüzeyleri aynı şekilde bezelidir. Uçları kesişen Akantus yapraklarının uçları oldukça sivridir. Köşe volütleri yanlarda akantus yaprağının ucu ile kesişmekte ve üst kısımda abaküs yer almaktadır. Başlığın alt kısmında küçük akant yaprak dizileri dikkat çekici bir özelliktir. Gri mermer malzemeli sütunların kemer üzengi noktası ile birleştiği kesimlerde yastık kullanılmıştır. Bu uygulamanın başlıkların işlevsel olarak kullanılması ve kemeri taşıması için yapılmış olabileceği muhtemeldir.

Fotoğraf 9: Topkapı Sarayı Çevresinde Bulunan Korint Başlık (H. Tezcan)

Fotoğraf 10: Bursa Orhangazi Zaviyesi Revakında Yer Alan Korint Sütun Başlığı

Bursa Yeşil Külliye bünyesinde yer alan Yeşil İmaret (1419) girişinde, iki yanda 4 adet sütun yer almaktadır. Sütun başlıkları 5. yüzyıla ait bir Bizans yapısından devşirilmiştir¹¹¹. Sütun başlıkları Bursa Orhan Zaviyesi'ndeki başlıklar ile benzer şekilde bezenmiştir. Ancak Yeşil Zaviyesi'nin batısında yer alan sütunların başlıkları üzerinde yer alan akantus yapraklarının uçları içe doğru eğilimlidir. Akantus yapraklarının uçları birleşmiş durumdadır. Bu özellikleri ile iki yapıda yer alan sütun başlıklarının İstanbul, Yerebatan Sarnıcında yer alan başlıklar ile aynı özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Ek olarak Vize, Ayasofya'sında bulunan başlıklar ile aynı şekilde yapılmıştır¹¹².

Fotoğraf 11: Panagia Pantobasilissa Kilisesi (Kemerli Kilise), Kubbeyi Taşıyan Kuzeybatı Sütun Başlığı

Fotoğraf 12: Bursa Yeşil Zaviyedeki Korint Sütun Başlığı

14. yüzyılda inşa edilen İznik Yakup Çelebi Zaviyesi (14.yy) kuzey cephesinde iki ayak arasına yerleştirilmiş iki adet sütun bulunmaktadır. Sütunların başlıkları kompozit

¹¹¹ Topkapı Sarayı ve çevresinde yer alan Bizans Mimari Plastik'leri örnekleri arasında Kompozit başlığın benzer bir örneğine rastlanmıştır. Hülya Tezcan, a.g.e., s. 305.

¹¹² Meltem Çavdar, a.g.t., s.52.

tarzdadır¹¹³. Köşelerde ion volütleri sütunun üst orta kısmında abaküs çiçeği mevcuttur. 19. yüzyılda onarım geçiren zaviyenin sütun başlıkları dönemin başlık tipine uygun olarak tekrar yapılmıştır. Barok tarzdaki sütun başlığının yeni olduğu düşünülmektedir.

İzmir'in Tire ilçesinde yer alan Yeşil(Yahşi Bey İmaret) İmaret (1441)'in son cemaat yeri revakında dört adet sütun başlığı mevcuttur. Sütun başlıklarından üç adedi yastık şekilli diğeri ise kare şekillidir. Yapının son cemaat yeri revakının kuzeybatı köşesinde yer alan sütun başlığının Orta Bizans Dönemi'nde kullanıldığı bilinmektedir.

İznik'te 14. yüzyıla ait Mahmut Çelebi Zaviyesi (1442-1443)'nde de devşirme sütun başlıkları kullanılmıştır. Son cemaat yeri revakının iki yanına yerleştirilmiş sütunun başlıkları toskan şekillidir. Antik Dönem'den devşirilmiş başlıklar Egriboz konglomasındandır.

Erken Osmanlı Dönemi yapıları arasında ayrı bir öneme sahip Bursa Hüdavendigâr Zaviyesi (1365-1385)'de çeşitli başlık tiplerine rastlamak mümkündür. Yapının alt kat revaklarında Orhan Zaviyesi'nde olduğu gibi ikiz kemerleri birer sütun taşımaktadır. Doğu yönünde yer alan sütunun başlığı korint tarzdadır. Başlık üzerinde tek sıra halindeki akantus yaprakları, birbirinden bağımsızdır. Köşelerde iri akantus yaprakları köşe volütleriyle birleşmektedir. Başlık genel özellikleri itibarıyla 5. yüzyılın ilk yarısında görülmektedir. Başlık üst kısımlarında abaküs çiçeği yer almaktadır¹¹⁴. Bizans Dönemi'nde çok tercih edilmeyen bu başlık tipi daha düzensiz şekilde bezenmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen başlık beyaz mermerdendir.

Fotoğraf 13: Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bir Sütun Başlığı (Ç. Temple)

¹¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Cevat Başaran, a.g.e., s.9.

¹¹⁴ Çiğdem Temple, a.g.e., s. 123.

Fotoğraf 14: Bursa Orhan Zaviyesi Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

5. ve 6. yüzyıllarda görülen başlık tipleri arasında sepet başlık, zigzag motifleri ve ışık gölge oyununa dayalı bezemeler sütun başlıkları üzerinde görülmektedir. Hüdavendigar İmareti batı yönünde yer alan sütun başlığı üzerinde akant yaprakları yer almaktadır. Bunun yanı sıra volütler yok olmuş ve ışık gölge oyununa dayalı bir bezeme ortaya çıkmıştır. Tüm yüzeyleri aynı şekilde bezenmiş başlık orta kısımlarında heliks yok olmuş ve yerine iç içe geçmiş motiflere bırakmıştır¹¹⁵. Başlık mermer malzemeden yapılmış ve işlevsel olarak yapıda kullanılmaktadır¹¹⁶.

Bursa Hüdavendigar İmareti üst kat revaklarında 7 adet sütun başlığı kullanılmıştır. Yapıda kullanılan başlıklar ayrı dönemlere ait devşirme malzemedendir. Revakın kuzeybatısında bulunan ilk başlık, Bizans Dönemi'ne ait devşirmedir. Mermer malzemeli başlık kesik piramit biçimlidir. Başlık yüzeyinde karşılıklı tek dal üzerine yarım palmet şekilli süsleme kabartma tekniği ile işlenmiştir. Başlığın üst köşeleri deforme olmuş durumdadır. Benzer bir örneği de Konya çevresindeki Bizans Dönemi'ne ait bir plastik eserde yer almaktadır. Stilize olmuş bitkisel motifin orta kısmında bir damla bezemesi yer almaktadır. Gri damarlı beyaz mermer başlık işlevsel olarak kullanılmıştır.

¹¹⁵ Bizans Mimari plastik eserlerde karşımıza çıkan sütun başlıklarının çoğunda, akantus yaprak uçları birleşmiş şekildedir. Akantus yapraklarının damarları baskın uçları yuvarlatılmış şekildedir. Bu nedenle 4. ve 5. yüzyıllarda karşımıza çıkan başlık tipleri ile benzer özellikler barındırmaktadır. Ayşe Denknalbant Çobanoğlu vd., "İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde Bulunan Taş Eserler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı 25, İstanbul 2016, s.1-46. Arasında yer alan sütun başlıkları üzerinde yer alan akant yaprakları Bursa, Hüdavendigar Zaviyesi'nde bulunan başlık tipi ile benzerdir.

¹¹⁶ Günay Hakan, Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009, s.36.

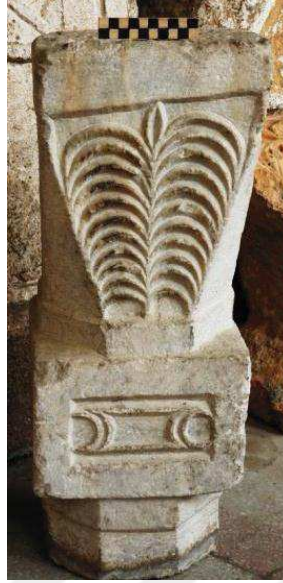
Fotoğraf 15: Konya Çevresinde Bulunan Bir Sütun Başlığı (Ç. Temple)

Fotoğraf 16: Bursa Hüdavendigar İmaretî Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Bizans Dönemi'ne ait devşirme sütun başlığının diğer yüzeyinde Malta Haç'ı bezemesi kullanılmıştır. Tek dal üzerine iki yana açılan uçları kıvrımlı bezeme Bizans Dönemi'nde sıklıkla kullanılmıştır. Aynı bezeme Konya Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde yer alan sütun başlığı üzerinde mevcuttur¹¹⁷.

¹¹⁷ Çiğdem Temple, a.g.t., .s.170.

Fotoğraf 17: Topkapı Sarayı Bahçesinde Bulunmuş Bir Sütun Başlığı (B. Yosunkaya)

Fotoğraf 18: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Yapının kuzey revaklarında ion-impot tıpte 2 adet sütun başlığı kullanılmıştır. Başlığın palvinus kısmında yarım yaprak palmet motifi çizgiler halinde işlenmiştir. Ön yüzey merkezde bir yumurta ve iki yanında yarım yumurta motifi ile bezenmiştir. İmpostun yüzeylerinde herhangi bir bezeme unsuruna rastlanmaz. Diğer ion-impot başlık üzerinde, yine palvinus üzerinde yarım palmet bezemesi çizgiler halinde kabartılmıştır. Başlığın ön yüzeyinde ekinusta yüzeyssel ve dikey yerleştirilmiş bezeme yer almaktadır. Örnekler 5. veya 6. Yüzyıla tarihlendirilebilir. Kuzey cephe revaklarını taşıyan bir diğer sütun ise 5. yüzyıla ait devşirme mermer malzemedendir. Bizans Dönemi'ne ait bir yapıdan alınmış olan sütun başlığı yüzeyinde akantus yapraklarının uçları birbiriyle

kesişmektedir. Örneklerini, İzmir Arkeoloji Müzesi, Topkapı Sarayı bahçesi ve Yerebatan Sarnıcı'nda görmek mümkündür¹¹⁸. Yapının kuzey revakındaki dördüncü sıradaki bir diğer sütun yine 5. yüzyıla Bizans devşirmesidir. Yüzeysel olarak işlenmiş akantus yapraklarının uçları birleştirilmiş şekildedir. Başlığın üst kısımlarında kabartmalar mevcuttur. İstanbul St. Sergiuss Bacckus (Küçük Ayasofya Cami) Kilisesi'nde bu başlık tipinin başka bir örneğini görmekteyiz¹¹⁹. Kuzey ön cephede altıncı sıradaki sütun dor nizamındadır. Antik Dönem'e ait bir yapıdan devşirilmiştir.

Fotoğraf 19: Kocaeli Müzesi'nde Bulunan Bir Sütun Başlığı (H. Günay)

Fotoğraf 20: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Revakın sağında yer alan sütun başlığı impost biçimdedir. 6. yüzyılda, Bizans Dönemi'nde sıkça tercih edilmiş olan bu form üzerinde monogram süsleme, alçak kabartmalı olarak verilmiştir. Aynı başlık tipinin örneği Bursa, Mudanya H.Taxiarchoi

¹¹⁸ Ayşegül Andıç, a.g.t., 36. , Şehnaz Önlü, a.g.t., s.112.

¹¹⁹ Büke Yosunkaya, a.g.t., s.70.

(Başmelekler) Kilisesi'nde yer almaktadır. Sütun başlığının diğer bir örneği Kocaeli Müzesi'ndedir¹²⁰.

Fotoğraf 21: Kocaeli Müzesi'nde Bulunan Bir Sütun Başlığı (H. Günay)

Fotoğraf 22: Bursa Hüdavendigâr İmareti Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Bursa'nın yeşil semtinde yer alan Yeşil İmareti'nin (1419) iç mekanına girişte 4 adet sütun yer almaktadır. Sütunların başlıkları Bizans Dönemi'ne tarihlendirilir. Beyaz mermer malzemeli sütun başlıkları, korint tarzıdır. Başlıklardan ikisi ince taç yapraklı ve başlık alt kısımlarında küçük akant yaprak dizisi bulunmaktadır. Diğer iki sütun başlığı yüzeylerinde ise akantus yapraklarının uçları birleşmiş şekildedir.

Bursa'da yer alan Muradiye İmareti (1425-1426) son cemaat yeri revakının kuzeyinde ayaklar arasında birer sütun yer almaktadır. Oldukça büyük sütunların başlıkları

¹²⁰ Günay Hakan, a.g.t., s.49.

Antik Dönem yapılarından devşirilmiştir. Dor nizamındaki Sütun başlıkları mermer malzemedendir.

Erken Dönem Osmanlı Mimarisi'nin önemli bir grubunu oluşturan medreseler de devşirme sütun başlıklarının kullanıldığı yapılardır. Bursa Muradiye Külliyesi bünyesinde yer alan Muradiye Medresesi, devşirme sütun başlıklarının kullanıldığı yapılar arasındadır. Avlunun kuzeydeki revak kemerini taşıyan iki adet sütunun başlıkları dor şekillidir. Başlıkların ikisi de mermer malzemelidir.

Erken Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen türbelerde revak mekanlarının ortaya çıkışı ile birlikte sütun kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra türbeyi iç mekanda dolaşan revaklı kısımlarda da sütun sıkça tercih edilmiştir. Bursa, Muradiye Külliyesi'nde yer alan II. Murad Türbesi, iç mekanındaki revaklı bölümü taşıyan sütunların kullanıldığı bir yapıdır. Türbede 4 adet devşirme sütun başlığının ilki girişin tam karşısında yer almaktadır. Gri damarlı beyaz mermerden yapılmış olan başlık Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilir. 11. veya 12. yüzyıllara ait bir başlık tipi türbede yer alan başlık ile benzer şekillidir¹²¹. Yapının doğu yönündeki sütun başlığı korint tiptedir. Başlık mermer malzemeli ve Bizans Dönemi'ne ait devşirme malzemelidir. Türbenin güneyinde ve doğusunda yer alan sütunlar devşirmedir. Sütunların tüm yüzeyleri sade olarak tasarlanmıştır.

Fotoğraf 23: Topkapı Sarayı Müzesi Bahçesinde Bulunan Bir Sütun Başlığı (H. Tezcan)

¹²¹ Hülya Tezcan, a.g.e., s.340.

Fotoğraf 24: Bursa II. Murad Türbesi Sütun Başlığı

Bursa, Eski Kaplıca Hamamı da devşirme sütun başlığının kullanıldığı yapılardandır. Yapıda 8 adet devşirme sütun başlığı kullanılmıştır. Bunun yanı sıra yapıya giriş izni sağlayamadığımız Bursa Eski Kaplıca Hamamı (1389) da devşirme sütun başlıklarının kullanıldığı yapılar arasında yer almaktadır.

1432 yılında Bergama’da inşa edilen Taş Han devşirme sütun başlıklarının kullanıldığı yapılardandır. Genellikle tokzan, korint ve palmye bezemeli sütun başlıkları devşirilerek kullanılmıştır¹²². Özellikle Bergama Tipi olarak bilinen frizli ve palmye yapraklı sütun başlıkları dikkat çekmektedir¹²³.

3.3.3. Sütun Kaideleri

3.3.3.1. Kaide Olarak Devşirilenler

Edirne Darülhadis Cami (1334)’nin son cemaat yeri revaklarında devşirme sütun kullanılmıştır. Sütun kaideleri mermer malzemeli olup, dor nizamındadır. Ancak dor nizamında inşa edilmiş yapılardaki sütunların kaideleri bulunmaz¹²⁴. Darülhadis Cami’nde kullanılan 8 adet kaide Roma Dönemi’ne aittir. Altlık, onun üzerinde iç bükey-dış bükey silmelerin yer aldığı ve genellikle Roma Dönem’i tapınaklarında kullanılan kaide tipleridir. Kaide beyaz mermer malzemelidir.

¹²² Şenay Öcal, Lagina ve Stratonikeia Korinth Başlıkları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

¹²³ Mehmet Çelik, Alliano’da Bulunan Bergama Tipi Friz ve Sütun Kaideleri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2009.

¹²⁴ Gülgün Atalay, Antik Devirde Mimari Kurallar ve İnşaat Teknikleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.41.

Fotoğraf 25: İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde Ele Geçirilen Kaide (A.D. Çobanoğlu, Ü.M. Ermiş, v.d.)

Fotoğraf 26: Edirne Darülhadis Cami Son Cemaat Yerinde Bulunan Sütun Kaidesi

İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi'nde bulunan 2 adet sütun kaidelerinin yüksek olasılıkla sonradan eklendiği düşünülebilir. Beyaz mermer malzemeli kaide Roma Dönemi'ne ait bir yapıdan alınmıştır. Kaideler dor başlıkları anımsatmaktadır.

Bursa Yeşil İmaret(1419), attika sütun kaidesi tipinin kullanıldığı yapılardandır. Erken Bizans Dönemi sütun kaidelerine örnek olan bu tip 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilebilir. Yapıda yer alan iki adet sütun kaidesi mermerdendir¹²⁵. .

¹²⁵ Attika sütun kaideleri kendi aralarında sınıflandırılır. Bunun sebebi ise iç bükey-dış bükey silmelerin ölçüleridir. Silmelerin formları başlık tipinin sınıflandırılması için önemli bir etken olmuştur. Tülay Yeşiltaş, Yalvaç Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2012, s.53.

Bursa Muradiye İmareti (1425-1426), de attika tipi sütun kaidesinin kullanıldığı diğer yapılardandır. Yapıda 2 adet sütun kaidesi gri damarlı mermer malzemelidir. 5. ve 6. yüzyıl Bizans Dönemi'ne ait kaide tipinin örneğini teşkil eder. İmarette bulunan sütun kaidesinin benzer bir örneği Bursa, Mudanya ilçesinde bulunan H. Stephanos Kilisesi'ndedir¹²⁶.

3.3.3.2. Sütun Başlığından Dönüştürülmüş Kaideler

Bursa Hüdavendigâr İmareti (1365-1385) sütun kullanımının yoğun olduğu yapılardandır. Alt kat revaklarında kullanılan sütunların kaideleri yoktur. Üst kat revaklarında yer alan sütunların da bazılarında kaide bulunmaz. Kuzeyde solda yer alan sütun kaidesi bir başlığın ters çevrilmesi ile işlevi dışında kullanmıştır. Akant yapraklarının dikey ve bağımsız olarak işlendiği kaide yüzeyleri Bizans Dönemi'ne ait devşirme malzemelidir. Bu tip başlıklar 2. veya 3. yüzyıllarda üretilmiştir¹²⁷. Revakın sağında bulunan sütun kaidesi yine başlığın ters çevrilmesi ile oluşturulmuştur. Kaide ajur tekniği ile işlenmiştir. Erken Bizans Dönemi'nde sevilerek üretilmiş bu başlık tipi pullu olarak adlandırılmaktadır¹²⁸.

Fotoğraf 27: Vigilant Powers'da Bulunan Sütun Başlığı (B. Yosunkaya)

¹²⁶ Eda Karacan, a.g.t., s.54.

¹²⁷ Meltem Çavdar, a.g.t., s.51.

¹²⁸ Daha çok levhalarda karşılaşılan bu süslemenin en güzel örneklerine yapılarda bulunan levhalar üzerinde yer almaktadır. Pınar Serdar, Likya ve Pamfilya Bölgeleri'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserlerin Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s.150.

Bursa Muradiye Medresesi (1426) avlu revakında iki adet devşirme sütun kaidesi kullanılmıştır. Sütun başlıkları bu yapıda kaide görevindedir. Sağdaki sütunun kaidesi korint tarzıdır. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen sütun kaidesi, tek sıra büyük boyutlu akant yaprakların dizilimi ile oluşturulmuştur. Sütun kaidesi beyaz mermer malzemelidir. Revakın sol tarafında yer alan sütun kaidesi impost tarzıdır. Mermer malzemeli kaide yüzeylerinde dört sıra yatay silme mevcuttur.

Bursa II. Murad Türbesi'nde sütun başlıkları kaide olarak kullanılmıştır. Girişin tam karşısında yer alan sütun kaidesi Bizans Dönemi'ne ait gri damarlı mermer malzemelidir. Kompozit tarzda sütun kaidesi Bizans Dönemi'ne ait bir yapıdan devşirilmiştir. Türbe iç mekanındaki revakın sağında yer alan sütun kaidesi, korint tarzıdır. Aynı şekilde revakın güney cephesindeki kaide, yine bir sütun başlığı işlevinin dışında kullanılarak yapıdaki yerini almıştır. Korint tipteki sütun kaidesi mermer malzemelidir.

Fotoğraf 28: Bursa Hüdavendigar İmareti Üst Kat Revakında Bulunan Sütun Kaidesi

3.3. Erken Osmanlı İşi Sütunlar

3.3.1. Sütun Biçimleri ve Malzeme

Sütunun tarihçesi hakkında genel bilgiler yukarıda verilmiştir. Sütun, zaten yapılarda var olan ve hemen her dönemde kullanılan bir taşıyıcı öğedir. Türk-İslam mimarisinde sıklıkla karşımıza çıkan sütun biçimlerinde dönemsel farklılıklar olsa dahi silindirik formunu korumuştur. Bölgesel ve dönemsel farklılıkları itibari ile zamanla değişmiş olan sütun biçimi Erken Osmanlı Mimarlığı'nda silindirik formunu korumuştur.

Sütunların, Erken Osmanlı Mimarisi'nde nasıl elde edildiği ile ilgili ne yazık ki yazılı bir kaynağa sahip değiliz. Ancak araştırmamız doğrultusunda elde ettiğimiz bilgilerden hareketle, devşirilen sütunların yapılara yerleştirilmeden önce müdahaleye maruz kaldığını söylemek yanlış olmaz. Bunun nedeni ise devşirilen sütunların yapılarla uyumlu olmayan ölçüleri ve doğrudan kullanılmasının mümkün olmadığıdır¹²⁹. Ele geçirilen bölgelerdeki mermer ocaklarının tekrar işlevini kazanması Erken Osmanlı Dönemi'nin sonlarına dek sürmüştür. Ancak elimizdeki kaynaklar eşliğinde incelenen yapılardaki sütunların çoğunun devşirme olduğu tespit edilmiştir¹³⁰.

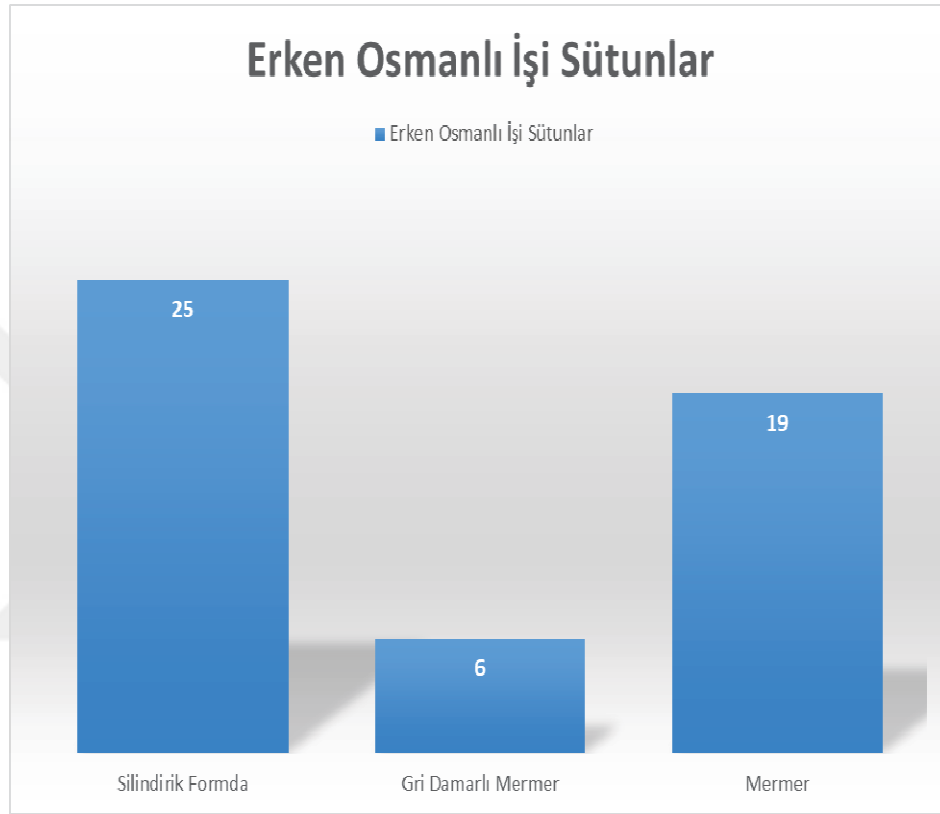
Çalışmamız kapsamında incelenen sütunlardan Edirne Üç Şerefeli Cami son cemaat yeri revakında bulunan 6, İznik Süleyman Paşa Medresesi'nde 7 Bursa, Devlet Hatun Türbesi'nde 4, Bursa, Issız Han'da bulunan 8 adet sütunun Erken Osmanlı işi olduğu anlaşılmaktadır. Yapıların inşasında kullanılan ve başlıklarda yer alan bezeme ve ortak malzeme özellikleri sütunların Erken dönemde imar edildiği düşüncesini destekler. Erken Osmanlı Mimarisi'ndeki ekonomik, sosyal ve siyasal etkenler göz önünde bulundurulduğunda, hızlı büyüme isteği imar faaliyetlerinde etkili olmuştur. Var olan bir malzemenin tekrar işlevsel olarak kullanılması daha basit bir yöntem olarak devşirme malzeme kullanımına sıklıkla başvurulmuştur. Edirne Üç Şerefeli Cami son cemaat yerinde yer alan sütunlar Erken Osmanlı işi olmasına karşın yapının revaklı avlusundaki sütunlar ise farklı malzeme özelliklerine sahip devşirmedir.

Edirne Üç Şerefeli Cami son cemaat yeri revakı sütunları aynı ölçülerde silindirik gövdeli olarak yapılmıştır. Beyaz mermer malzemeli sütun gövdesi oldukça büyük boyutludur. Son cemaat yeri kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerdeki sütunlar kemer boyutuna

¹²⁹ Yıldırım Özbek, a.g.t., ss. 40-47.

¹³⁰ a.g.t. ss. 94-95.

göre şekillendirilmiştir. Başlık ile birlikte monoblok olarak yapılmış sütunlar, köşelerde daha yüksek iç kısımlarda ise daha alçakta şekil almıştır. Başlıkta yer alan süslemelerden yola çıkılarak sütunun Erken Osmanlı Dönemi'nde inşa edildiğini söylemek yanıltıcı bir bilgi olmaz.

Şekil 7: Erken Osmanlı İşi Sütunların Formları ve Malzeme Özellikleri

3.3.2. Sütun Başlıkları

Tarihsel süreçte birçok formuna rastladığımız sütun başlıkları Erken Osmanlı Mimarisi'nde özgün örneklerini 14. yy sonu ve 15. yy ilk çeyreğinde vermiştir. Dönemin sütun başlıklarından önce Anadolu'daki Selçuklu ve Beylikler devri mimari plastiklerine değinmek daha doğru bir yöntem olacaktır. İncelenen yapılarda kullanılan sütun başlıklarının yer yer devşirme olduğu ve bu uygulamanın yanı sıra üslupsal özelliklerde başlıkların kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle mihrap sütunçelerinde ve taçkapılarında kullanılan başlıkların Erken Osmanlı Mimarisi'ndeki başlıklar ile benzerlikleri dikkat çekici bir uygulamadır. Mardin Artukluları'ndan kalma 1239 tarihli Kızıltepe (Dunaysr) Ulu Cami mihrabındaki ve taçkapısındaki sütunçe başlıklarının tüm yüzeyleri mukarnas ile

bezenmiştir¹³¹. Mengücekliler Beyliği döneminde inşa edilmiş Divriği Kale Mescidi (1180-1181) taçkapısında yer alan sütunçe köşeleri pahlı basit tip mukarnas başlıklara örnek verilebilir. Yine bu dönemde inşa edilmiş Divriği Ulu Cami (1228-1229) şifahane taçkapısında yer alan sütunçe başlıklarının alt kısımlarında iki sıra mukarnas bezeme bulunmaktadır. Diyarbakır, Mesudiye Medresesi (1198-1223) mihrap köşelerindeki sütunçe başlıklarında yine mukarnas bezeme tercih edilmiştir¹³². Akkoyunlu Mimarisi'nin ihtişamlı örneklerinden Niğde Ak Medrese (1409) taçkapısı sütunçelerinde özenle bezenmiş mukarnaslar yer almaktadır.

Fotoğraf 29: Kızıltepe Ulu Cami Mihrap Sütunçe Başlığı

Fotoğraf 30: Divriği Kale Mescidi Taçkapı Sütunçe Başlığı

¹³¹ Oktay Aslanapa, 1984, a.g.e., s. 18.

¹³² A.g.e. s.99.

Fotoğraf 31: Divriği Şifahanesi Taçkapı Sütunce Başlığı

Fotoğraf 32: Diyarbakır Mesudiye Medresesi Taçkapı Sütunce Başlığı

Fotoğraf 33: Niğde Ak Medrese Taçkapı Sütunce Başlığı

Anadolu beylikler mimarisinde karşılaşılan sütun başlıklarının Erken Osmanlı Mimarisi'nde kullanılan sütun başlıkları ile benzer yönleri bulunmaktadır¹³³.

¹³³ İlknur Aktuğ Kolay, a.g.e., ss.39-42.

3.3.2.1. Mukarnaslı Sütun Başlıkları

3.3.2.1.1. Basit Tipte Mukarnaslı Başlıklar

Erken Osmanlı Mimarisi'nde mukarnaslı sütun başlıklarının kullanımının habercisi niteliğinde olduğunu kabul edebileceğimiz İznik Süleyman Paşa Medresesi (14.yy) revaklarındaki sütun başlıkları, tek sıra halinde köşelerde bir dış iri mukarnastan ibaret olan basit bir tipi temsil eder. Bezemenin önemli bir denemesi olan yapıda toplam 7 adet sütun başlığı krem renkte mermer malzemelidir. İlk örneği İsfahan, Cuma Cami'nde verilen bu başlık tipinin örneklerini Erken Osmanlı Dönemi yapılarında yer alan kaidelerde de görmek mümkündür¹³⁴. Burada karşılaşılan sütun başlığının aynı dönem içerisindeki bir başka örneğine ise Bursa Yıldırım Türbesi sütun başlıklarında rastlamaktayız. Burada yer alan sütun başlıkları üzerinde daha özenli şekilde hazırlanmış köşelerde iri tek dış mukarnas bezeme mevcuttur. Tek kademeden oluşan bu başlık tipinin ilk numunesi, Selçuklu Devri'nden, Amasya Bimarhanesi (1308) ve Tokat Gök Medrese (1275)'de yer alan sütun başlığı üzerindedir¹³⁵. Anadolu Beylikleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Saruhanoğulları Mimarisi'nin en önemli yapısı Manisa Ulu Cami (1366) avlu revakında yer alan sütun başlıkları arasında Süleyman paşa Medresesi'nde bulunan basit tip mukarnas bezemeli sütun başlığı örneği bulunmaktadır.

Fotoğraf 34: Tokat Gök Medrese Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

¹³⁴ Selçuk Mülâyim, 2010, a.g.e., s.75

¹³⁵ a.g.e., s.16.

Fotoğraf 35: Manisa Ulu Cami Avlu Revakında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 36: İznik Süleyman Paşa Medresesinden Bir Sütun Başlığı

Fotoğraf 37: Bursa Yıldırım Türbesi Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

3.3.2.1.2. Yalnız Köşelerde Mukarnas Bezemenin Yer Aldığı Başlıklar

Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde örneklerini gördüğümüz bu başlık tipinin gelişmiş örneği Edirne Üç Şerefeli Cami (1437-1447) son cemaat yeri revakında yer alan 6 adet sütun başlığı üzerindedir. Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde, Divriği Kale Cami (1180-81), Erzurum Çifte Minareli Medrese (13. yy çeyreği) ve Sivas Darüşşifası (1217) ve Manisa Ulu Cami (1366) avlu revakında yer alan sütun başlıkları üzerinde basit tip mukarnas bezemenin ikinci bir adımı olarak kabul edebileceğimiz örnekler mevcuttur. Bu örnekler

üzerindeki bezemenin daha gelişmiş numunelerini barındıran Üç Şerefeli Cami son cemaat yerindeki sütunların başlıkları köşelerde üst üste üç sıra mukarnas ile bezenmiştir. Son cemaat yerindeki diğer başlıklar üzerinde ise, köşelerde üç sıra mukarnas bezemenin yanı sıra sarkıt bezemesi kullanılarak diğer başlık tiplerine örnek teşkil etmiştir.

Fotoğraf 38: Manisa Ulu Cami Avlu Revakındaki Sütun Başlığı

Fotoğraf 39: Erzurum Çifte Minareli Medrese Revakında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 40: Edirne Üç Şerefeli Cami Son Cemaat Yeri Revakı Kuzeybatı Köşedeki Sütun Başlığı

3.3.2.1.3. Standart Mukarnas Birimiyle Kaplı Başlıklar

Anadolu’da ilk örneklerini Afyon Ulu Cami ibadet mekanındaki ahşap direkler üzerindeki başlıklarda görmekteyiz. 13. yüzyıla tarihlendirilen yapının sütun başlıklarının tüm yüzeyleri kademeli olarak yükselen mukarnas ile bezelidir. Amasya Bimarhanesi revaklarındaki sütun başlıklarının tüm yüzeyleri de mukarnas ile bezenmiştir¹³⁶.

İznik Yeşil Cami (1378-1392) sütun başlıkları üç sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Daireden kareye geçişin hedeflendiği başlık biçimi, aşağıdan yukarıya doğru genişlemektedir. Mermer malzemeli sütun başlığı üzerinde derin olarak işlenmiş mukarnasların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuş bezemeler, yapının ibadet mekanının kuzeyindeki iki sütunda da aynı şekildedir. Başlıkların köşelerinde mukarnas dişleri yer almaktadır. Başlıktan kemere geçiş aşamasında ise bir sıra ters-düz palmet disizine rastlanmaktadır. Yeşil Cami’nin ibadet mekanında bulunan sütunların köşelerindeki mukarnas bezemeleri ve başlığın aldığı şekil itibariyle, 1374 yılında Efes’de Aydınogulları tarafından inşa ettirilmiş olan İsa Bey Cami’sindeki ile benzer olduğu görülmektedir¹³⁷. İki başlıkta aynı şekilde alt sıra basit kemer dizileri üst sırada derin mukarnas dişleri ve köşelerdeki çift mukarnas dizilerinden oluşmaktadır.

Fotoğraf 41: Afyon Ulu Cami İbadet Mekanında Yer Alan Ahşap Direkli Sütun Başlığı

¹³⁶ Afyon Ulu Cami’nde bulunan kalemî süslemeler ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Zekiye Uysal, “ Afyon Ulu Camii’nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları”, *3. Ayfonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*, Afyon, ss. 236-248

¹³⁷ Eren Bali Gürsoy, Bir Aydınoglu Anıtı Selçuk İsa Bey Camisi Mimari Özellikleri, Restitüsyon ve Koruma Sorunları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 66.

Fotoğraf 42: Selçuk İsa Bey Cami İbadet Mekanında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 43: İznik Yeşil Cami İbadet Mekanındaki Sütun Başlığı

İznik'te Yeşil Cami'nin yakınında bulunan Nilüfer Hatun İmareti de mukarnaslı sütun başlıklarının kullanıldığı örneklerdendir. İmaretin revakında yer alan sütun başlıkları üzerindeki bezemeler Yeşil Cami'nin ibadet mekanındaki başlıklar ile benzerdir. Üç sıra halinde mukarnas ile bezenmiş başlık yüzeyinin alt kısmı sade çift katlı yüzeysel kemer dizileri ile bezenmiş, ikinci sıra istiridye kabuğu motifi ve mukarnasın birleşmesiyle oluşan mukarnas bezeme yer almaktadır. Başlık yüzeyinde üçüncü sıradaki bezeme yine sade çift katlı kemer dizileri bulunmakla birlikte, başlık köşelerinde ise yine derinlemesine oluşturulmuş mukarnas bezemeler dikkat çeker. Nilüfer hatun İmareti'nde bulunan sütun başlıklarının malzemesi İznik Yeşil Cami'de olduğu gibi mermer malzemelidir.

Fotoğraf 44: Sivas Gök Medrese’de Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 45: Selçuk İsa Bey Cami İbadet Mekanında Bulunan Sütun Başlığı

Fotoğraf 46: İznik Nilüfer Hatun İmareti Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

3.3.2.1.4. Sarkıtlı Mukarnas Başlıklar

Bütün İslam ülkelerinde XI. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan mukarnas ve sarkıtlı bezemeler bilhassa Anadolu Selçuklu, beylikler ve Osmanlının son dönemlerine dek daha da geliştirilerek yapılarda yerini almıştır. Önceleri mukarnas ve sarkıtlı bezemenin, minare şerefesi altında, kubbe geçişlerinde, daha gelişmiş örneklerde yapıların

taçkapılarında sıkça kullanılan bir bezeme unsuru olmuştur. Özellikle İslam ülkelerinde kullanılan mukarnas bezemenin son dönemlerde daha da gelişmiş örneklerini görmek mümkündür. Erken Osmanlı Mimarisi'nde sütun biçimleri genellikle prizmatik şekil almıştır.

İran'da, Kahire'de, İspanya ve Anadolu'da oldukça yaygın bir kullanım alanına sahip sarkıtlı bezeme kendine has özellikler de yansıtılarak Erken Osmanlı ve Klasik Osmanlı dönemlerinde de sevilerek kullanılan bir bezeme olmuştur. Görünüş itibarıyla sarkıta benzetilen bu süsleme mukarnas ile birlikte sıklıkla kullanılmıştır.

Erken Osmanlı Mimarisi'nin en önemli yapılarından biri olan ve Klasik Dönem Mimarisi'ne önemli derecede yön veren Edirne Üç Şerefeli Cami U şeklinde revaklı bir avluya sahiptir. Avlu revaklarında kullanılan mukarnas ve sarkıtlı bezemelerin birlikte kullanılması önemli bir gelişmenin habersisi olduğunu kabul etmek gerekir. 1409 yılında Karamanoğulları tarafından inşa ettirilmiş olan Niğde Ak Medrese kapısında, Menteşeoğullarına ait Balat İlyas Bey Cami'nde örnekleriyle karşılaştığımız mukarnas ve stalaktitli bezemenin gelişmiş örneklerine Üç Şerefeli Cami'de rastlamaktayız¹³⁸.

Fotoğraf 47: Balat İlyas Bey Cami Girişinde Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 48: Edirne Üç Şerefeli Cami Revaklı Avlusunda Bulunan Bir Sütun Başlığı

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Aynur Durukan, "İlyas Bey Külliyesi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, İstanbul 2000, s.166.

Fotoğraf 49: Edirne Üç Şerefeli Cami Revaklı Avlusunda Bulunan Bir Sütun Başlığı

Edirne Üç Şerefeli Cami avlusunda yer alan stalaktitli başlıkların 18. yüzyıla kadar etkisi devam etmiştir. Cami avlusunda 7 farklı başlık tipine rastlanmaktadır. Özellikle son cemaat yerindeki iri ve bodur sütunların köşelerinde bulunan mukarnas bezemenin Bursa, Yeşil İmaret'in taç kapısındaki sütunla yakından alakalıdır. Sütun başlıkları üzerinde gülbezek ve çok kollu yıldız bezemeleri yer almaktadır. Bu sütunların en iyi örneği ise daha sonra İstanbul, Süleymaniye Cami'nde karşımıza çıkacaktır. Üç Şerefeli Cami, avlu revaklarındaki sütunların dört sıra halinde mukarnas ile bezendiği ve sütun üst kısmından sarkıt bezemesinin işlendiği görülmektedir. Balat İlyas Bey Cami'nde gördüğümüz örneklerin gelişmiş şekli bu yapının sütun başlıklarında mevcuttur. Tarihi kesin olarak bilinmeyen Afyon Ulu Cami sütun başlıklarında da mukarnasın bu başlıklarda olduğu gibi üst üste kademeli bir şekilde yerleştirildiği dikkatlerden kaçmaz¹³⁹. Avludaki bir diğer başlık üzerine ise mukarnas bezemen her sırasına sarkıtlar yerleştirilmiş ve her bir sarkıt ucu farklı bir geometrik bezemeyi barındırmaktadır.

3.3.2.1.5. Mukarnas ve Bitkisel Bezemeli Başlıklar

Erken Dönem'de Mukarnas ve bitkisel bezemeyi önemli bir yapı olan Bursa Devlet Hatun Türbesi sütun başlıklarında görmekteyiz. Birlikte sentezlenmiş bu iki bezeme kendinden sonraki başlık tiplerine yol göstermiş olabilir. Sütun başlığı köşelerinde kademeli olarak yükselen tek dış mukarnaslar gözlenmektedir. Sütun yüzeylerinde ise palmet bezemesi bulunmaktadır.

İznik Yeşil Cami son cemaat yerinde bulunan sütunların her biri aynı bezemeye sahiptir. Ancak yapının revakında kuzeybatı köşede yer alan sütun başlığı üzerindeki bezemelerde ufak farklılıklar gözlenmiştir. Son cemaat yeri girişindeki başlık üzerinde, alt

¹³⁹ Oktay Aslanapa, 2007, a.g.e., s.63.

kısımda iki kat halinde tek dış mukarnas dişleri, üst kısımlarda istiridye kabuğu motifi ve onun üzerindeki şeritte ise çerçeve içine alınmış palmet motifleri yer almaktadır. Diğer başlıklar ise aynı şekilde bezenmiştir.

Fotoğraf 50: Bursa Devlet Hatun Türbesi Revakındaki Sütun Başlığı

Fotoğraf 51: İznik Yeşil Cami Son Cemaat Yeri Revakında Bulunan Bitkisel ve Mukarnas Bezemeli Başlıklar

Fotoğraf 52: İznik Yeşil Cami Son Cemaat Yeri Revakın Bulunan Bitkisel ve Mukarnas Bezemeli Başlıklar

3.3.2.2. Geometrik Şekilli Başlıklar

Edirne Üç Şerefeli Cami’nde yer alan başka bir tip ise geometrik bir şekle sahip olan ve yalnızca stalaktit bezemenin kullanıldığı örnektir. Bu örnek yatay şekillerde yerleştirilmiş iç bükey-dış bükey çizgilerden oluşmakta ve başlığın köşelerinde birer sarkıt bulunmak birlikte sarkıtların uçları yine geometrik süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Amasya Bimarhanesi’nde karşımıza çıkan bir sütun başlığı üzerinde yer alan yatay silmeler yüzeyleri hareketlendirmiştir. Sütun başlıkları üzerindeki fark ise Edirne Üç Şerefeli Cami avlusundaki başlık stalaktit bezeme ile hareket kazanmış, Amasya Bimarhanesi’ndeki başlık ise köşelerde mukarnaslar ile bezenmiştir. Nitekim başlığın ilk örneği olarak kabul edilebilir.

Fotoğraf 53: Amasya Bimarhanesi Revakında Yer Alan Sütun Başlığı

Fotoğraf 54: Edirne Üç Şerefeli Cami Avlu Revakındaki Sütun Başlığı

3.3.3. Sütun Kaideleri

Erken Dönem Osmanlı Mimarisi’nde çok çeşitli örneklerine rastlayamadığımız sütun kaideleri birkaç örnek ile sınırlıdır. Genel özellikleri itibari ile yüzeysel ve sade biçimli olarak gözlenen kaidenin ilk örneği ile Bursa Orhangazi Zaviyesi sütunlarında

karşılaşmaktayız. Kaide köşelerinde yüzeysel olarak işlenmiş iri tek dış mukarnas bezemeye rastlamaktayız. Bursa Hüdavendigâr Zaviyesi üst kat revakında yer alan bir sütun kaidesinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı taş malzeme ile yapılmış kaideler kare prizma şeklindedir.

Fotoğraf 55: Bursa Orhangazi Zaviyesi Son Cemaat Yeri Revakındaki Sütun Kaidesi

Fotoğraf 56: Bursa Hüdavendigâr Zaviyesi Üst Kat Revakında Yer Alan Sütun Kaidesi

Bursa II. Murad Türbesi iç mekan revakında karşımıza çıkan başka bir örnek ise alışılmışın dışındadır. Beyaz mermer malzemeli sütun kaidesi çokgen şekillidir. Kademeli olarak sütun gövdesine geçilen kaide yatay silmeler ile hareketlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

4.1. Camiler

4.1.1. Bursa Alaaddin Cami

Şekil No: 1-3

Fotoğraf No: 57-65

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 736- M. 1326

Yaptıran: Alâeddin Bey¹⁴⁰

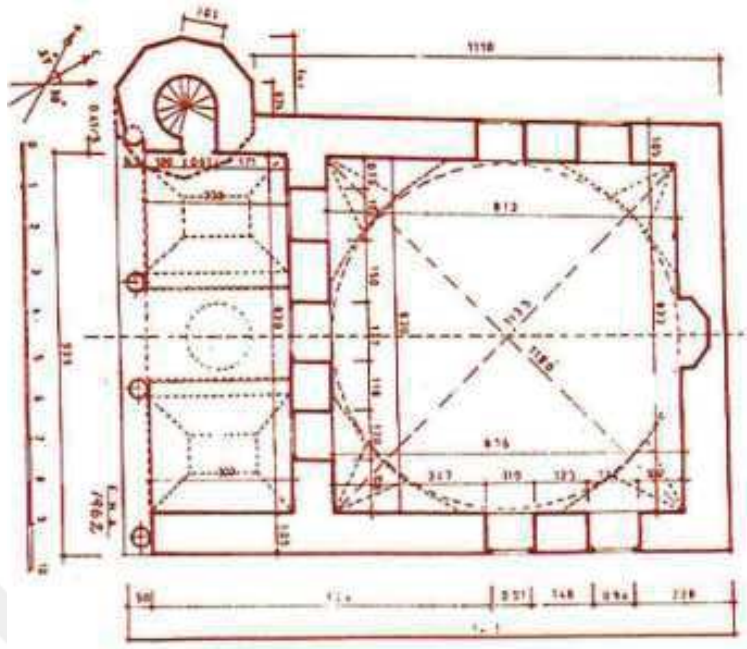
Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Alaaddin Mahallesi'nde yer alır.

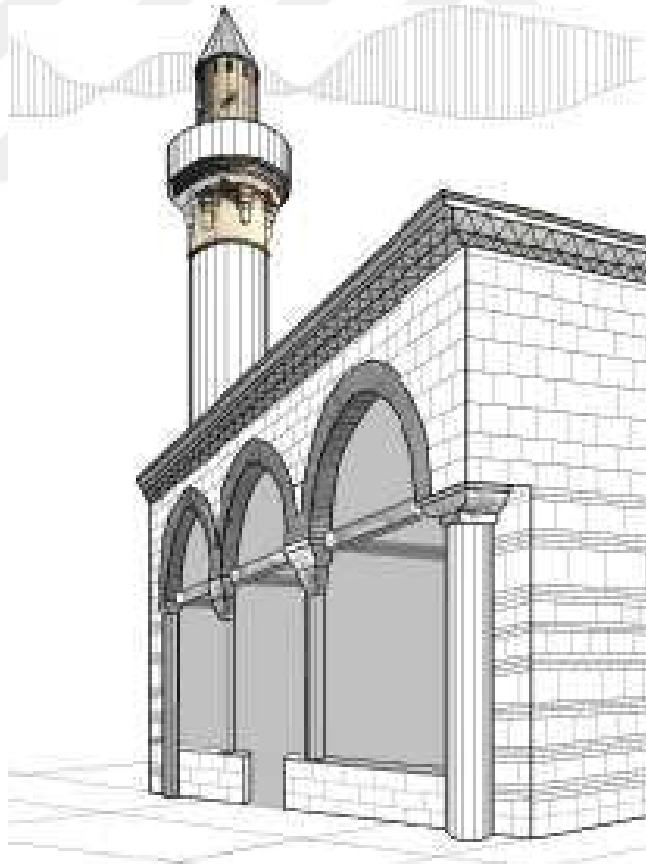
Yapının Genel Mimari Tanımı: Yapı, üzeri tek kubbe ile örtülü, kare planlı bir ibadet mekanı ve kuzeyinde üç bölümlü son cemaat yerinden oluşur. Yapının kuzeyindeki son cemaat yeri üç bölümden oluşmaktadır. Doğu yönünde minare kaidesi, batı yönde ise masif duvarlarla sınırlandırılmış olan son cemaat yerinin, orta bölümü kubbe, yanlar ise tonozla örtülüdür. Kapalı son cemaat yerinin üç kemeri 4 adet sütuna oturmaktadır¹⁴¹. Harimin güney cephesinde çokgen mihrap nişi yer alır. Caminin ibadet mekânı kubbesi, on altıgen kasnaklı olup kubbeye geçişler Türk üçgeniyle sağlanmıştır. Yapı duvarları üç sıra tuğla bir sıra taş olmak suretiyle almaşık malzemeli olarak örülmüştür. Caminin doğu cephesinde yer alan minare gövdesi, tuğla malzeme ile örülmüştür. 1862 -1890 yılları arasında onarım geçirmiş olan yapı, günümüzde tekrar onarım sürecine girmiştir.

¹⁴⁰ Orhangazi'nin Büyük oğludur.

¹⁴¹ Sedat Çetintaş, *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri-Bursa'da İlk Eserler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1946, s.23., Albert Gabriel, *Bir Türk Başkenti Bursa*, (Haz: Neslihan-Hamir Er, Aykut Kazancıgil), Bursa Belediyesi Yayınları, Bursa Cilt:1, s.49., *Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler III (Bursa İl Merkezi)*, a.g.e.,1983b, ss.12-13., Aptullah Kuran, 1964, a.g.e., ss.6-7., Baha Tanman, *Bursa'da Osmanlı Mimarisi, Bursa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 125. Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s.300.

Şekil 8: Bursa Alaaddin Cami Planı (O. Aslanapa)

Şekil 9: Bursa Alaaddin Cami Kesiti (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 57: Bursa Alaaddin Cami Kuzey'den Görünüm

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? -Y:24 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r: 17.51cm

Kaide: yok

Son cemaat yeri revakının kuzeydoğu köşesinde yer alan mermer sütun, Bizans Dönemi'ne ait devşirme malzemedendir. Revak köşe duvarına gömülü bir şekilde yerleştirilmiş sütun başlığı ion-impot tarzıdır. Başlığın yan yüzeylerinde palmet kompozisyonuna yer verilmiş, başlık alt kısımların da ise ekinus ve ion volütler kullanılmıştır. Yapının giriş kotundan alçakta bulunan sütun gövdesinde entasis mevcuttur. Ayrıca tek parça halindeki sütun toprağa gömülü olduğundan kaideye yer verilmemiştir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? -Y:57 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r: 16.7 cm

Kaide: yok

Revak girişinin solunda yer alan sütun ve sütun başlık devşirme korint nizamıdır. Bizans Dönemi'ne ait bu başlık üzerinde stilize edilmiş helezonik kıvrımlara sahip akant yaprakları yer almaktadır. Mermer malzemeli sütunlar tek parça halindedir. Başlıklarda korint özellikler mevcutken sütun gövdeleri dor nizamıdır.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? -Y: 57 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r: 16.7 cm

Kaide: yok

Revak girişinin sağında yer alan sütun korint nizamıdır. Başlık yüzeyi helezonik kıvrımlarla oluşturulmuş sivri uçlu akant yaprakları ile süslenmiştir. Mermer malzemeli başlık ve gövde Bizans Dönemi'ne aittir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? -Y:24 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r: 17.51cm

Kaide: yok

Son cemaat yeri revakının kuzeybatı köşesinde bulunan sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. İon-impot tarzdaki sütun başlığı kuzeydoğu köşedeki sütunla aynı malzeme ve bezeme özelliklerine sahiptir.

Fotoğraf 58: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 59: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 60: 2 No.lu Sütun

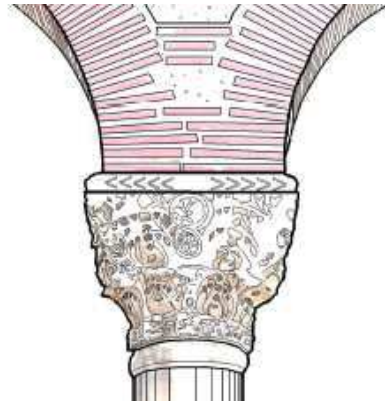
Fotoğraf 61: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 62: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 63: 3 No.lu Sütun Başlığı

Şekil 10: 3 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 64: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 65: 4 No.lu Sütun Başlığı

4.1.2. Behramkale Hüdavendigâr Cami

Şekil No: 4-5

Fotoğraf No: 66-70

İnceleme tarihi: 18.04.2017

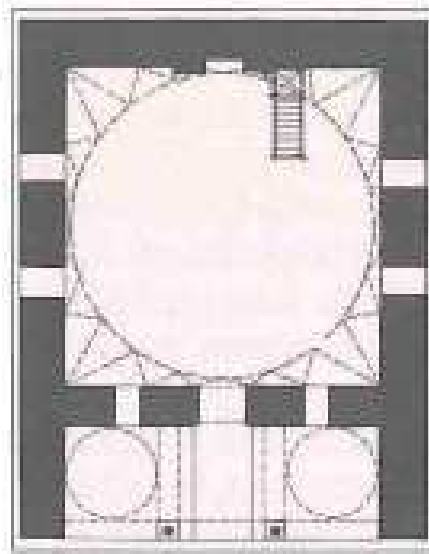
Yapım Tarihi: H. 736- M.1336

Yaptıran: Sultan I. Murat

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi, Behramkale Köyü'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Kare planlı tek kubbeli bir camidir. Kuzey yönde üç bölümden oluşan son cemaat yeri masif duvarlarla doğu ve batı yönde sınırlandırılmıştır. Son cemaat yerinin üzeri, köşelerde kubbe ortada ise tonoz ile örtülmüştür. Ortada bulunan tonoz iki sütun ile taşınır ¹⁴². Cami duvarları moloz taş ve yer yer tek sıra tuğla ile oluşturulmuştur.

Şekil 11: Behramkale Hüdavendigâr Cami Planı (T.D.V. İslam Ansiklopedisi)

¹⁴² Ramazan Eren, *Çanakkale Türk Devri Eserleri*, Çanakkale Valiliği, Çanakkale 2012, s.83., Ali Osman Uysal, 2015, a.g.m., s.478.

Fotoğraf 66: Behramkale Hüdevendigar Cami

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:41 cm- Ü.E: 63 cm - Y:20 cm

Gövde: Y: 3 m 08 cm- r: 17 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yerinin kuzeydoğusunda yer alan diğer sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Başlık üzerinde bitkisel desenler yatay olarak işlenmiştir. Başlık Orta Bizans Dönemi'nden süslemeler içermektedir. Mermer malzemeli sütun yine Bizans Dönemi'ne ait bir yapıdan devşirilmiştir. Yapı kotundan daha alçak olan sütun, toprağa gömülü olduğundan kaidesi yoktur.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:39 cm - Ü.E: 52 cm-Y:25 cm

Gövde: Y: 2 m 70 cm- r: 19.10 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yerine girişte revakın kuzeybatısında yer alan sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Sütun başlığı üzerinde pipo şeklinde bezemeler yer almaktadır. Mermer malzemeli sütun ve sütun başlığı Bizans dönemine ait devşirme malzemedir. 5. ve 6. yüzyıla tarihlendirilen sütunun yakınlarda bulunan antik bir yapıdan alındığı düşünülebilir. Sütun toprağa gömülü olduğundan kaidesi bulunmamaktadır.

Fotoğraf 67: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 68: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 69: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 70: 2 No.lu Sütun Başlığı

Şekil 12: 2 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

4.1.3. Edirne Darülhadis Cami

Şekil No: 6

Fotoğraf No: 71-95

İnceleme tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 838- M. 1435

Banisi: Sultan II. Murat

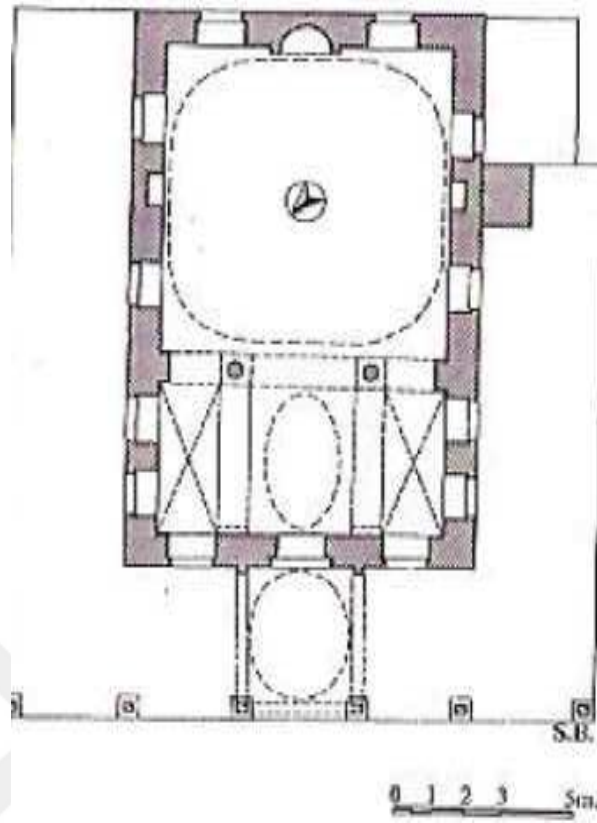
Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Edirne İli, Kaleiçi İlçesi, Darülhadis Caddesi üzerinde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Başta bir külliye olarak tasarlanmış olan yapıdan günümüze türbe ve cami ulaşmıştır¹⁴³. Yapı kuzey güney doğrultusunda, dikdörtgen bir plana sahiptir. Caminin doğu-batı ve kuzeyinde U şeklinde üzeri ahşap sundurma ile örtülü revakı mevcuttur. Yapının ahşap sundurmalı revakını doğu ve batıda ahşap direkler kuzeyde ise sütunlar taşımaktadır. Dikdörtgen planlı harim iki bölümden oluşmaktadır. Harimi birbirinden iki sütun ayırmaktadır. Kuzeydeki bölüm, doğu ve batıda tonoz, ortada ise kubbe ile örtülmüştür. Caminin ibadet mekanı ise oval bir kubbe ile örtülmüştür. Caminin inşa malzemesi genelde kesme taştır. Yapı 1809-1810 yılları arasında büyük bir onarım geçirmiştir. Onarım esnasında yapı özgün halinden uzaklaştırılmıştır¹⁴⁴.

¹⁴³ M. Baha Tanman, "Darülhadis Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s.534.

¹⁴⁴ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.24.

Şekil 13: Edirne Darülhadis Cami Planı (S. Bayrakal)

Fotoğraf 71: Edirne Darülhadis Cami Batı Cephesi

Yapıda Yer alan Sütunlar

Avlu Revaklarında Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 2 m 22 cm - r:22.4 cm

Kaide: Y: 27 cm

Revaklı son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinde yer alan ilk sütun mermer malzemelidir. Pipolu olarak tanımlayabileceğimiz sütun başlığı Osmanlı Dönemi'nde sıkça kullanılmış olduğu bilinen süslemeler içermektedir. Dor nizamındaki sütun gövdesi ve kaidesi de mermer malzemelidir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 2 m 22 cm - r:22.4 cm

Kaide: Y: 27 cm

Son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinde yer alan ikinci sıradaki sütun, bir numaralı sütun ile aynı özelliklerdedir. Başlık-gövde ve kaide aynı biçim özelliklerine sahiptir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 2 m 22 cm - r:22 cm

Kaide: Y: 27 cm

Sütun revaklı son cemaat yerine girişteki sütun, diğerlerinden daha yüksek bir kotta girişi vurgulamak amacı ile yapılmıştır. Üç numaralı sütun da aynı şekilde malzeme ve biçim özellikleri bakımından diğerleri ile benzerdir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 2 m 22 cm - r:21.9 cm

Kaide: Y: 27 cm

Revaklı son cemaat yeri girişinin doğu cephesinde sol tarafta yer alan mermer sütun, son cemaat yerindeki diğer sütunlarla aynı özelliklere sahiptir.

5 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 2 m 22 cm - r: 23 cm

Kaide: Y: 27 cm

Kuzeyde son cemaat yeri revakının sol tarafında yer alan 5. sıradaki sütun, mermer malzemeli dor nizamındadır. Mermer sütun başlığı 19. yüzyıldaki onarımda yenilenmiş olup dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

6 No.lu Sütun

Başlık: A.E:27 cm - Ü.E: ?- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 2 m 22 cm - r:23 cm

Kaide: Y: 27- R: 6 cm

Son cemaat yeri revakının kuzeybatı köşesinde yer alan sütun, revaktaki diğer sütunlar ile aynı malzeme ve biçim özelliklerine sahiptir. Pipo şeklinde bezenmiş başlık yüzeyleri, dor nizamında oluşturulmuş gövde ve kaide ise yapıdaki diğer kaideler ile aynı özelliklere sahiptir.

İbadet Mekanında Yer Alan Sütunlar

7 No.lu Sütun

Başlık: A.E: 39 cm - Ü.E: ?- Y:44 cm

Gövde: Y: 2 m 20 cm - r: 24 cm

Kaide: Y: 14 cm

İbadet mekânının kuzeyinde sağ tarafta yer alan sütun gövdesi mermer malzemeli ve dor nizamında yapılmıştır. Sütun başlığı dor şekillidir. Mermer malzemeli başlık sade bir biçimde yapılmış, üzerinde ise altın varaklı bilezik ve yatay silme yer almaktadır. Kaide yine dor nizamında mermer malzemeledir. Sütunun 5. ve 6. yüzyıllara ait bir Bizans harabesinden devşirilmiş olabileceği düşünülmektedir.

8 No.lu Sütun

Başlık: A.E:51 cm - Ü.E: ?- Y:49 cm

Gövde: Y:2 m 18 cm - r:525

Kaide: Y: 12 cm-

İbadet mekanının solunda yer alan sütun sağ taraftaki sütunla aynı özellikleri barındırmaktadır. Dor nizamında yapılmış olan sütun başlığı, gövde ve kaide mermer malzemedendir.

Fotoğraf 72: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 73: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 74: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 75: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 76: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 77: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 78: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 79: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 80: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 81: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 82: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 83: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 84: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 85: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 86: 5 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 87: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 88: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 89: 6 No.lu Sütun Kaidesi

İbadet Mekanında Yer Alan Sütunlar

Fotoğraf 90: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 91: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 92: 7 No.lu Sütun Kiadesi

Fotoğraf 93: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 94: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 95: 8 No.lu Sütun Kaidesi

4.1.4. İznik Şeyh Kudbettin Cami

Şekil No: 7-9

Fotoğraf No: 96-102

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

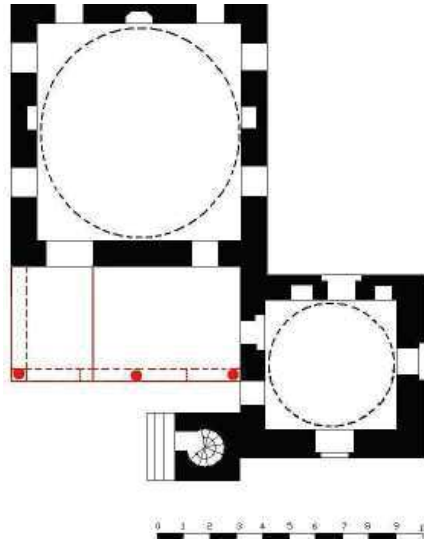
Yapım Tarihi: H. 902-905- M. 1418?

Yaptıran: II. Bayezid'in Veziri İbrahim Paşa¹⁴⁵

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Bursa İli, İznik İlçesi, Eşrefzade Mahallesi'nde yer almaktadır.

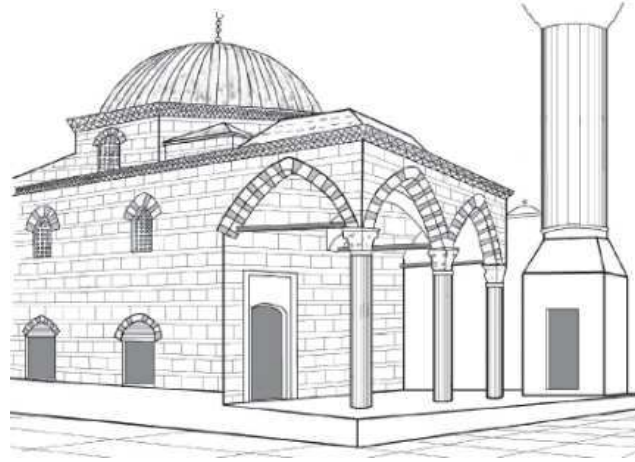
Yapının Genel Mimari Tanımı: Yapı tek kubbeli kare mekândan oluşur. Camiye, kuzey batıda bitişik şekilde inşa edilmiş kare planlı türbe eşlik eder. Yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir¹⁴⁶. İki bölümlü son cemaat yeri revakı, batı tarafta türbe duvarı ile kapatılmıştır. Revakın üzeri geniş bir tonoz ile örtülüdür. Son cemaat yeri revak kemerleri üç adet sütun ile taşınmaktadır. Yapının girişi kuzeydoğu köşeden sağlanmıştır. Türbenin kuzeybatısından tek şerefeli minare yükselir. Minare beden duvarından ayrı şekilde tasarlanmıştır. Cami beden duvarları, bir sıra taş üç sıra tuğla ile örülmüştür. Cami'nin yapımında devşirme malzemeler kullanılmıştır.

Şekil 14: İznik Şeyh Kudbettin Cami Planı (Ö. Çuhadar)

¹⁴⁵ Selim Yeniçeri ve Özen Arslanoğlu, "İznik'te Osmanlı Mimari Eserleri", *Türkiyemiz Dergisi*, Yıl:14, Sayı:42, Akbank Yayınları, İstanbul 1984, s.21.

¹⁴⁶ Ali Saim Ülgen, "İznik'te Türk Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: I, Tıpkı Basım, Ankara 2006, s. 59.

Şekil 15: İznik Şeyh Kudbettin Cami ve Türbe Planı ve Kesiti (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 96: İznik Şeyh Kudbettin Cami, Kuzeydoğu'dan Görünüm

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ?- Ü.E: ? - Y:70 cm

Gövde: Y: 3 m 45 cm - r: 25.31 cm

Kaide: yok

Son cemaat yeri revakının kuzeydoğu köşesinde yer alan sütun türbe duvarı ile birleşik şekildedir. Sütunlar Bizans Dönemi'ne ait devşirme malzemedendir. Sütun başlığı ve gövdeden oluşan sütunların kaideleri yoktur. Başlık kompozit üsluptadır. Mermer

malzemeden yapılmış olan başlık üzerinde akantus yaprakları, başlık köşelerinde rulolar ve son olarak başlık üst kısımlarında volütler yer almaktadır. Sütun gövdesi, damarlı beyaz mermerdendir. Sütun gövdesi yukarıdan aşağıya doğru genişlemektedir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:70 cm

Gövde: Y: 3 m 17 cm - r: 25 cm

Kaide: yok

Ortadaki sütun batı cephedeki sütun ile benzer olarak yapılmıştır. Kompozit başlıklı sütun gövdesi yukarıdan aşağıya doğru genişlemektedir. Gövde damarlı beyaz mermerdendir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:70 cm

Gövde: Y: 3 m 17 cm - r: 25 cm

Kaide: yok

1 ve 2 nolu sütunlar ile aynı özellikleri barındıran sütun, yapının kuzeybatı cephesinde yer almaktadır. Girişin hemen önünde bulunan sütun diğerlerinden daha düşük kottadır. Başlık üzerindeki bezemeler de yapıdaki diğer sütun başlıklarında yer alan bezemelerle aynıdır.

Fotoğraf 97: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 98: 1 No.lu Sütun Başlığı

Şekil 16: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 99: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 100: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 101: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 102: 3 No.lu Sütun

4.1.5. İznik Yeşil Cami

Şekil No: 10-12

Fotoğraf No: 103-119

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 780- M. 1378-1392

Yaptıran: Hayrettin Paşa ve oğlu Ali Paşa¹⁴⁷

Mimar: Hacı Bin Musa¹⁴⁸

Yeri: Bursa İli, İznik İlçesi, Yeşil Cami Mahallesi'nde yer alır.

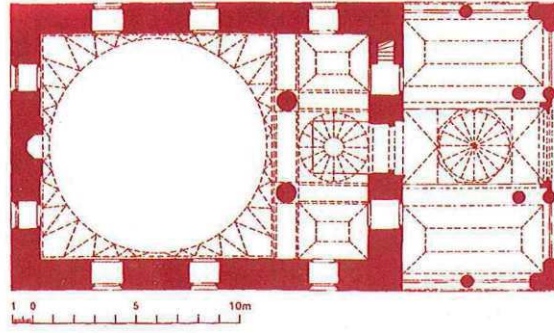
Yapının Genel Mimari Tanımı: Cami kuzey- güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Yapının kuzeyinde üç bölümlü son cemaat yeri revakı bulunmaktadır. Revak derinlemesine planlanmış ve yanlarda aynalı beşik tonoz ortada ise dilimli kubbe ile örtülmüştür. Yapının son cemaat yerindeki dikdörtgen olarak tasarlanmış revak, köşelerde L şeklini alır¹⁴⁹. İki ayak, dört orta ve iki yan olmak üzere altı sütun bulunmaktadır. Caminin ibadet mekanı 11x11 m büyüklüğünde bir kubbe ile örtülü olup kubbe geçişleri Türk üçgeni ile sağlanmıştır. İbadet mekanı girişinde, dilimli 12 kasnaklı bir kubbeyle örtülü harim, iki sütunla ayrılmıştır. Üç kemerli bölümden ortadaki daha geniş ve yüksektir. İbadet mekanının kuzeyindeki bölüm son cemaat yerinin tekrarı niteliğindedir. Yapı oldukça yoğun süslemeye sahiptir. Minarede bulunan yeşil, mavi ve sarı sırlı tuğlalardan ismini almış olan yapı, mermer ve taş işçiliğinin zengin örneklerini barındırır¹⁵⁰. Yapı beden duvarları düzgün kesme taşlıdır.

¹⁴⁷ Godfrey Goodwin, a.g.e., s.27.

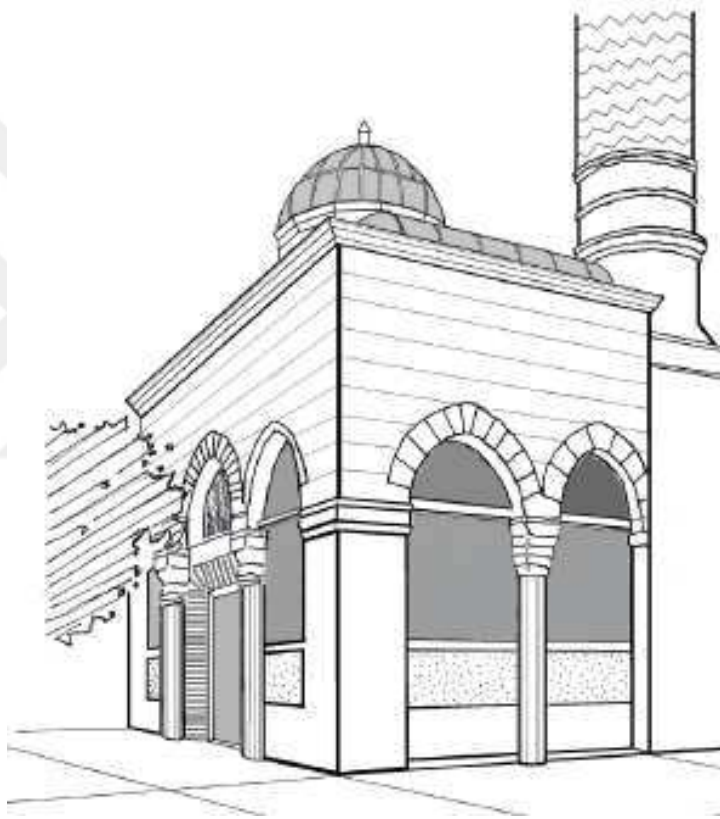
¹⁴⁸ Oktay Aslanapa, 2015, a.g.e., s.4.

¹⁴⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I, Baha Matbaası, İstanbul, 1966, s.312.

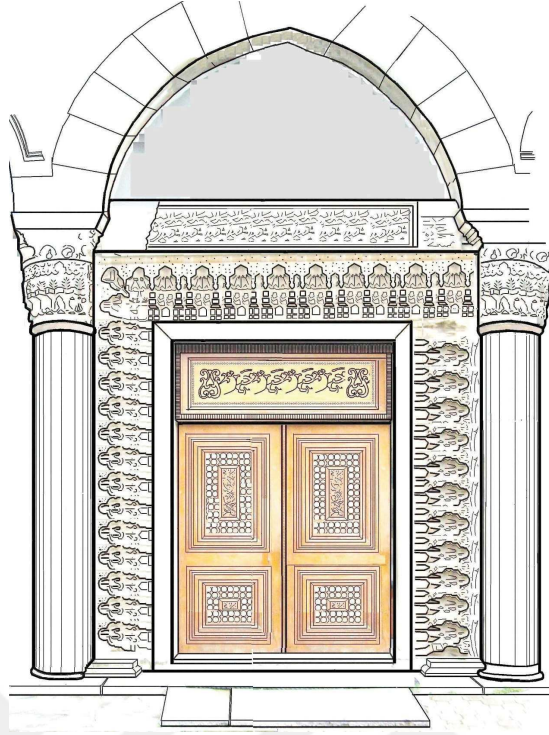
¹⁵⁰ Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s.243., Doğan Kuban, 2007, a.g.e., ss.127-129., Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, *Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler IV*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1986, ss. 261-263., Selim Yeniçeri ve Özen Arslanoğlu, a.g.m., ss.18-27., A. Saim Ülgen, a.g.m., ss.53-67.

Şekil 17: İznik Yeşil Cami Planı (O. Aslanapa)

Şekil 18: İznik Yeşil Cami Kesiti (Ö. Çuhadar)

Şekil 19: İznik Yeşil Cami Revak Giriş Kesiti (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 103: İznik Yeşil Cami Kuzeydoğudan Görünüm

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:1 m 01 cm

Gövde: Y: 2 m 80 cm - r: 22.4 cm

Kaide: yok

Revaklı son cemaat yerinin doğusunda tam ortada yer alan sütun Afyon Menekşe olarak bilinen mermer malzemeden yapılmıştır. Sütun başlığının ilk sıra süslemesi, tek sıra tek dış mukarnaları barındırmaktadır. İkinci sırada istiridye kabuğu motifi sivri kemerlerin içerisine yerleştirilmiştir. Üçüncü sıra da, çift sıra lotus çiçeği ve kıvrım dallar ile bezenmiştir. Dalların içerisinde ise bir damla bezemesine yer verilmiştir. Dördüncü sıradaki süsleme kompozisyonunda, tekne formundaki kemerler içerisinde taç yapraklı bitkisel motifler yer alır. Başlık köşelerinde istiridye kabuğu motifi ve bunun yanı sıra mukarnas bezemeler de kullanılmıştır. Sütun gövdesi Phrygain mermerindendir¹⁵¹. Sütun kaidesi bulunmamaktadır.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: 55 cm- Ü.E: ? - Y:1 m 14 cm

Gövde: Y: 2 m 80 cm - r: 22.4 cm

Kaide: Y: 14 cm

Son cemaat yeri revak girişinin solunda yer alan sütun, başlık, gövde ve kaideden oluşmaktadır. Mermer malzeme ile oluşturulmuş mukarnas bezemenin yanı sıra bitkisel bezemeler de içeren sütun başlığı, oldukça yoğun süslemeler ile bezenmiştir. Sütun başlığı dairesel formda üretilmiştir. Başlığın gövde ile birleştiği noktada ise badem şeklinde tek dış mukarnalar yan yana getirilerek oluşturulmuş bezeme, bir sıra kompozisyonundan sonra ikinci sırada istiridye motifleri yer almaktadır. Üçüncü sırada dilimli kemerler içerisinde, ters-düz palmet ve lotusların uçlarının birleşmesiyle oluşturulan kompozisyona rastlanır. Dairesel formdan kareye geçilen kısımdaki yüzeyde ise ikişer sıra çift katlı sivri kemerlere

¹⁵¹ Genel olarak Ege bölgesinde rastladığımız bu mermer cinsi, yapıda karşımıza çıkmaktadır. Genel özellikleriyle karşılaştırdığımızda sütun gövdesinin Roma dönemine ait bir yapıdan devşirilmiş olabileceği düşünülebilir. Tulga Albustanoğlu, *Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Ocakları Organizasyonu*, Bilgin Kültür Sanat Basımevi, Ankara, 2011, s.19.

yer verilmiştir. Başlık köşelerinde kademeli şekilde rastladığımız istiridye kabuğu motifini bulunmaktadır. Gövde beyaz damarlı mermerdendir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:1 m 09 cm

Gövde: Y: 2 m 83 cm- r: 21 cm

Kaide: yok

Son cemaat yeri revak girişinde kuzeydoğuda yer alan sütun iki numaralı sütun ile aynı özellikleri taşımaktadır. Mukarnaslar, istiridye kabuğu motifini ve diğer süslemeler girişin solundaki sütunla aynı şekilde bezenmiştir. Sütun başlığı mermer malzemelidir. Sütun gövdesi Marmara mermerindendir. Başlık üzerindeki süslemeler iki numaralı sütun ile aynı şekilde işlenmiştir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y: 1 m 14 cm

Gövde: Y: 2 m 75 cm- r: 26.40 cm

Kaide: Y: 14 cm

Yapının son cemaat yeri revakının batısında yer alan sütun, başlık ve gövdeden oluşmuştur. Başlık, Marmara mermerinden olup oldukça yoğun mukarnas süslemeler içermektedir. Mukarnas bezemenin bitkisel bezeme ile birlikte verilmiş olması nedeni ile ilginç bir örnektir. Sütun başlığı, kemer üzengi noktasından aşağıya doğru dairesel biçimdedir. Başlığın alt kısımlarında sık bir şekilde oluşturulmuş, yan yana dizilmiş tek dış mukarnaslar yer alır. Başlık yüzeyi dışa taşkın, taç yaprakları ve istiridye kabuğu motifini ile bezelidir. Üçüncü sırada dilimli kemerler, iki sıra taç yapraklar, istiridye motifini ve başlığın yan yüzeylerinde gülbezek motiflerine yer verilmiştir. Sütun gövdesi Marmara mermerindedir.

5 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:1 m 02 cm

Gövde: Y: 2 m 89 cm - r:22.7 cm

Kaide: Y: 14

Son cemaat yeri revakının sağında bulunan sütunun güneyindeki küçük kemeri taşıyan sütun 4 numaralı sütun ile benzer özelliklerde üretilmiştir. Ancak kemer üzengi noktası ile birleşen başlığın yüzeylerinde dilimli kemer bezemeleri bulunmaktadır. Hemen alt kısmında ise palmetler ters-düz şekilde yerleştirilmiştir. Üçüncü sıra da yer alan tek dış mukarnas dizisinin hemen altında silmelerle bölüntüye uğramış, badem şeklinde mukarnas dizisi bulunmaktadır. Sütun köşelerinde yine kademeli şekilde istiridye motifi tekrarlanmıştır. Koyu kırmızı renkte granit mermer sütun gövdesi, Bizans ve Roma dönemlerine ait devşirme malzemendir.

6 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?-Y:1 m 09 cm

Gövde: Y: 2 m 83 cm - r: 22cm

Kaide: yok

Son cemaat yeri revakının solunda yer alan sütun beş numaralı sütun ile aynı özellikleri taşımaktadır. Mukarnaslar, istiridye kabuğu motifi ve diğer süslemeler girişin sağındaki sütunla aynı şekilde bezenmiştir. Başlık mermerdir. Sütun gövdesi kırmızı renkte kırçılı mermer malzemeden yapılmıştır.

7 No.lu Sütun

Başlık: A.E: 70 - Ü.E: ?- Y: 1 m 30 cm

Gövde: Y: 2 m 86 cm - r: 36.9 cm

Kaide: Y: 14

İbadet mekanının doğusunda yer alan ikinci sütun mermerdendir. Gri renkte granit malzemeli sütun gövdelerinin, Bizans veya Roma döneminden devşirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Başlık Osmanlı dönemine ait olup mukarnas ile bezemelidir. Başlığın alt kısımlarında üç sıra mukarnas dizisine yer verilmiştir. Sütun gövdesi ile birleşen kısımlarda yan yana sıralanmış yüzeysel mukarnas dilimleri bulunmaktadır. Kemer üzengi noktası ile birleşen başlığın köşelerinde, mukarnas dişleri görülmektedir. Başlığın kemerle birleştiği noktada, lotus ve palmet süslemesi mevcuttur. Sütun kaidesi ion tipinde ve mermerdir.

8 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:1 m 30 cm

Gövde: Y: 2 m 86 cm- r: 37 cm

Kaide: Y: 14 cm

Caminin ibadet mekanına girişte batıda yer alan sütun başlığı Marmara mermerinden gövde ise bazalt taşından yapılmıştır. Gri kırçılı mermer olarak da bilinen sütun gövdesi, Roma ve Bizans dönemlerine ait olduğu düşünülmektedir. Başlık, kemer üzengi noktasında çokgen sütun gövdesi ile birleştiği kısımda ise dairesel formda yapılmıştır. Başlık gövdesinde, ilk üç sırada mukarnas dizisine yer verilmiştir. Yüzeysel mukarnas dizileri arasında kabartmalı olarak rastladığımız ve hafif çıkıntılı şekilde bezeli, sarkıtlar gözlenmiştir. Dairesel kısımdan çokgen kısma geçilen başlık üst kısımlarının köşelerinde badem şekillerine rastlanmıştır. Başlığın son bulunduğu noktada ise lotusların yan yapraklarının uçları tepeliklerinde birleşerek üç dilimli palmetleri oluşturmuştur. Kaide ion tipi şeklindedir.

Fotoğraf 104: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 105: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 106: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 107: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 108: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 109: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 110: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 111: 4 No.lu Sütun Başluğu

Fotoğraf 112: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 113: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 114: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 115: 6 No.lu Sütun Başlığı
İbadet Mekanında Yer Alan Sütunlar

Fotoğraf 116: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 117: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 118: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 119: 8 No.lu Sütun Başlığı

4.1.6. Edirne Üç Şerefeli Cami

Şekil No: 13

Fotoğraf No: 120-156

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 841-851- M. 1437-1447¹⁵².

Yaptıran: Sultan II. Murad

Mimar: Bilinmiyor

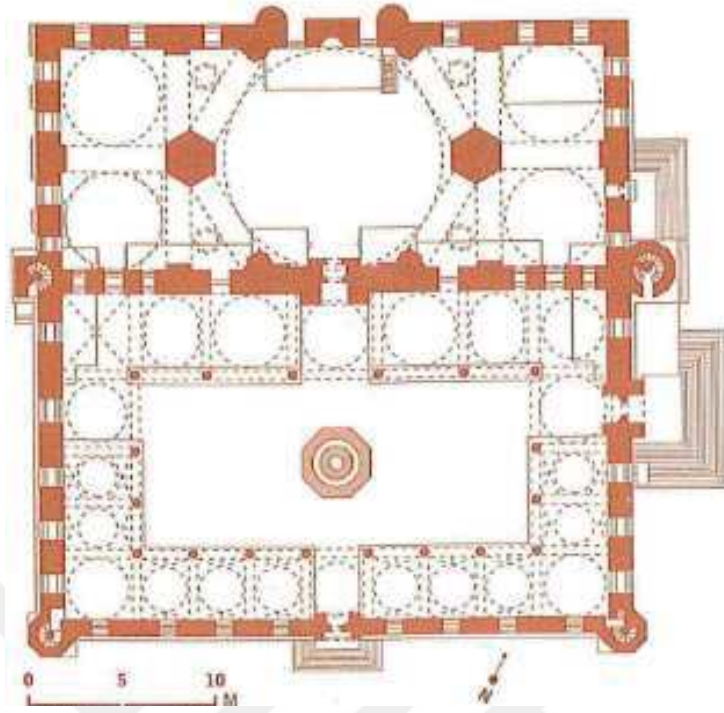
Yeri: Edirne İli, Merkez İlçesi, Hükümet Caddesi üzerinde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Klasik dönem yapılarına yön veren en önemli mimari eserlerden biridir. Bu yapıda karşımıza çıkan mimari kurgu ile Erken Osmanlı Mimarisi'nde ilk kez karşılaşmıştır. Merkezi kubbe dördü duvar payesi olmak üzere toplam altı ayağa oturur. Enine dikdörtgen planının doğusunda ve batısında ikişer kubbe yer alır. Osmanlı mimarisinde ilk defa U şeklindeki revaklı avlu uygulaması bu yapıda karşımıza çıkmaktadır¹⁵³. Son cemaat yeri revakının örten kubbeler girişi vurgulamak amacı ile diğer revak örtülerinden daha geniş ve yüksekte yer almaktadır. Caminin avlu köşelerinden yükselen dört burmalı minaresi bulunur. Minare gövdesinde bulunan burmalı süslemeden dolayı bu yapıya “Burmali Cami” de denmektedir¹⁵⁴. Cami beden duvarları, kesme küfeki taş ile örülmüştür.

¹⁵² Yıldız Demiriz, a.g.e, s.515.

¹⁵³ Oktay Aslanapa, 2007, ss. 236-238.

¹⁵⁴ Edirne Üç Şerefeli Cami hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ekrem Hakkı Ayverdi, 1972, a.g.e., ss. 434-461.

Şekil 20: Edirne Üç Şerefeli Cami Planı (O.Aslanapa)

Fotoğraf 120: Edirne Üç Şerefeli Cami

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 65.2 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yeri revakının doğusunda girişin hemen önünde yer alan sütun, beyaz mermer malzemelidir. Başlık yüzeylerinde üç ve ya dört sıra halinde mukarnas bezeme yer almaktadır. Başlık gövde ile birlikte bir bütün halinde tasarlanmıştır. Başlık köşelerinde mukarnas ve kemer dizileri yer alırken orta kısımlarda ise çok kollu yıldız ve gülbezek motiflerine yer verilmiştir. Yüzeysel şekilde işlenmiş bezemeler sütun başlığı üzerinde ilk kez bu yapıda karşımıza çıkmaktadır.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 32cm

Kaide: Yok

Son cemaat yerinde ibadet mekanına girişte doğuda ikinci sırada yer alan sütun hantal görünümlü monoblok gövdelidir. Beyaz mermerden yapılmış olan sütunun başlığı köşelerde badem şeklinde mukarnas bezemeler barındırmaktadır. Başlık yüzeylerinde çok kollu yıldızlar ve gülbezek motiflerine yer verilmiştir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 32 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yerinin doğu köşesine yerleştirilmiş sütun, beyaz mermerden monoblok şekilde oluşturulmuştur. Son cemaat yerinin iç kısmına bakan tarafta kot farkını ortadan kaldırmak amacıyla daha yüksek şekilde yapılmıştır. Kuzeydoğu da yapılan uygulama kuzeybatı köşedeki sütun üzerinde de tekrarlanmıştır. Hantal görünüme sahip bu sütunun, köşeleri üç sıra ve ya dört sıra halinde mukarnas ile bezenmiştir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 32 cm

Kaide: Yok

Doğuda giriş kapısının hemen önünde yer alan sütun yeşil somaki mermer gövdeli ve beyaz mermer başlıklıdır. Başlık üzeri, mukarnas ve sarkıtlar ile bezenmiştir. Dört sıra mukarnas bezeli başlık üzerinde ilaveten iki sıra halinde sarkıtlara da yer verilmiştir.

5 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 25.78 cm

Kaide: Yok

Avlunun doğusunda ikinci sırada yer alan sütun, yeşil renkte granit mermer gövdeli ve beyaz mermer başlıklıdır. Başlık yüzeyi geometrik olarak yatay silmelerle hareketlendirilmiştir. Üç kademedен oluşan başlık köşelerinde sarkıtlar yer almaktadır.

6 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 26.9 cm

Kaide: Yok

Avlunun kuzeyindeki bu sütunun gövdesi Yunan mimarisinde sıkça karşılaşılan egriboz konglomerasındandır. Devşirme sütun gövdesi kahverengi mermerdir. Mermer malzemeli sütun başlığı ise ortadaki derin silme ile katmanlı bir görünüm kazanmıştır. Dairesel formdaki başlık üzerinde yatay silmeler dikkat çeker. Başlık üst köşelerinde ise sarkıtlara yer verilmiştir.

7 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 28.6 cm

Kaide: Yok

Avlu revakının kuzeyinde yer alan bir diğ er s utun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. S utun gövdesi yeşil granit, başlık beyaz mermer malzemelidir. Başlık yüzeyi oldukça yoğ un şekillerde bezenmiş, mukarnas dizilerinden oluşmaktadır. Beyaz mermer malzemeli başlık köşelerinde sarkıtlara yer verilmiştir.

8 No.lu S utun

Başlık: A.E: ? -  .E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 4 m 05 cm- r: 25.7 cm

Kaide: Yok

Avlu revakının kuzeyindeki s utun yeşil somaki mermer gövdeli beyaz mermer ba lıklıdır. S utun başlığı üzerinde yoğ un mukarnas di lerine yer verilmiştir. Badem şeklindeki mukarnaslar zarif bir şekilde başlık üzerine bezenmi tir.

9 No.lu S utun

Başlık: A.E: ? -  .E: ?- Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 06 cm – r: 65 cm

Kaide: Yok

Avlu girişinin solunda yer alan s utun başlığı    sıra mukarnas dişleri ve bu mukarnasların arasında sarkıtlara yer verilmesiyle oluşturulmuştur. Gövde yine yeşil somaki başlık ise beyaz mermerdendir.

10 No.lu S utun

Başlık: A.E: ? -  .E: ?- Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 06 cm - r:65 cm

Kaide: Yok

Kuzeyde avlu girişinin sağında yer alan s utun yine on numaralı s utunla benzer özelliklerdedir. Beyaz mermer malzemeli s utun başlığı üzerinde mukarnas ve sarkıt bezemelerine yer verilmiştir.

11 No.lu S utun

Başlık: A.E: ? -  .E: ?- Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 06 cm - r: 26.7 cm

Kaide: Yok

Avlu girişinin kuzeybatı köşesinde ikinci sıradaki sütun; başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Sütun yeşil somaki mermer gövdeli başlık ise beyaz mermer malzemelidir. Başlık üzerinde mukarnas dişleri ve köşelerde sarkıtlar yer almaktadır.

12 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 06 cm - r: 26.9cm

Kaide: Yok

Revaklı avlunun kuzeybatı köşesinde üçüncü sıradaki sütun yine yeşil somaki mermer gövdeli, beyaz mermer başlıklıdır. Başlık üzerinde yine geometrik yatay silmeler ve köşelerde sarkıtlar mevcuttur.

13 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ?- Ü.E: ? - Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 06 cm - r: 33.43 cm

Kaide: Yok

Avlunun batısında tam olarak köşeye yerleştirilen sütun yeşil somaki mermer gövdeli beyaz mermer başlıklıdır. Başlık yatay silmeler ile hareketlendirilmiş silindirik bir form kazanmıştır. Kemerle birleşen kısımda ise başlıktan bağımsız gibi görünen dört adet sarkıta yer almaktadır.

14 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 06 cm - r:25.79 cm

Kaide: Yok

Avlunun batısındaki sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Gövde yeşil somaki mermer ve başlık beyaz mermerdendir. Sütun başlığı üzerinde yatay silmeler bulunmaktadır.

15 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ?- Ü.E: ?- Y:80 cm

Gövde: Y: 4 m 12 cm - r: 25 cm

Kaide: Yok

Avlunun batısında yer alan sütun son cemaat yerinde yer alan sütunlara göre daha zarif bir görünüme sahiptir. Sütun başlığı beyaz mermer, sütun gövdesi ise yeşil somaki mermerden yapılmıştır. Başlık üzerinde sarkıt ve mukarnas bezemeler yoğun şekilde işlenmiştir.

16 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:68 cm

Gövde: Y: 4 m 26 cm - r:65 cm

Kaide: Yok

On altı numaralı sütun revaklı son cemaat yerinin batı köşesinde yer almaktadır. Revakın iç kısmında sütunun yüksekliği gözlenirken, yapının kotunun avlu revaklarında düşmesi nedeniyle burada sütun alçak bir biçimde yapılmıştır. Monoblok şekilde yapılmış olan sütun başlığı köşelerinde üç sıra mukarnas bezemeye yer verilmiştir. Başlık yüzeyine gülbezek ve çok kollu yıldız motifleri işlenmiştir.

17 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:1 m 11 cm

Gövde: Y: 6 m 66 cm- r: 65 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yeri revakının kuzeybatı köşesinde sol tarafta, ikinci sırada yer alan sütun yine hantal görünümlü monoblok gövdelidir. Beyaz mermerden yapılmış sütun başlığı köşelerinde badem şeklinde mukarnaslar mevcuttur. Başlık yüzeyinde çok kollu yıldız ve gülbezek motifleri mevcuttur.

18 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:1 m 11 cm

Gövde: Y: 6 m 66 cm- r: 65 cm

Kaide: Yok

Sütun yapının son cemaat yeri revakının sağ tarafında yer almaktadır. Bu sütun hantal bir görünüme sahiptir. Marmara mermerinden yapılmış olan sütun monobloktur. Başlık ve gövde birleşik olarak yapılmıştır. Sütun başlığı üzerinde üç sıra mukarnas dizisi ve sarkıtlara yer verilmiştir. Sütun yüzeylerinde ayrıca gülbezek ve çok kollu iç içe geçmiş yıldız motifleri bulunmaktadır. Mukarnas dışları genelde katmanlı bir şekilde oluşturulmuştur.

Fotoğraf 121: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 122: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 123: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 124: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 125: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 126: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 127: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 128: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 129: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 130: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 131: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 132: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 133: 7 No.lu Sütun

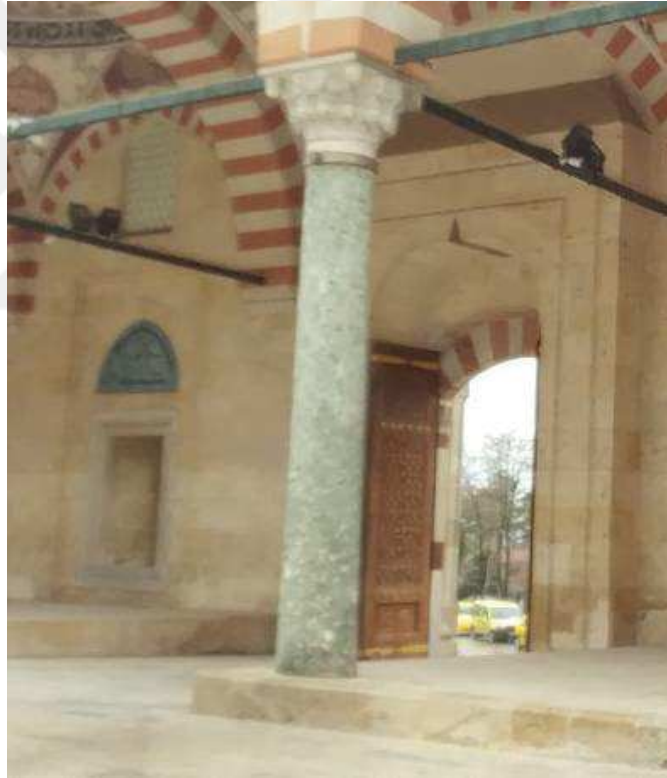
Fotoğraf 134: 7 No.lu Sütun Başlığı Başlığı

Fotoğraf 135: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 136: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 137: 9 No.lu Sütun

Fotoğraf 138: 9 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 139: 10 No.lu Sütun

Fotoğraf 140: 10 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 141: 11 No.lu Sütun

Fotoğraf 142: 11 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 143: 12 No.lu Sütun

Fotoğraf 144: 12 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 145: 13 No.lu Sütun

Fotoğraf 146: 13 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 147: 14 No.lu Sütun

Fotoğraf 148: 14 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 149: 15 No.lu Sütun

Fotoğraf 150: 15 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 151: 16 No.lu Sütun

Fotoğraf 152: 16 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 153: 17 No.lu Sütun

Fotoğraf 154: 17 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 155: 18 No.lu Sütun

Fotoğraf 156: 18 No.lu Sütun Başlığı

4.2. Zaviye ve İmaretler

4.2.1. Bursa Orhan Zaviyesi

Şekil: 14-15

Fotoğraf: 157-164

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H.740- M.1339

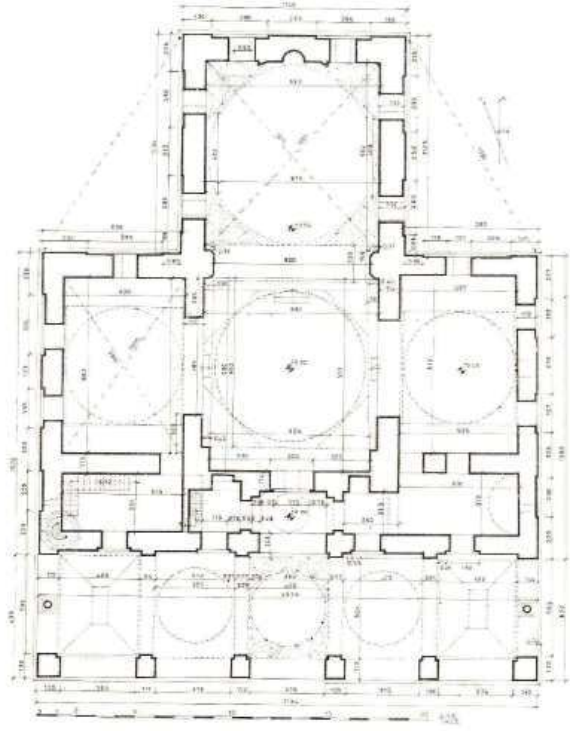
Yaptıran: Sultan Orhan Gazi

Mimar: Bilinmiyor

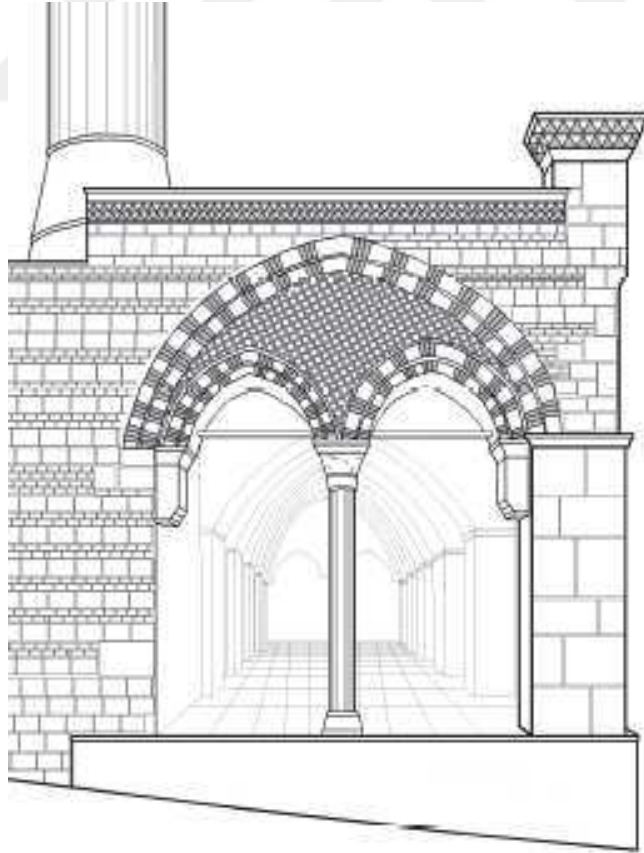
Yeri: Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Orhan Bey Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Zaviyeli camilerin Bursa'daki ilk temsilcilerinden biri olan bu yapı erken örneklerden biridir. Bir külliye bünyesinde yer alan zaviye gezici dervişlerin konaklaması için inşa edilmiş ve bunun yanı sıra şehir yapılaşması itibariyle önemli bir yere sahiptir. Zaviye planı arka arkaya iki kubbe, doğu-batı cephelerde zaviye mekanları ve beş bölümlü son cemaat yerinden oluşmaktadır. Yapının yüksek orta kubbesi üç yönden eyvanlar ile çevrelenmiştir. Yapı duvarları taş tuğla almalı malzeme ile oluşturulmuştur. Kuzey cephede yer alan son cemaat yeri, iki yanda aynalı beşik tonozlar ve ortada üç kubbeden oluşur. Son cemaat yerini, ortada ayaklar, doğu ve batıda ise birer sütun taşımaktadır¹⁵⁵. Yapı 1864 ve 1904 yılları arasında onarım geçirmiştir.

¹⁵⁵ Yapının planı, süslemesi ve diğer detayları ile ilgili bilgi almak için bkz: Ekrem Hakkı Ayverdi, 1976, a.g.e., ss.12-13., Doğan Kuban, 2007, a.g.e., ss.84-85., Ekrem Hakkı Ayverdi, 1965, ss.69-83. Oktay Aslanapa, 2015, a.g.e., s.16., Semavi Eyice, 1962, ss.1-80.

Şekil 21: Bursa Orhan Zaviyesi Planı (E.H. Ayverdi)

Şekil 22: Bursa Orhan Zaviyesi Doğu Cephe Kesiti (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 157: Bursa Orhan Zaviyesi Kuzeybatıdan Görünüm

Fotoğraf 158: Bursa Orhan Zaviyesi Son Cemaat Yeri Revakı

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:32 cm- Ü.E: ?- Y:59 cm

Gövde: Y: 2 m 70 cm - r: 18.30 cm

Kaide: Y: 44 cm

Revaklı son cemaat yerinin doğusunda yer alan ikiz kemerleri taşıyan sütun başlığı kompozit düzendedir. Geç Roma veya Bizans döneminde görülen korint düzen özellikleri gösteren başlık yüzeylerinde, ince yapraklı akantus bezemeleri bulunmaktadır. 5. veya 6. yüzyıllara tarihlendirebileceğimiz sütun başlığı mermer malzemedir. Sütun gövdesi ise Erken Osmanlı Dönemi'ne ait taş-mermer karışımı malzemedendir. Gövde dikey silmeler ile hareketlendirilmiştir. Sütun kaidesi ise taş malzemeli, Erken Dönem Osmanlı mimarisinde yapılmış basit tip mukarnas bezemelidir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:32 cm - Ü.E: ?- Y: 59 cm

Gövde: Y: 2 m 82 cm - r: 18 cm

Kaide: Y: 44 cm

Son cemaat yeri revakının batısında yer alan sütun, doğudaki sütun ile karşılıklı şekillerde yerleştirilmiş ve aynı özelliklerde yapılmıştır. Korint düzenli sütun başlığı, dikey silmeli sütun gövdesi ve basit tip mukarnaslı kaidesi ile aynı özelliklerdedir.

Fotoğraf 159: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 160: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 161: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 162: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 163: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 164: 2 No.lu Sütun

4.2.2. Bursa Nilüfer Hatun İmaretı

Şekil No: 16-18

Fotoğraf No: 165-174

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 7 90 - M. 1388 -1389

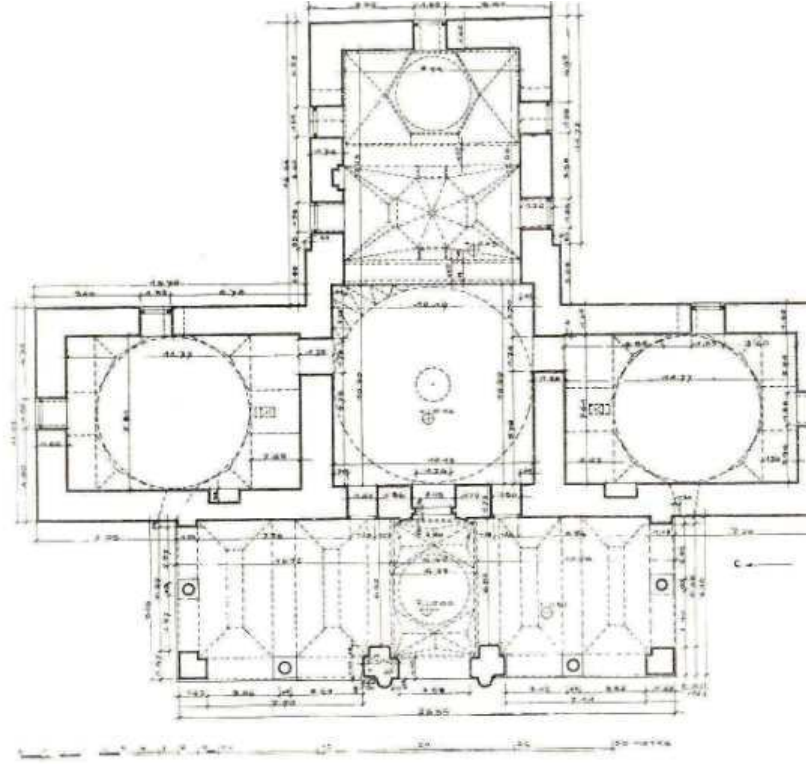
Yaptıran: Sultan I.Murat Annesi Nilüfer Hatun için yaptırmıştır

Mimar: Bilinmiyor

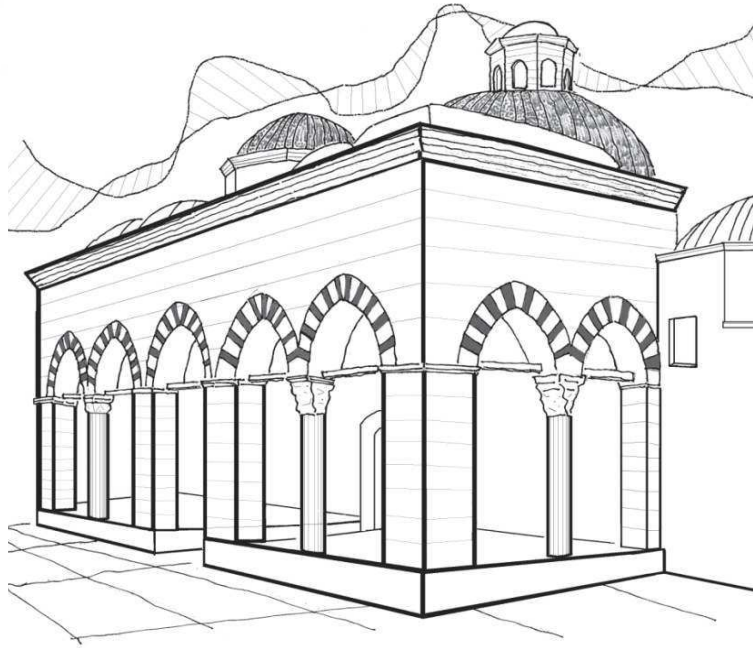
Yeri: Bursa İli, İznik İlçesi, Yeşil Cami Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: İlk Osmanlı imaretleri arasında yer alan yapı, zaviye olarak da anılmaktadır¹⁵⁶. Yapı günümüzde müze olarak değerlendirilmiştir. Yapı için imaret denilse bile zaviye işlevini de üstlenmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan imaret, güneyde peş peşe üç mekan, kuzey yan kanatlarda kubbeli birer oda ve beş bölümlü son cemaat yeri revakından oluşur. Beş birimli son cemaat yeri revakının, yan bölümleri aynalı tonoz orta bölümü ise kubbe ile örtülüdür. Revaklı kısımların ikiz kemerleri dört sütun ve dört ayağa oturmaktadır. İmaret duvarları bir sıra taş üç sıra tuğla olacak şekilde almalı malzeme ile örülmüştür.

¹⁵⁶ Özlem Çuhadar, *Bursa Camilerinde Revak-Erken Dönem Üzerine Bir Deneme*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 20110, ss.55-59., Yıldız Demiriz, a.g.e., ss.587-589., Doğan Kuban, 2007, a.g.e., ss.88-89., Semavi Eyice, "İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayınları*, İstanbul 1988, s.40., Semavi Eyice, "İki Türk Abidesinin Mahiyeti Hakkında Notlar- İznik Nilüfer Hatun İmaretı ve Kayseri'de Köşk Medrese", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Cilt:2 ,1957, s.107. Oktay Aslanapa, "İznik'te Türk Mimari Eserleri", *Tarih Boyunca İznik*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, ss.223-234. Hasan Gökbulut, "İznik Nilüfer Hatun İmaretı" *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul 2007 s.124., Seyfi Başkan, "İznik'te Nilüfer Hatun İmaretı", *Türkiyemiz Dergisi*, Yıl:16, Sayı:48, İstanbul 1986, ss.19-20.

Şekil 23: İznik Nilüfer Hatun İmaret Planı (E.H.Ayverdi)

Şekil 24: İznik Nilüfer Hatun İmaret Kuzeydoğu Kesiti (Ö. Çuhadar)

Şekil 25: İznik Nilüfer Hatun İmareti Kuzeybatı ve Kuzey Cepheden Görünüm (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 165: İznik Nilüfer Hatun İmareti Kuzey Cepheden Görünüm

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:62 cm - Ü.E: ?- Y:90 cm

Gövde: Y: 3 m 23 cm – Çevre: 32 cm

Kaide: Y: 20 cm

Revakın doğusundaki sütun monoblok şekilde yapılmıştır. Küfeki taşından yapılmış sütun başlığı, mukarnas bezemelidir. Sütun başlığının bütün yüzeyleri aynı bezeme unsuru ile donatılmıştır. Gövde ve başlığın birleştiği noktada iki sıra silme yer alır. Silmenin üst kısımları iki kat şeklinde mukarnas dilimleri ile bezenmiştir. Bir üst kısımda ise aşağıda yer alan çift katlı mukarnas dilimlerinin ortalarında stilize olmuş istiridye motifi ile iç içe geçmiş mukarnas dizisine yer verilmiştir. En üst kısımda ise ikişer sivri kemerli niş ve aralarında ters palmetin stilize edilmiş motifleri bulunmaktadır. Başlık üst köşelerinde altta iki ve üstte bir adet olmak üzere istiridye motifi tekrarlanmıştır. Başlık ve kemer üzengi noktasının birleştiği kısımda ise 30 cm ölçüsünde silme bulunmaktadır. Başlıkta yer alan badem şeklindeki mukarnas dişleri aynı ölçüye sahiptir¹⁵⁷. Sütun gövdesi gri damarlı beyaz mermer malzemeli ve devşirmedir. Kaide basit tipte gri mermer malzemedendir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:62 cm - Ü.E: ?- Y:90 cm

Gövde: Y: 3 m 23 cm - r: 32 cm

Kaide: Y: 20 cm

Revak girişinin solunda bulunan sütun ve sütun başlığı bir numaralı sütun ile hemen hemen aynı bezeme unsurlarını barındırmaktadır. Başlık badem şeklinde mukarnas dilimleriyle bezenirken üst kısımlarda yer alan iki sıra yüzeysel nişlerin kemerleri dilimlidir. Sütun gövdesi damarlı beyaz mermerdendir. Kaide süslemesiz ve dairesel formdadır.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E:62 cm - Ü.E: ?- Y:90 cm

Gövde: Y: 3 m 23 cm - r: 33.5 cm

¹⁵⁷ Yıldırım Özbek, a.g.e., s.523.

Kaide: Y: 20 cm

Malzeme ve süsleme özellikleri bir numaralı sütun ile benzerdir. Sütun yapının son cemaat yeri revakının sol tarafında yer almaktadır. Beyaz damarlı mermerden olan sütun gövdesi sol taraftaki sütun gövdesi ile benzerdir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E:62 cm - Ü.E: ?- Y:90 cm

Gövde: Y: 3 m 23 cm - r: 33. 51cm

Kaide: Y: 20 cm

Yapının batısında ikiz kemerleri taşıyan sütun bir numaralı sütun ile aynı şekilde tasarlanmıştır. Süsleme, malzeme ve ölçüleri kuzeydoğuda yer alan sütun ile aynıdır.

Fotoğraf 166: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 167: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 168: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 169: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 170: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 171: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 172: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 173: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 174: 4 No.lu Sütun Başlığı

4.2.3. Edirne Yıldırım İmareti

Şekil No: 19-20

Fotoğraf No: 175-187

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

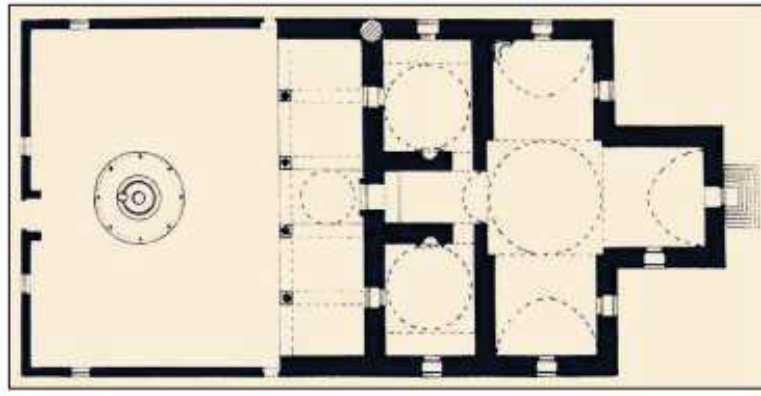
Yapım Tarihi: H. 799-802 - M. 1397-1400

Yaptıran: Yıldırım Bayezid

Mimar: Bilinmiyor

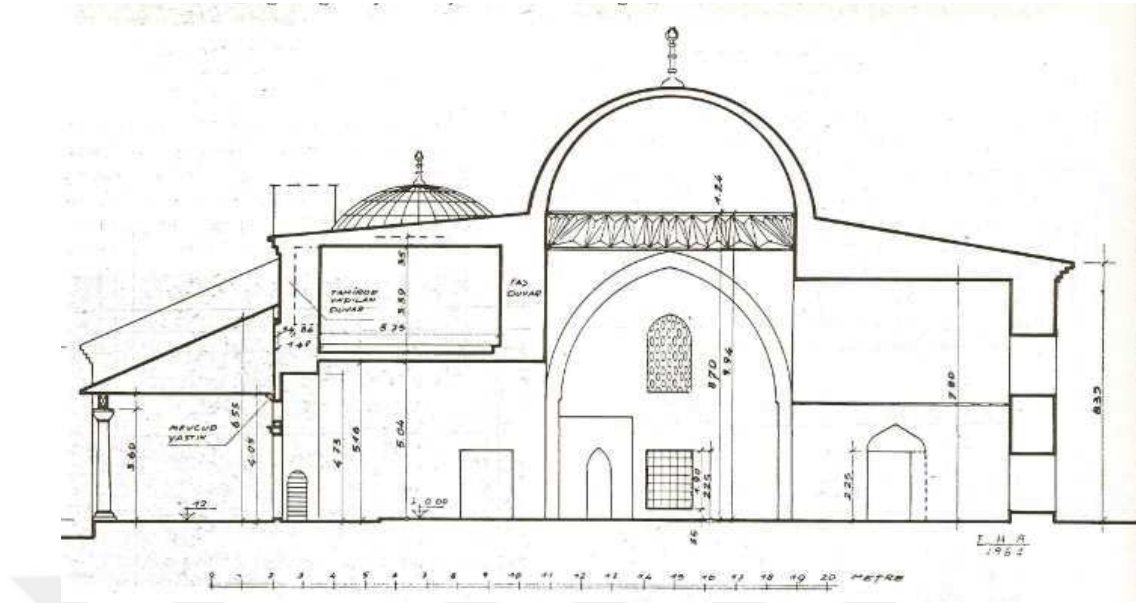
Yeri: Edirne, İli, Merkez İlçesi, Eski Kapıkule Caddesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Cami, imaret ve şehzadeler türbesinden oluşan yapının, inşa tarihi kesin olarak bilinmektedir. U şeklindeki şadırvanlı avluya sahip olan yapının kuzeyinde beş bölümlü son cemaat yeri revakı bulunmaktadır. Revak, ortada kubbe yanlarda ise sundurma ile örtülüdür. İmaretin iç mekanına girişte doğu ve batı yönlerde üzeri kubbe ile örtülü tabhane mekanları bulunmaktadır. İbadet mekanında ise yine doğu ve batı yönlerde eyvan mevcuttur. Güneyde üzeri kubbe ile örtülü eyvanlı mekan ise diğerlerinden daha geniş tutulmuştur¹⁵⁸.

Şekil 26: Edirne Yıldırım İmareti (T.D.V. İslam Ansiklopedisi)

¹⁵⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, 1966, a.g.e., s.490., N. Çiçek Akçıl, “Yıldırım Cami”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 43, İstanbul 2013, ss. 531-532.

Şekil 27: Edirne Yıldırım İmaretî Kesiti (E. Hakkı Ayverdi)

Fotoğraf 175: Edirne Yıldırım İmaretî (E. H. Ayverdi)

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:44 cm

Gövde: Y: 3 m 30 cm - r: 32cm

Kaide: Y: 35 cm

Yapının kuzeydoğu köşesinde bulunan sütun Bizans dönemine ait devşirme mermer malzemedir. Damarlı gri mermer sütun gövdesi yine Bizans'a ait bir harabeden devşirilmiştir. Piramidal şekilli sütun başlığı bitkisel bezemelere sahiptir. Sütun kaidesi yüksek bir altık üzerinde gövde ile birlikte yapılmıştır. Küfeki taş malzemeli altlık iç bükey- dış bükey kıvrımlara sahiptir. Yaklaşık 1.69 cm uzunluğa sahip olan altlık ise 93 cm enindedir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:44 cm

Gövde: Y: 3 m 30 cm - r: 31.5 cm

Kaide: Y: 35 cm

Son cemaat yeri revakına girişte sol tarafta yer alan sütun Bizans Dönemi'ne ait bir harabeden devşirilmiştir. Yüksek bir altlık üzerinde yükselen sütun gri damarlı mermer malzemedir. Piramidal şekilli sütun başlığı ise krem renkli mermer malzemeli olup üzerinde bitkisel bezeme yer almaktadır.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:44 cm

Gövde: Y: 3 m 30 cm - r: 32.4 cm

Kaide: Y: 35 cm

Son cemaat yeri revakının girişinde sağda yer alan mermer malzemeli sütun yapıdaki diğer sütunlar gibi yüksek bir altlık üzerinde yükselmektedir. Sütun başlığı piramidal şekilli olup üzerinde bitkisel bezemeler mevcuttur.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:44 cm

Gövde: Y: 3 m 30 cm - r: 31.9 cm

Kaide: Y: 35 cm

Son cemaat yeri revakının kuzeybatı köşesinde bulunan sütun yapıdaki diğer sütunlar ile aynı malzeme ve bezeme özelliklerine sahiptir.

Fotoğraf 176: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 177: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 178: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 179: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 180: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 181: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 182: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 183: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 184: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 185: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 186: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 187: 4 No.lu Sütun Kaidesi

4.2.4. Bursa Yeşil İmaret

Şekil No: 21

Fotoğraf No: 188-200

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 821- M. 1419

Yaptıran: Çelebi Sultan Mehmet

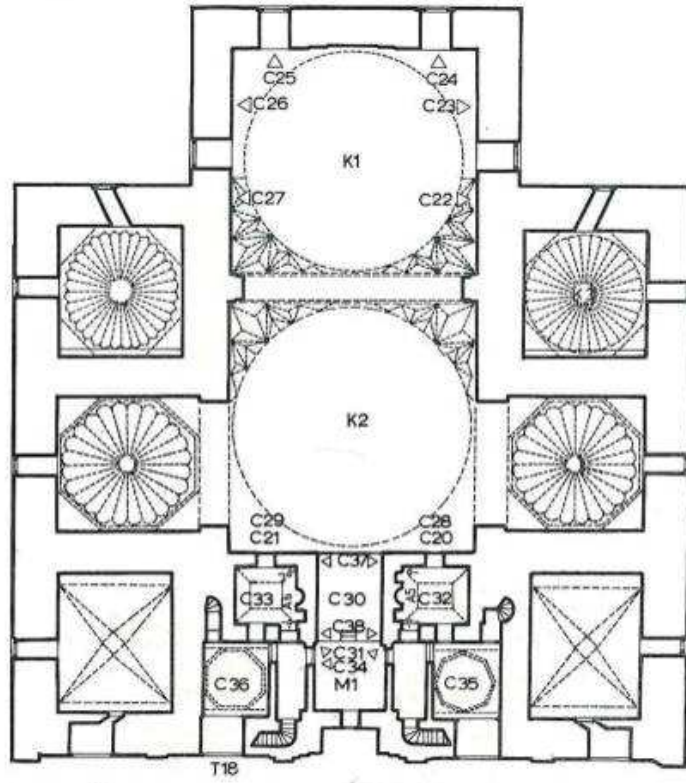
Mimar: Hacı İvaz Paşa

Yeri: Bursa İli, Yıldırım İlçesi, Yeşil Cadde üzerinde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Cami Ters T planlı yapı gurubunda yer alır. Yapı arka arkaya iki kubbeli mekan ile doğu-batı yönlerde küçük kubbeli birer eyvan ve bu eyvanların kuzey-güney yönündeki dört odadan oluşur. Yapıda görülen locayı anımsatan mekan yüksek tutulmuştur. Burada toplantıların yapıldığı tahmin edilmektedir. İbadet mekanına bir bursa kemeriyle girildikten sonra girişin iki yanındaki merdivenlerden üst kata ulaşılmaktadır. Girişin iki yanında tonozla örtülü birer mahfil bulunur. Bu mekanlara geçişi sağlayan alanda kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerde ikişer sütun yer alır¹⁵⁹. Caminin beden duvarları kesme küfeki taşındandır¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Doğan Kuban a.g.e., 97, Baha Tanman, 1996, a.g.e., ss.124-142., Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16.Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, ss.423-451., Ali Osman Uysal, 2015, a.g.m., s.481.

¹⁶⁰ Yapının nakkaşı, Ali Bin İlyas olarak belirtilmektedir.

Şekil 28: Bursa Yeşil İmaret Planı (E.H. Ayverdi)

Fotoğraf 188: Bursa Yeşil İmaret Kuzey Cephe

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:55 cm

Gövde: Y: 2 m 86 cm - r: 25 cm

Kaide: Y: 25 cm

Girişin doğusunda yer alan ikiz kemerleri taşıyan sütun en soldadır ve korinth düzeninde yapılmıştır. Mermer malzemeli sütun Bizans dönemine ait devşirmedir. Sütun başlığı korint üslupta ve başlık yüzeyi akant yaprakları ile bezenmiştir. Başlığın gövde ile birleşen kısmında yatay şekillerde bezenen küçük boyutlarda akant yapraklarına rastlanmaktadır. Sütun gövdesi geri damarlı mermer malzemesidir. Basit tipte mermer malzemeli kaide süsleme içermez.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:54

Gövde: Y: 2 m 84 cm- r: 26.3 cm

Kaide: Y: 23 cm

Doğudaki kemeri taşıyan bir diğer sütun ise 1 no.lu sütun ile aynı özellikleri barındırmaktadır. Bizans dönemine ait devşirme malzemeli sütun mermerdendir. Kaide küçük Asya ion tipindedir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:60 cm

Gövde: Y:2 m 70 cm - r:25.3 cm

Kaide: 9 cm

Girişin batısında yer alan, basamağın hemen yanındaki mermer malzemeli sütun Bizans döneminden devşirilmiştir. Korint düzeninde yapılmış olan sütun başlığı üzerinde akant yaprakları yer alır. Başlık yüzeylerinde iri olarak bezenmiş yapraklar, sütunun alt eninden başlayarak yukarıya kadar devam eder. Başlığın üst kısımlarında ise volütler yer almaktadır. Sütun gövdesi egriboz konglomerasındandır. Kaide ise küçük Asya ion tipidir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:53 cm

Gövde: Y: 2 m 90 cm - r: 25 cm

Kaide: Y: 4

İkiz kemeri taşıyan bir diğer sütun 3 no.lu sütun ile aynı yöndedir. Korint düzeninde olan sütunun başlığı 1 no.lu sütun ile aynıdır. Gövde parlak beyaz mermerden kaide küçük Asya ion tipindedir.

Fotoğraf 189: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 190: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 191: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 192: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 193: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 194: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 195: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 196: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 197: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 198: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 199: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 200: 4 No.lu Sütun Kaidesi

4.2.5. İznik Yakup Çelebi Zaviyesi

Şekil No: 22-23

Fotoğraf No: 201-205

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

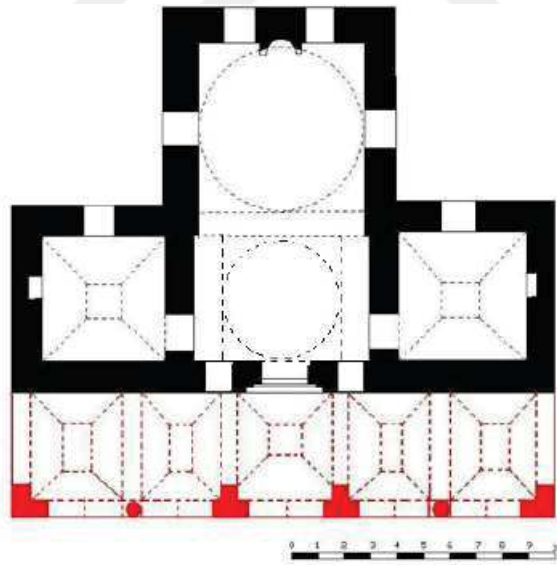
Yapım Tarihi: 14. Yüzyıl

Yaptıran: Yakup Çelebi

Mimar: Bilinmiyor

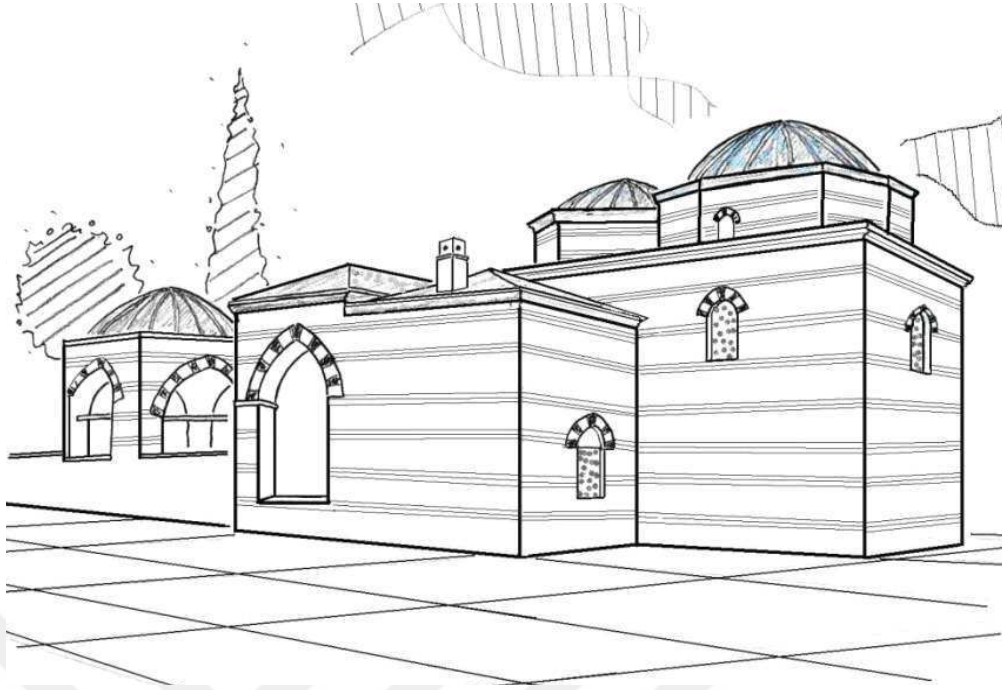
Yeri: Bursa İli, İznik İlçesi, Yeni Mahalle’de yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Zaviye, ters T planlı cami benzeri olarak oluşturulmuştur. İbadet mekanı tek kubbeli olarak tasarlanmıştır. Yapıya girildikten sonra doğu ve batı cephelere yerleştirilmiş zaviye mekanları tonoz ile örtülüdür. Yapıda beş bölümlü son cemaat yeri bulunur. Son cemaat yeri revaklar aynalı tonozlar ile örtülmüş olup revakı taşıyan üç ayak ve iki sütun bulunur¹⁶¹. Zaviye duvarları, üç sıra tuğla bir sıra taş şeklinde almaşık teknikte örülmüştür. Yapı 1919 yılında köklü bir onarım geçirmiştir.

Şekil 29: İznik Yakup Çelebi Zaviyesi (E. Hakkı Ayverdi)

¹⁶¹ *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1986, ss. 253-255, Özlem Çuhadar, a.g.e., s. 61, Selim Özen, a.g.e., s.27.

Şekil 30: İznik Yakup Çelebi Zaviyesi Kesit (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 201: İznik Yakup Çelebi Zaviyesi Kuzeyden Görünüş

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:50 cm

Gövde: Y: 2 m 46 cm - r: ?

Kaide: yok

Yapıya girişte kuzeydoğu köşede yer alan sütun devşirme malzemedir. Mermerden yapılmış olan bu sütunun gövdesi antik döneme aittir. Sütun başlığı görünüşü itibariyle korint olarak sınıflandırılabilir. Ancak Başlığın onarımlar esnasında dönemin özgün biçimsel özelliklerini yansıtacak şekilde tekrar yapıldığı düşünülebilir. Sütun yüzeyinde yoğun bir süslemem kompozisyonuna rastlanmaz. Kemer üzengi noktasında, sütunun üst kısımlarında dışa taşkın bitkisel süslemeler yer almaktadır. Sütun köşelerinde dışa taşkın süslemelere ek olarak, rulo motifi ve taç yapraklı süslemelerde bulunmaktadır. Sütun gövdesi gri kırçillı mermerdendir. Sütunların kaidesi yoktur.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:50 cm

Gövde: Y: 2 m 46 cm - r: ?

Kaide: yok

Sütun yapının son cemaat yeri revakının kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Yapıda yer alan diğer sütun ile benzer özelliklere sahiptir. Sütun gövdesi antik dönemden devşirilerek kullanılmıştır. Başlık yüzeyi sade bir şekilde işlenmiştir. Köşelerde dışa taşkın süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir. Korint tipinde olan bu başlık üzerinde rulo motifleri ve yaprak figürlerine yer verilmiştir. Sütun başlığı yapının geçirdiği onarımlar esnasında yenilenmiştir.

Fotoğraf 202: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 203: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 204: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 205: 2 No.lu Sütun Başlığı

4.2.6. İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi

Şekil No: 24-25

Fotoğraf No: 206-212

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

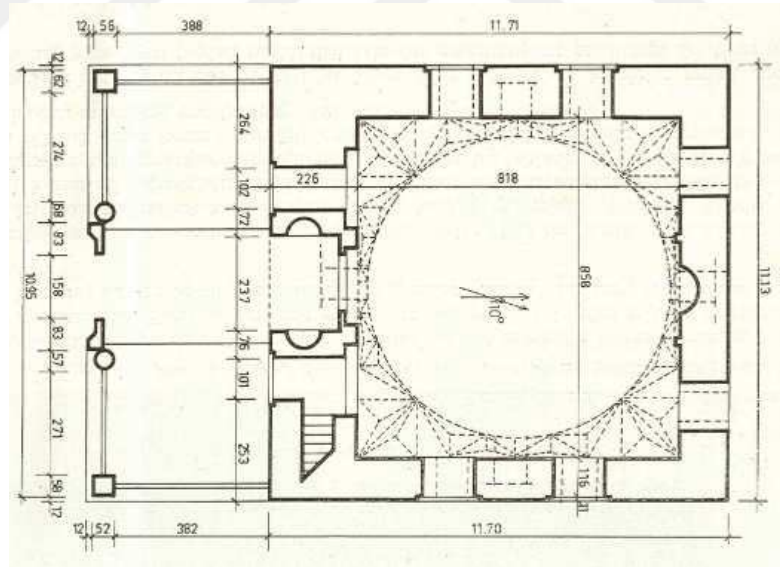
Yapım Tarihi: 1442-1443

Yaptıran: Çandırlı ailesinden olan Vezir Mahmut Çelebi¹⁶².

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Bursa, İli, İznik İlçesi, Mahmut Çelebi Mahallesi'nde yer almaktadır.

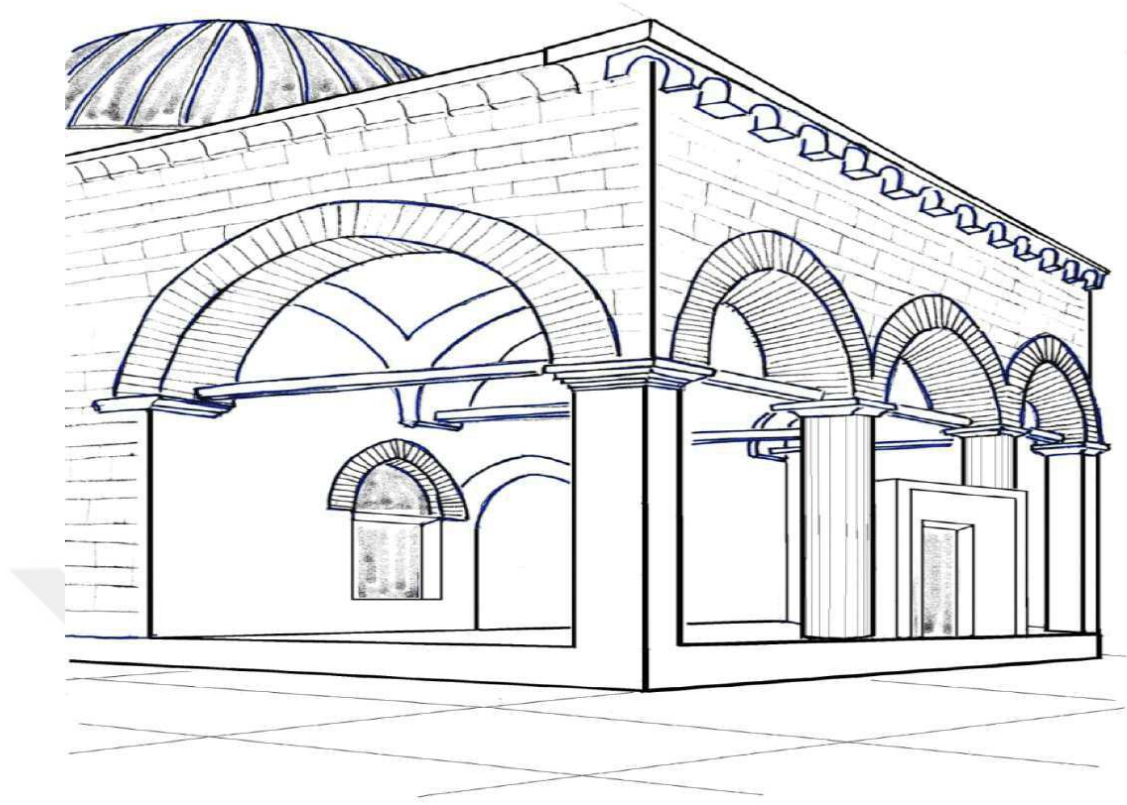
Yapının Genel Mimari Tanımı: Yapı kare planlı ve tek kubbeli olarak yapılmıştır. Yapının kuzeyinde üç birimli son cemaat yeri bulunmaktadır. Minare, üç birimli son cemaat yerinin ibadet mekânıyla birleşen noktasından yükselir ve kuzeybatı köşededir¹⁶³. Yapı beden duvarları üç sıra tuğla tek sıra kesme taşlı olmak üzere almalı malzeme ile örülmüştür.

Şekil 31: İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi Planı (E.H. Ayverdi)

¹⁶²Ekrem Hakkı Ayverdi, 1972, a.g.e., s.506., Özlem Çuhadar, a.g.e., s.151.

¹⁶³ Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1986, s.236.

Şekil 32: İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi Kesiti (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 206: İznik Mahmut Çelebi Zaviyesi Kuzey Cepheden Görünüm

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:50 cm

Gövde: Y:2 m 46 cm - r: 20.70

Kaide: yok

Yapının kuzeybatı köşesinde yer alan sütun, başlık gövde ve kaideden oluşmaktadır. Girişin sağ tarafına yerleştirilmiş sütun, Yunan adalarında ve Antik Çağ'da sıklıkla kullanılan Egriboz konglomasından yapılmıştır. Sütun başlığı dor nizamında kaide ile benzerlik göstermektedir. Kaide dor nizamında ve oldukça sadedir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ? - Y:50 cm

Gövde: Y: 2 m 46 cm - r: 20.70

Kaide: yok

Son cemaat yeri revakının sol tarafında yer alan sütun yapıda bulunan diğer sütun ile benzer şekildedir. Süslemesiz sütun başlığının yine kaideden elde edildiği düşünülmektedir. Sütun gövdesi egriboz konglomeradan elde edilmiştir.

Fotoğraf 207: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 208: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 209: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 210: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 211: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 212: 2 No.lu Sütun Kaidesi

4.2.7. Bursa Hüdavendigâr İmaretî

Şekil No: 26-27

Fotoğraf No: 213-235

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 767-787- M. 1365-1385

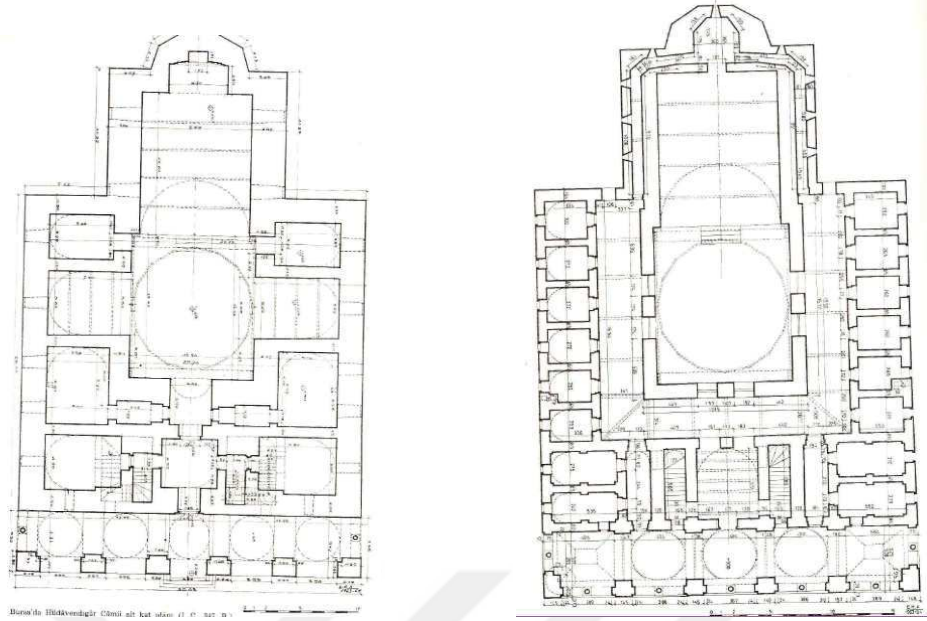
Yaptıran: Bilinmiyor

Mimar: Sultan, I Murat

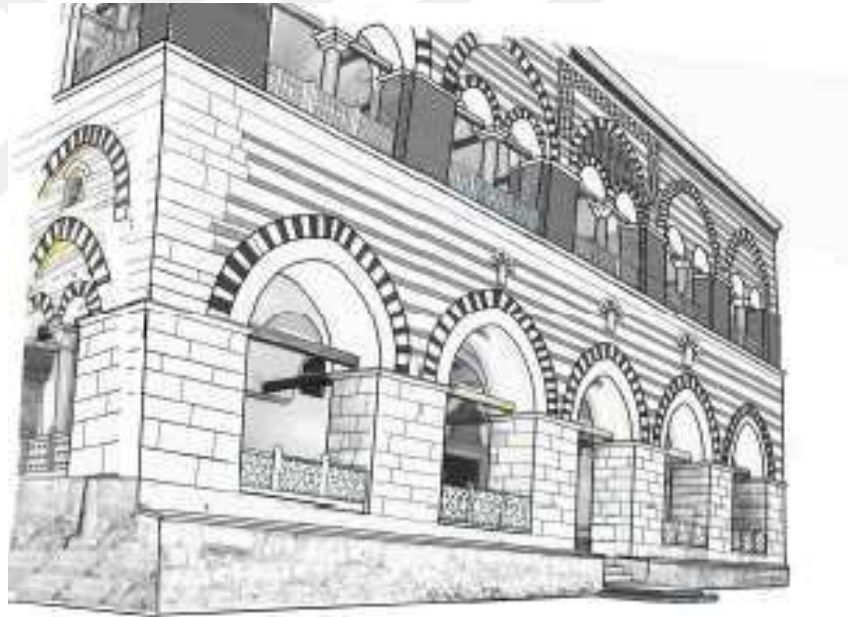
Yeri: Bursa İli, Osmangazi İlçesi, 1. Murad Caddesi üzerinde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Yapı görünüş itibarıyla, Osmanlı Mimarisi'nde alt katı cami, üst katı medrese olarak inşa edilmiş eşsiz bir örneği teşkil eder. Yapı aslı itibarıyla ters T planlıdır. Caminin alt katında ortada dört eyvanlı bir bölüm yer almaktadır. Alt katta kuzey cephede beş birimli üzeri kubbeye örtülü son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerini kuzey cephede beş ayak, doğu-batı cephede ise ikiz kemerli birer sütun taşımaktadır. Alt kata girildiğinde basık tonozla örtülü bir holün iki yanında üst kata çıkışı sağlayan merdivenler bulunur. Yapının ikinci katı ise medrese olarak tasarlanmıştır. Yapının ikinci katında doğu-batı-kuzey cephelerine medrese odaları konuşlandırılmıştır. Kuzey cephede beş bölümden oluşan bir revak mekanı yer almaktadır. Medrese odaları haricinde alt ve üst kat planları benzerdir¹⁶⁴. Yapı, taş-tuğla alması malzemeli olarak inşa edilmiştir.

¹⁶⁴ Yapı hakkında birçok araştırmacı görüşlerini bildirmiştir. Bkz: Doğan Kuban, 2007, a.g.e., ss.87-88., Albert Gabriel, "Bursa'da I. Murad Cami ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı:II, PYS Vakıf Sistemi Matbaası, Ankara 2006, ss.37-43., Yekta Demiralp, "Hüdavendigâr İmaretî", *Akdeniz'de İslam Sanatı Erken Osmanlı Sanatı Beylikler Mirası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s.123., *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler III*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s.387., Godfrey Goodwin, a.g.e., ss.49-53. Ayşe Budak, "İmaret Kavramı Üzerinden Erken Osmanlı Ters T Planlı Zaviyeleri ile Aşhaneleri Arasında (1) İlişki: Osmanlı Aşhanelerinin Kökenine Dair Düşünceler (2)", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları , 33/1, Ankara 2006, ss.21-36., Türkan Acar, a.g.m., ss.304-309.

Şekil 33-34: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Alt ve Üst Kat Planı (E.H. Ayverdi)

Şekil 35: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Kuzeydoğudan Kesit (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 213: Bursa Hüdavendigâr İmaretî Kuzeydoğu Görünüm

Fotoğraf 214: Bursa Hüdavendigâr İmaretî, Kuzey Cepheden Görünüm

Alt Kat Revaklarında Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:35 cm - Ü.E: ? -Y:49,5 cm

Gövde: Y: 2 m 59 cm - r: 18.63 cm

Kaide: yok

Yapının son cemaat yeri revakının doğusunda bulunan sütun Bizans Dönemi'ne ait devşirme, mermer malzemedendir. Korint düzeninde olan sütun başlığı üzerinde kıvrımlı bitkisel motifler yer almakla birlikte, başlığın yan yüzeylerinde ise akantus yapraklarına yer verilmiştir. Gri damarlı beyaz mermer malzemeli gövdenin başlıkla birleşen kısmında enthasis mevcuttur. Sütunun kaidesi yoktur.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:30 cm - Ü.E: ?- Y:54 cm

Gövde: Y:2 m 58 cm – r: 18.94 cm

Kaide: yok

Yapının son cemaat yeri revakının batısında yerleştirilmiş ve ikiz kemerleri taşıyan sütun mermer malzemelidir. Başlık ve gövdeden müteşekkil olan sütunun başlık kısmı 5. Yüzyıl, Bizans Dönemi'ne ait devşirmedir. Korint düzenindeki başlık üzerinde akantus yaprakları bulunmaktadır. Sütun başlığı ve gövde arasında enthasis mevcuttur¹⁶⁵. Sütun gövdesi yine başlık gibi Bizans dönemine aittir. Sütunun kaidesi yoktur.

Üst Kat Revaklarında Yer Alan Sütunlar

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E:28 cm - Ü.E: ?- Y:41 cm

Gövde: Y: 2 m 15 cm - r:15 cm

Kaide: Y: 19 cm

Revakın doğusunda yer alan gri damarlı mermer malzemeli sütun başlığı impost biçimindedir. 6. yüzyılda, Bizans Dönemi'nde sıkça tercih edilmiş olan bu form üzerinde monogram süsleme, alçak kabartmalı olarak verilmiştir. Sütun gövdesi mermer

¹⁶⁵ Genellikle yapılarda yer alan sütunların gövdelerinde yer alan optik algıyı düzeltmek için yapılan şişkinlik.

malzemelidir. Sütun kaidesi pullu olarak nitelendirebileceğimiz Bizans Dönemi'nde sıklıkla tercih edilen ajur teknikli bir süsleme barındırmaktadır.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E:33 cm - Ü.E: ?- Y:37 cm

Gövde: Y: 1 m 92 cm- r: 16.87 cm

Kaide: Y: 23 cm

Revakın kuzeydoğusunda ikinci sırada yer alan sütun, mermer malzemeli dor düzenindedir. Sütun başlığının dor düzeninde olduğundan Antikçağ veya Bizans dönemine ait olduğu düşünülebilir. Sütunun kaidesi yoktur.

5 No.lu Sütun

Başlık: A.E:35 cm - Ü.E: ? - Y:32 cm

Gövde: Y: 2 m 27 cm- r: 18 cm

Kaide: yok

Revakın kuzeyinde ön cephede üçüncü sırada yer alan sütun malzeme ve bezeme bakımından ikinci sıradaki sütun ile aynı özellikleri barındırmaktadır.

6 No.lu Sütun

Başlık: A.E:25 cm - Ü.E: ?- Y:55 cm

Gövde: Y: 2 m 01 cm - r:15 cm

Kaide: yok

Revakın kuzeyinde ön cephenin ikinci sırasında yer alan sütun, mermer malzemeli olup Bizans özellikleri barındırmaktadır. Başlık üzerinde akantus yaprakları, üç kademeli olarak verilmiştir. Üst kısımda, silmeler içinde zikzak bezemeleri yer alır.

7 No.lu Sütun

Başlık: A.E:33 cm - Ü.E: ?- Y:57,5 cm

Gövde: Y: 1 m 95 cm - r: 19 cm

Kaide: yok

Revakın kuzeybatısında ilk sırada yer alan sütun dor nizamındadır. Mermer malzemeli sütunun, başlığı da dor nizamda ve süslemesizdir. Sütun başlığı İon-impot özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle sütun, Antikçağ veya Bizans'a tarihlendirilebilir.

8 No.lu Sütun

Başlık: A.E:35 cm - Ü.E: ?- Y:39 cm

Gövde: Y: 2 m 17 cm - r: 16cm

Kaide: yok

Revakın kuzeybatı köşesinde bulunan sütun, yan cepheye yerleştirilmiştir. Beyaz mermer malzemeli sütun başlık gövde ve kaideden oluşmaktadır. Bizans devşirmesi olan başlık üzerinde çerçeve içerisinde tek yapraklı lotus bitkisel motifleri yer almaktadır. Sütun başlığı bu yapıda kaide olarak kullanılmıştır. Kaide üzerinde birbirine geçmeli örgü motifleri yer almaktadır. Bu özelliklerinden dolayı sütun başlığı, gövde ve kaide Bizans Dönemi'ni yansıtmaktadır.

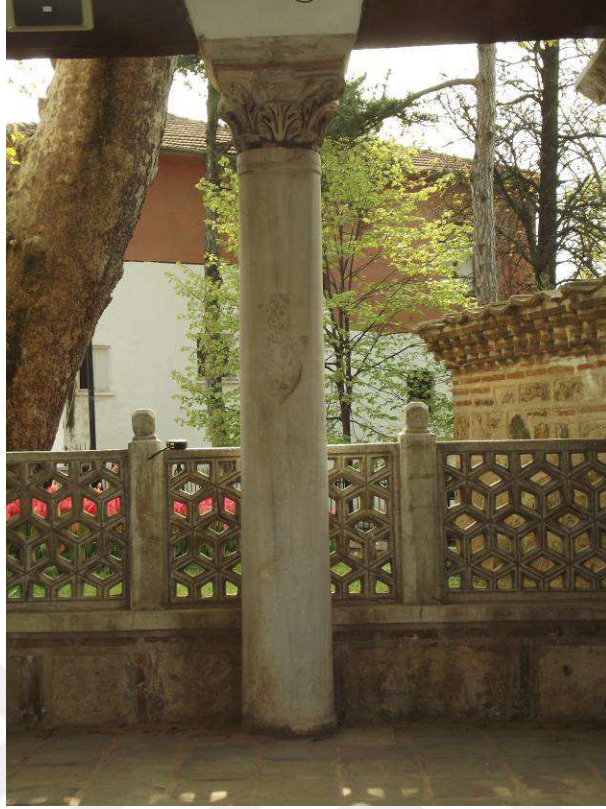
9 No.lu Sütun

Başlık: A.E:38 cm - Ü.E: ?- Y:55 cm

Gövde: Y: 1 m 66 cm - r:19 cm

Kaide: Y: 25 cm

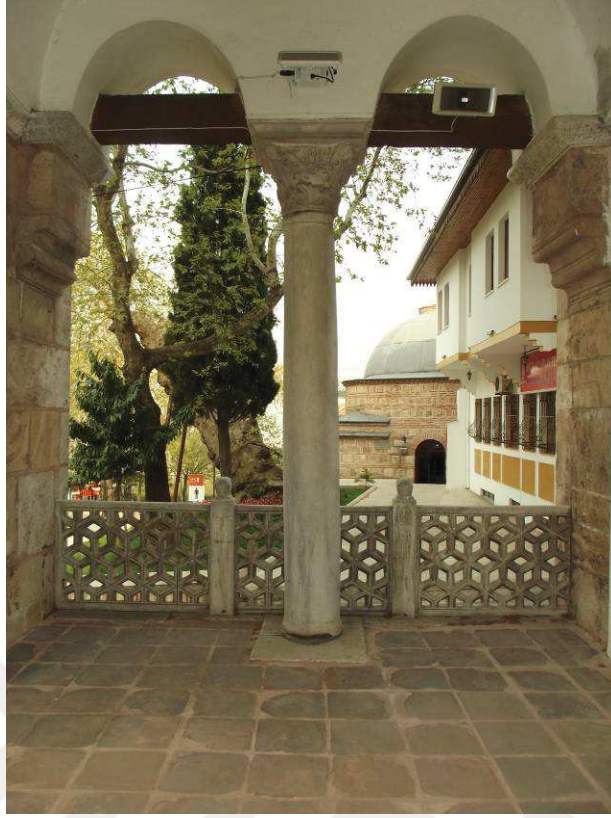
Revakın batısında yer alan sütun Bizans Dönemi'ne ait yapıdan devşirilmiş, mermer malzemeden yapılmıştır. Gri damarlı beyaz mermer sütun başlığı yüzeylerinde, çerçevesi kırkımdalı bitkisel bezemeler yer almaktadır. Kesik piramidal olan sütun başlığı ve gövde arasında ek ve entasis bulunmaktadır. Sütun başlığının bir yüzünde karşılıklı yerleştirilmiş tek dal stilize palmet bezemesi mevcuttur. Başlığın diğer yüzeyinde malta haçı olarak da bilinen akantus bezemesi bulunmaktadır. Sütun kaidesi ise Bizans Dönemi'ne ait devşirme malzemeli, akantus yapraklı, geçmeli motiflerle bezenmiş, başlığın ters çevrilmesiyle oluşturulmuştur.

Fotoğraf 215: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 216: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 217: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 218: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 219: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 220: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 221: 3 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 222: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 223: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 224: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 225: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 226: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 227: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 228: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 229: 6 No.lu Sütun Başlığı Yan Yüzeyi

Fotoğraf 230: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 231: 7 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 232: 8 No.lu Sütun

Fotoğraf 233: 8 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 234: 9 No.lu Sütun Başlığı Yan Yüzeyi

Fotoğraf 235: 9 No.lu Sütun Kaidesi

4.2.8. Bursa Muradiye (II Murad) İmaretı

Şekil No: 28-31

Fotoğraf No: 236-242

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: M.828- H.1425-1426

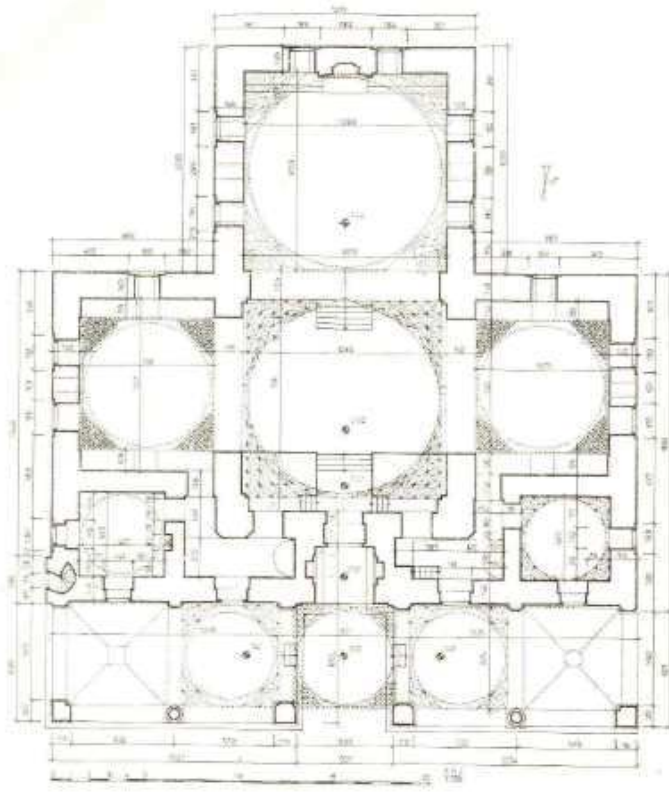
Yaptıran: Sultan II Murad

Mimar: Bilinmiyor

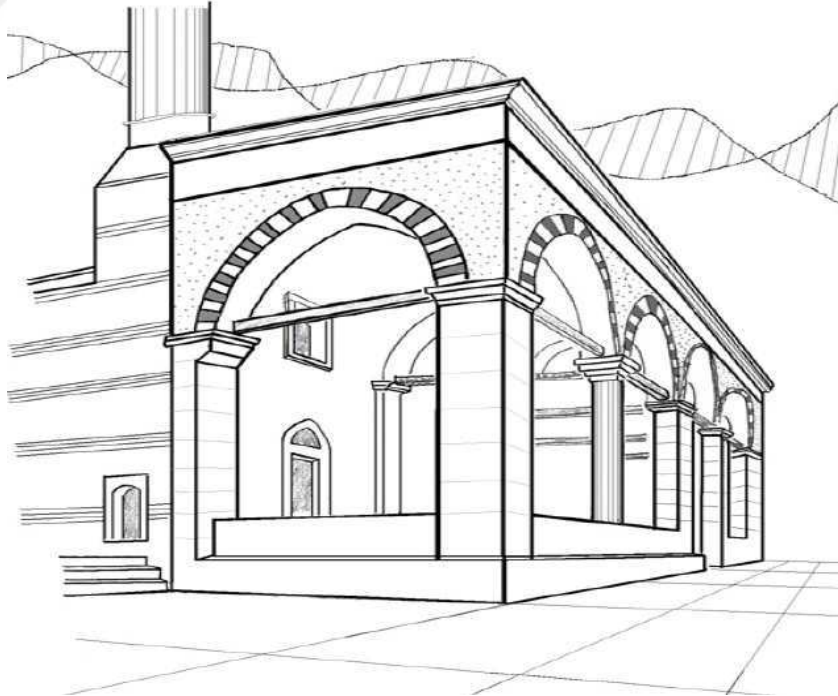
Yeri: Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Muradiye Mahallesi, II. Murad Caddesi Sokak üzerinde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Bir külliye bünyesinde, inşa edilen yapı Ters T planlıdır. İmaret beş bölümlü son cemaat yeri, giriş holünün iki yanında yer alan zaviye odaları ve ortada ilk kubbesi ile birlikte geniş bir eyvana sahiptir. Yapının ibadet mekanı tek kubbeli ve kare bir mekandan oluşmaktadır. Son cemaat yeri köşelerde çapraz tonoz ortada ise üç kubbe ile örtülmüştür. Son cemaat yeri dört ayak ve iki sütunla taşınmaktadır¹⁶⁶. Yapı taş ve tuğla almalı duvar örgüsüne sahiptir. Sütunlar, son cemaat yeri revakının sağ ve sol tarafında iki yığma ayak arasına yerleştirilmiştir.

¹⁶⁶ Doğan Kuban, 2007, a.g.e., s.114, Aptullah Kuran, 1964, a.g.e., ss.84-89., Yıldız Demiriz, a.g.e., s.265., *Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler III*, Ankara 1983, s. 137., Doğan Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s.138.

Şekil 36: Bursa Muradiye İmaret (E.H. Ayverdi)

Şekil 37: Bursa Muradiye İmaret Doğu Cepheden Kesit (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 236: Bursa Muradiye İmaretİ, Kuzeybatı Cephe

Yapıda Yer alan Sütunlar**1 No.lu Sütun**

Başlık: A.E:65 cm - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 3 m 90 cm - r:35 cm

Kaide: Y: 25 cm

Son cemaat yeri revakının doğusunda iki ayak arasına yerleştirilmiş olan sütun ve sütun başlığı malzemesi farklıdır. Sütun başlığı bilezikli, mermer ve dor üslupta devşirmedir. Sütun gövdesi kahverengi granit mermerdir. Kaide dor üslupta ve beyaz mermerden yapılmıştır.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:65 cm - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 3 m 90 cm - r: 35 cm

Kaide: Y: 25 cm

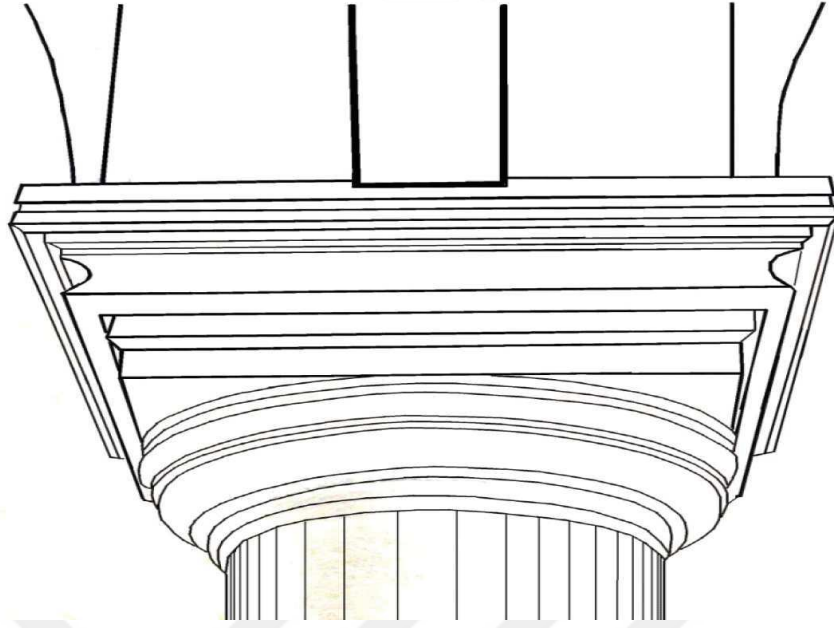
Son cemaat yeri revakının batısında yer alan sütun sağdaki ile aynı özellikleri barındırmaktadır. Başlık ve gövde arasında malzeme farklılığı bulunmaktadır. Beyaz mermer malzemeli başlık dor üsluptadır. Sütun gövdesi kahverengi mermerindendir. Kaide mermer malzemeli ve dor üsluptadır.

Fotoğraf 237: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 238: 1 No.lu Sütun

Şekil 38: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

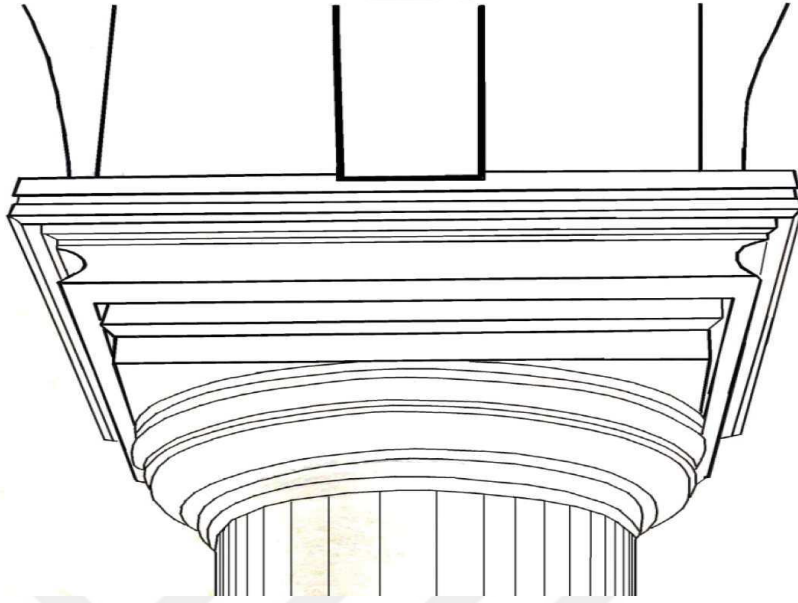
Fotoğraf 239: 1 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 240: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 241: 2 No.lu Sütun Başlığı

Şekil 39: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (Ö. Çuhadar)

Fotoğraf 242: 2 No.lu Sütun Kaidesi

4.2.9. Tire Yeşil (Yahşi Bey) İmaret

Şekil No: 32

Fotoğraf No: 243-252

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H. 845- M.1441

Yaptıran: Sultan II. Murat'ın kumandanlarından olan Abdullah oğlu Halil Yahşi Bey¹⁶⁷

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: İzmir İli, Tire İlçesi, Cumhuriyet Mahallesi, Yeşil İmaret Sokak üzerinde yer alır.

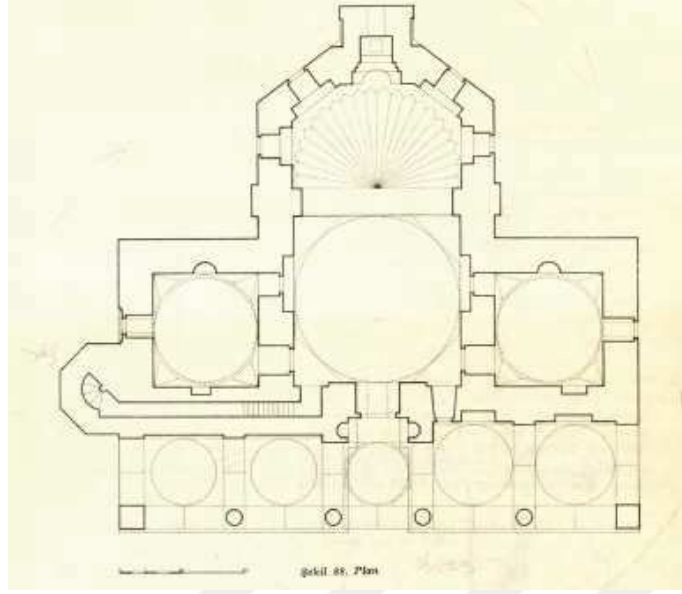
Yapının Genel Mimari Tanımı: Bu yapı kentteki ilk Osmanlı yapısı olması bakımından önem taşır¹⁶⁸. Bursa tipi zaviyeli camiler gurubuna dâhil edebileceğimiz bu yapı ilk yarım kubbeli mimarisi dolayısıyla da farklı bir önem taşır¹⁶⁹. Tire Yeşil İmaret, kuzeyinde beş birimli son cemaat yeri, iç mekanında ortada bir kubbe yanlarda tabhane odalarından oluşmaktadır. Ek olarak ibadet mekanının güneyinde dıştan sekizgen içten yarım daireli mekan tasarımı mevcuttur¹⁷⁰. Minare yapının doğusundadır ve üzerinde kırmızı kahverengi, firuze ve yeşil renkli sırlı tuğla süslemesi bulunmaktadır. Yapı duvarları taş ve tuğla malzeme örülmüştür.

¹⁶⁷ Faruk Tokluoğlu, *Tire Tarihi ve Turistik Değerler*, İstanbul 1957, s.14.

¹⁶⁸ İnci Kuyulu, “Yahşi Bey (Yeşil İmaret) Cami”, *Erken Osmanlı Sanatı*, Madrid 1999, s.67.

¹⁶⁹ İnci Aslanoğlu, *Tire’de Camiler ve Üç Mescit*, Ankara 1978, s.36.

¹⁷⁰ Savaş Yıldırım, *Erken Osmanlı (1300 - 1453) Yapılarında Çini Süsleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara 2007, s.94.

Şekil 40: Tire Yeşil İmaret Planı (İ. Aslanoğlu)

Fotoğraf 243: Tire Yeşil İmaret Kuzey Cepheden Görünüm

Fotoğraf 244: Tire Yeşil İmaret Revakından Görünüm

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: 3 m 90 cm - r: 21 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yeri revakının kuzeydoğusunda yer alan sütun başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Mermer malzemeli başlık son yapılan onarımlar esnasında eklenmiştir. Yastık şeklindeki başlık üzerinde herhangi bir süsleme yer almaz. Sütun gövdesi porfir malzemeli ve devşirmedir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: 3 m 86 cm - r:23 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yeri revak girişinin solunda yer alan sütun başlık ve gövdeden oluşmuştur. Sütun başlığı mermer malzemeli olup, başlık yüzeyinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Başlık köşeleri dışa taşkın şekillidir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: 3 m 89 cm - r:23 cm

Kaide: Yok

Son cemaat yeri revak girişinin solunda bulunan sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Mermer sütun başlığı yastık tipindedir. 1 no.lu sütun başlığı ile aynı özellikleri barındıran başlık yüzeyinde herhangi bir bezeme yer almamaktadır. Başlık köşelerinde yüzeysel hareketler mevcuttur. Bu özelliği ile sütun başlığı son dönem Osmanlı mimarisinde çok sık örneklerine rastlayamadığımız başlık tipi ile benzerdir. Sütun gövdesi kırmızı granit malzemelidir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E:65 cm - Ü.E: ?- Y:74 cm

Gövde: Y: 3 m 90 cm - r: 21 cm

Kaide: Y: 25 cm

Revaklı son cemaat yerinin kuzeybatı köşesindeki sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Başlık yüzeyinde her biri küçük kare içerisine alınmış bitkisel motifler yer almaktadır. Sütun başlığı yüzeyindeki bezemelerden yola çıkılarak başlığın Orta Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülebilir. Başlık taş malzemeli sütun gövdesi ise porfir malzemedendir.

Fotoğraf 245: 1 No.lu Sütun

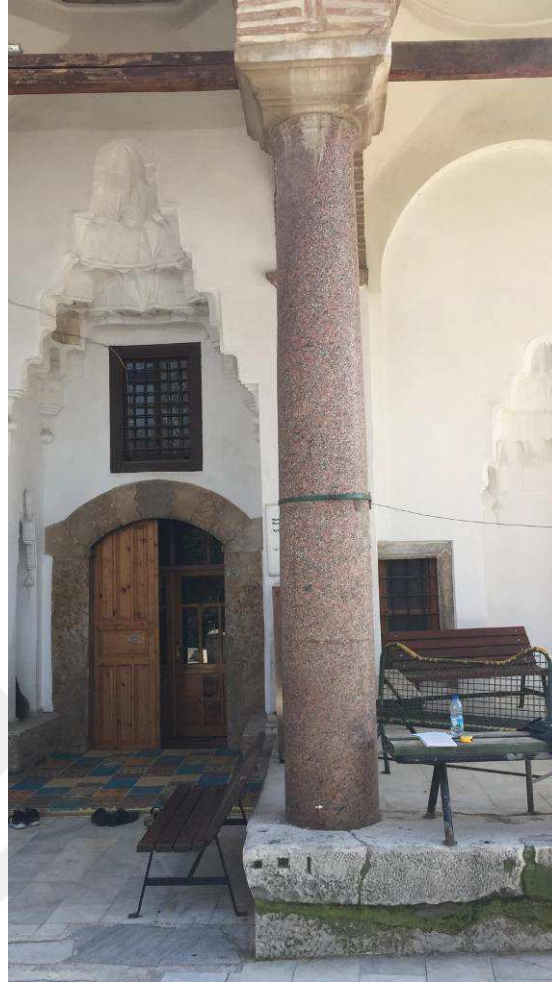
Fotoğraf 246: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 247: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 248: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 249: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 250: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 251: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 252: 4 No.lu Sütun Başlığı

4.3. Medreseler

4.3.1. İznik Süleyman Paşa Medresesi

Şekil No: 33-35

Fotoğraf No: 253-267

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

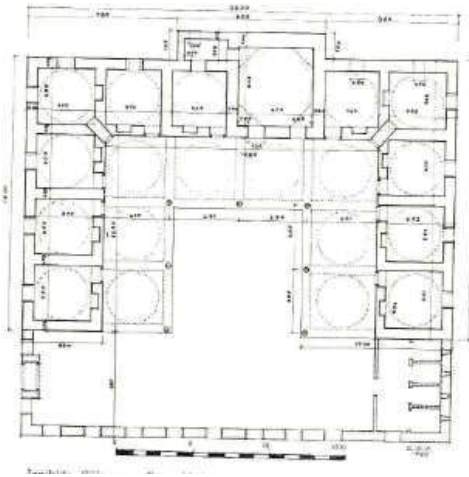
Yapım Tarihi: 14. yüzyıl

Yaptıran: Orhangazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa

Mimar: Bilinmiyor

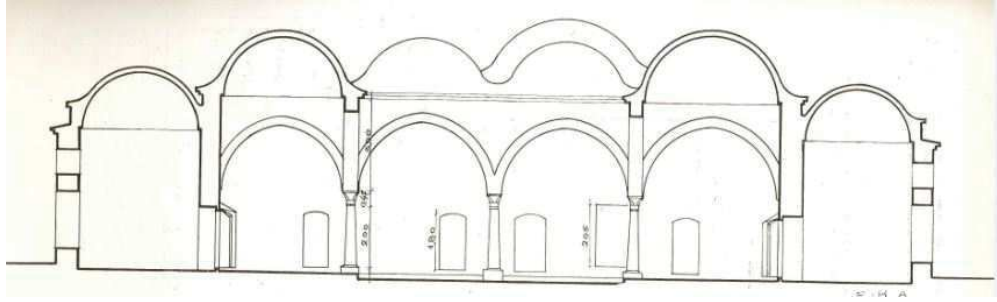
Yeri: Bursa İli, İznik İlçesi, Yeni Mahalle'de yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Büyük kubbeli dersane odası, revakların arkasına dizilmiş 11 adet öğrenci hücrelerinden oluşan açık avlulu bir medrese binasıdır. Medresede yer alan öğrenci hücrelerinden biri dersane odasına bağlanmıştır. Medresenin doğu-batı ve güneyinde U şeklinde revaklı avlusu bulunmaktadır. Yapının beden duvarlarında moloz taş, revak kemerlerinde ise taş-tuğla almasıklığı görülür. Osmanlı medreselerine, mimari bakımdan yön veren önemli bir yapıdır¹⁷¹.

Şekil 41: İznik Süleyman Paşa Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

¹⁷¹ Detaylı bilgi için: Ekrem Hakkı Ayverdi, 1976, a.g.e., s.177., Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1984, ss.74-78., Godfrey Goodwin, a.g.e., ss.38-39., *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1986, ss.248-249.

Şekil 42: İznik Süleyman Paşa Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

Fotoğraf 253: İznik Süleyman Paşa Medresesi Revaklı Avlu

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:19 cm - Ü.E: ?- Y:24 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r:17,5 cm

Kaide: yok

Revaklı avlunun doğusunda yer alan sütun, taş malzeme ile yapılmış olup başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Sütunu oluşturan malzeme, Bizans dönemine ait devşirme olarak saptanmıştır. Sütun başlıkları Osmanlı Dönemi'ne ait özellikler barındırmaktadır. Sütun başlığın köşelerinin tamamı tek dişli mukarnas dizileri ile bezenmiştir. Sütun gövdesi taş malzemedendir. Yapıda sütun kaidesi kullanılmamıştır.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:19 cm - Ü.E: ?- Y:24 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r:17,5 cm

Kaide: yok

Avlunun doğusunda ikinci sırada yer alan sütun taş malzemeli ve devşirmedir. Sütunun bir köşesine mermer malzeme eklenmiştir. Muhtemelen bu işlem sütunun kırılmış gövdesini onarmak amacı ile yapılmış olmalıdır. Sütun başlığı taştan ve yine süslemesizdir. Sütun köşelerinde badem şeklinde tek diş mukarnaslar yer almaktadır. Sütun kaidesi yoktur.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E:19 cm - Ü.E: ?- Y:24 cm

Gövde: Y: 2 m 60 cm - r:17,5 cm

Kaide: yok

Avlunun doğusunda üçüncü sırada yer alan sütun taş malzemedен elde edilmiştir. Bizans Dönemi'ne ait devşirme olan sütun başlığı üzerinde bezemeye yer verilmemiştir. Yine diğer başlıklarda yer alan tek diş iri mukarnas süsleme tekrarlanmıştır.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: 38 cm- Ü.E: ?- Y:26 cm

Gövde: Y: 2 m 30 cm- r: 18.47 cm

Kaide: yok

Revaklı avlunun kuzeydoğusundaki sütun iki ayrı malzemeden elde edilmiştir. Sütun başlığı ve gövdenin bir kısmı mermer sütun gövdesi ise egriboz konglemerasından üretilmiştir. Başlık üzerinde yine mukarnas süsleme tekrarlanmıştır. Sütun gövdesi Antik Dönem'e ait devşirmedir. Kaide kullanılmamıştır.

5 No.lu Sütun

Başlık: A.E: 40 cm- Ü.E: ?- Y:32 cm

Gövde: Y: 2 m 32 cm- r: 18 cm

Kaide: yok

Revakın batısında ikinci sırada yer alan sütun mermer malzemelidir. Beyaz mermerden yapılmış olan sütun başlığı üzerindeki süsleme, yapıdaki diğer başlıklart ile aynı özelliklerdedir. Sütun gövdesi mermer malzemelidir. Bizans dönemine ait devşirme malzemeli olan sütunun kaidesi yoktur.

6 No.lu Sütun

Başlık: A.E:38 - Ü.E:82- Y: 43

Gövde: Y: 2 m 18 cm- r: 17 cm

Kaide: yok

Revaklı avlunun batısında ikinci sıraya yerleştirilen sütun Bizans Dönemi'ne ait devşirmedir. Mermer malzemeli sütun başlığı üzerindeki bezeme diğer başlıklar üzerindeki bezemeler ile aynıdır.

7 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: 43 cm

Gövde: Y: 2 m 18 cm- r: 18cm

Kaide: yok

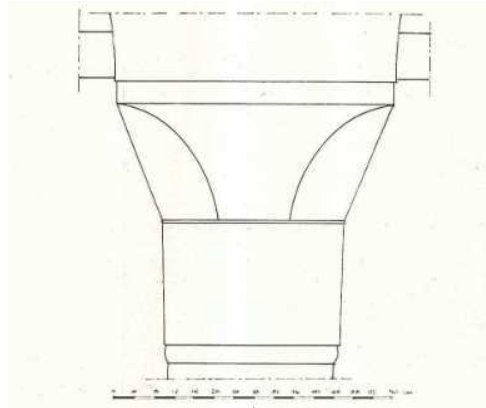
Medresenin girişinde yapın batısında yer alan sütun, başlık ve gövdeden oluşmuştur. Sütun başlığı mermer malzemeli sütun gövdesi ise taştır. Sütun başlığı üzerinde yine köşelerde tek dış mukarnas bezeme tekrarlanmıştır.

Fotoğraf 254: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 255: 1 No.lu Sütun Başlığı

Şekil 43: 1 No.lu Sütun Başlığı Çizimi (E.H.Ayverdi)

Fotoğraf 256: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 257: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 258: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 259: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 260: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 261: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 262: 5 No.lu Sütun

Fotoğraf 263: 5 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 264: 6 No.lu Sütun

Fotoğraf 265: 6 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 266: 7 No.lu Sütun

Fotoğraf 267: 7 No.lu Sütun Başlığı

4.3.2. Bursa Muradiye Medresesi

Şekil No: 36

Fotoğraf No: 268-274

İnceleme tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H.830- M.1426

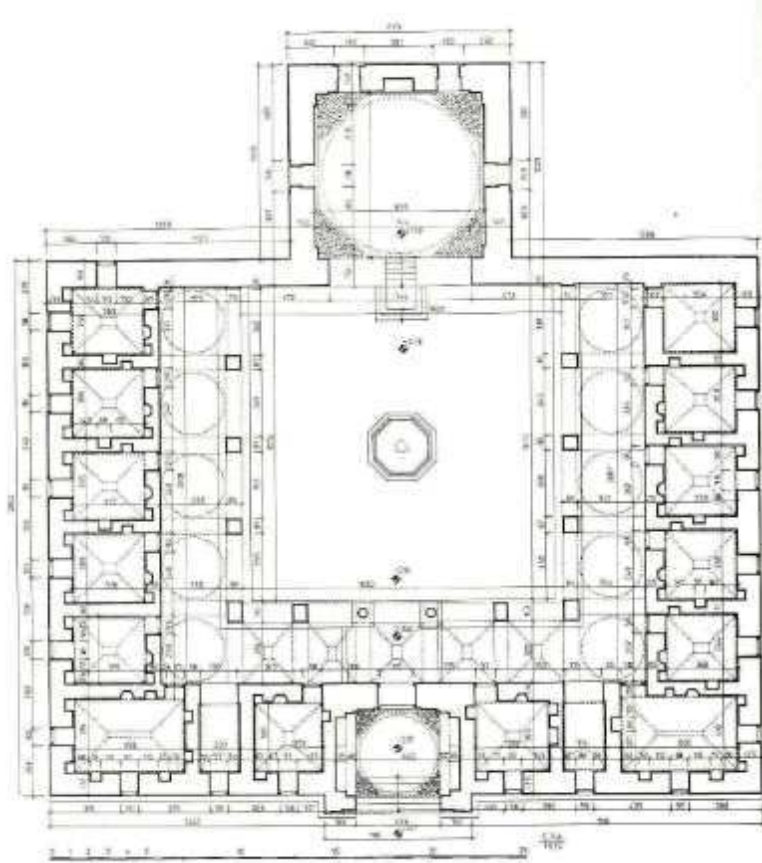
Yaptıran: Sultan II. Murad

Mimarı: Bilinmiyor

Yeri: Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Muradiye Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Yapı Muradiye Külliyesi bünyesinde yer almaktadır. Medrese güney cephesindeki eyvan dışında dikdörtgen şekilli bir plana sahiptir. 16 hücreli medrese revaklı avlusu, yazlık dersane eyvanı ve ortasında şadırvanı barındırmaktadır. Yapının giriş eyvanı kubbelidir. Yapı duvarları üç sıra tuğla ve bir sıra moloz taşlar ile oluşturulmuştur. Duvarlarda kasetleme tekniği kullanılmıştır. Medresenin eyvanlı kısmında kullanılan çiniler erken dönemin en güzel örneklerini barındırmaktadır. Medresenin kuzey-doğu ve batı yönleri U şeklinde revalıdır. Kuzeyde yer alan revakın orta kemeri iki sütun ile taşınmaktadır. Yapı günümüzde restorasyon geçirmektedir¹⁷².

¹⁷²Ekrem Hakkı Ayverdi, 1976, a.g.e., s.98

Şekil 44: Bursa Muradiye Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

Fotoğraf 268: Bursa Muradiye Medresesi Giriş Revakı

Yapıda Yer alan Sütunlar

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:32 cm

Gövde: Y: 2 m 28 cm - r:20 cm

Kaide: Y: 44,5 cm

Revakın doğusunda yer alan sütun mermer malzemelidir. Sütun, başlık-gövde ve kaideden oluşmaktadır. Sütun başlığı dor nizamındadır. Antik Dönem'e ait bir yapıdan devşirildiği düşünülmektedir. Sütun gövdesi Erken Osmanlı Dönemi'ne aittir. Kaide ise impost sütun başlığına benzer olarak tasarlanmıştır. Kademeli olarak yerleştirilmiş yatay silmeler kaideyi hareketlendirmiştir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:33 cm

Gövde: Y: 2 m 25 - r: 21 cm

Kaide: Y:35 cm

Medrese revakının batısında bulunan sütun, başlık-gövde ve kaideden oluşmaktadır. Bizans Dönemi'ne ait bir yapıdan devşirilen sütun başlığı dor nizamında tasarlanmıştır. Mermer malzemeli kaide başlıktan dönüştürülmüştür. Marmara mermerinden yapılmış olan sütun gövdesi Erken Osmanlı Dönemi'ne aittir. Başlığın kaide olarak kullanılması bu yapıda da tekrarlanmıştır. Korint düzene sahip kaide üzerinde akant yaprakları bulunmaktadır. Kaide altında 10 cm uzunluğunda bir altlık bulunmaktadır.

Fotoğraf 269: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 270: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 271: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 272: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 273: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 274: 2 No.lu Sütun Kaidesi

4.4. Türbeler

4.4.1. Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi

Şekil No: 37-38

Fotoğraf No: 275-280

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

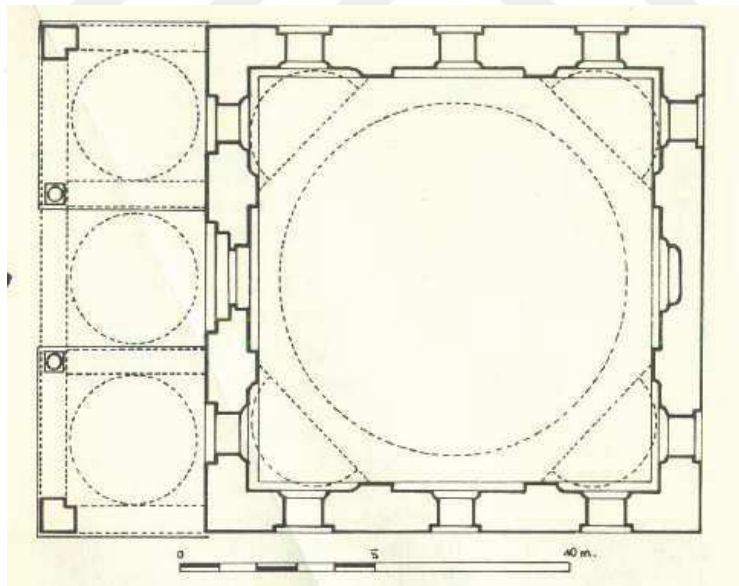
Yapım Tarihi: H. 809 -M.1403-1404

Yaptıran: Süleyman Çelebi

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Bursa İli, Yıldırım İlçesi, Yıldırım Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Kare planlı türbe mekanı bir kubbe ile örtülüdür. Türbeye girişte üç birimli bir revak yer almaktadır. Revaklı türbe uygulamasının yer aldığı en gelişmiş örneklerden biri olması nedeni ile önemli bir yere sahiptir. Yapı duvarı düzgün kesme taşla örülmüştür. Yapı günümüzde restorasyon geçirmektedir¹⁷³.

Şekil 45: Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi Planı (V.A.E.E. III)

¹⁷³ Hakkı Önkol, *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999, s.36.

Fotoğraf 275: Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi

Fotoğraf 276: Bursa Yıldırım Bayezid Türbesi Kuzeybatıdan Görünüm

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:38 cm - Ü.E: ?- Y:70 cm

Gövde: Y: 2 m 36 cm - r: 17 cm

Kaide: Yok

Sütun yapının kuzeydoğusunda yüksek bir altlık üzerinde, revak girişinin kuzeybatısından yükselen sütun başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Başlık üzerinde yer alan süslemeler Erken Osmanlı dönemine aittir. Sütun gövdesine kıyasla daha bodur şekilde yapılmış olan başlık beyaz mermerdendir. Başlık köşelerinde, iki sıra halinde badem dişlerine yer verilmiştir. Bizans Dönemi'ne ait devşirme sütun gövdesi ise bordo renkli mermer malzemedendir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:38 cm - Ü.E: ?- Y:75 cm

Gövde: Y: 2 m 24 cm - r: 16 cm

Kaide: Yok

Revak girişinin kuzeybatısında yer alan girişin sol tarafındaki sütunda, yüksek altlık uygulaması tekrarlanmıştır. Sütun başlığı köşelerinde, yapıda yer alan diğer sütun yüzeyindeki süslemeler tekrarlanmıştır. Sütun başlığı beyaz mermer, sütun gövdesi ise bordo renkli Bizans Dönemi'ne ait devşirme malzemedendir.

Fotoğraf 277: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 278: 1 No.lu Sütun Başlığı

Şekil 46: 2 No.lu Sütun Başlığı Çizimi

Fotoğraf 279: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 280: 2 No.lu Sütun Başlığı

4.4.2. Bursa Devlet Hatun Türbesi

Şekil No: 39

Fotoğraf No: 281-289

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

Yapım Tarihi: H.816- M. 1411

Yaptıran: Yıldırım Bayezid'in eşi Devlet Hatun¹⁷⁴

Mimar: Bilinmiyor

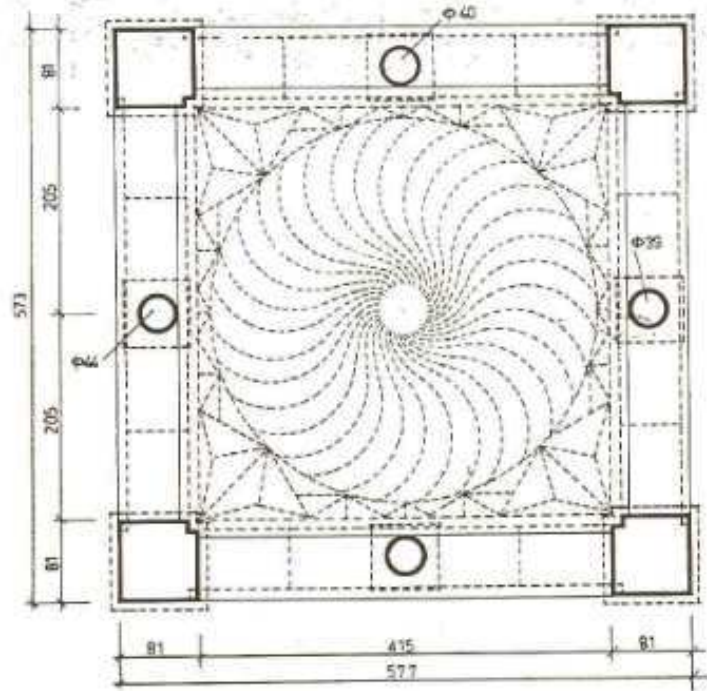
Yeri: Bursa İli, Yıldırım İlçesi, Meydancık Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Türbenin Bursa Yeşil Külliye bünyesinde yapıldığı sanılmaktadır¹⁷⁵. Türbe baldaken tarzda inşa edilmiştir. Kare planlı türbenin üzeri sivri külahlı kubbe ile örtülmüştür. Türbede kaide ve cenazelik bölümleri bulunmamaktadır. Köşelerde kare ayaklar ve her ayak arasında sütunlar yer almaktadır. Yapı toplam dört ayak ve dört sütunla taşınır¹⁷⁶. Türbe duvarları, mermer ile kaplıdır.

¹⁷⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, 1972, a.g.e., s. 132.

¹⁷⁵ Doğan Kuban, a.g.e., 2007, s.155.

¹⁷⁶ Ali Kılıcı, *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*, PYS Vakıf Sistem Matbaası, Ankara 2007, s.72.

Şekil 47: Bursa Devlet Hatun Türbesi (E.H. Ayverdi)

Fotoğraf 281:Bursa Devlet Hatun Türbesi Genel Görünüm

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E:30 cm - Ü.E:48 cm- Y:33,5 cm

Gövde: Y: 1m 58 cm - r:21 cm

Kaide: Yok

Baldaken kuruluşlu türbenin doğusunda yer alan sütun tam ortada iki ayak arasında yer almaktadır. Mermer malzemeli sütun başlık ve gövdeden ibarettir. Başlık yüzeylerinde Erken Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülen bezemeler yer almaktadır. Ters-düz palmetler, sütun yüzeyine tek sıra halinde yerleştirilmiştir. Sütun başlığı köşelerinde ise kademeli mukarnas dişleri yer almaktadır. Oval şekillerde oluşturulmuş bu bezemeler, mukarnas bezemeyi anımsatmaktadır.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E:30 cm - Ü.E:48 cm-Y:47,5 cm

Gövde: Y: 1 m 60 cm - r:21 cm

Kaide: Yok

Türbenin kuzey cephesindeki sütun 1 numaralı sütun ile aynı bezeme ve malzeme özelliklerine sahiptir. Ters-düz palmet dizileri ve köşedeki süslemeler aynı şekilde tasarlanmıştır.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E:30 cm - Ü.E:48 cm- Y:43 cm

Gövde: Y: 1 m 64 cm - r: 22 cm

Kaide: Yok

Türbenin batısındaki mermer malzemeli sütun, başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Başlık yüzeylerinde diğer sütunlarda yer alan bezemeler tekrarlanmıştır.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E:30 cm - Ü.E:48 cm- Y:48 cm

Gövde: Y: 1 m 60 cm - r:21 cm

Kaide: Yok

Türbenin güneyinde yer alan sütun, mermer malzemelidir. Sütun başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Başlık üzerindeki süslemeler yapıda yer alan diğer sütunlar ile aynı şekilde tasarlanmıştır.

Fotoğraf 282: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 283: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 284: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 285: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 286: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 287: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 288: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 289: 4 No.lu Sütun Başlığı

4.4.3. Bursa II. Murad Türbesi

Şekil No: 40

Fotoğraf No: 290-302

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

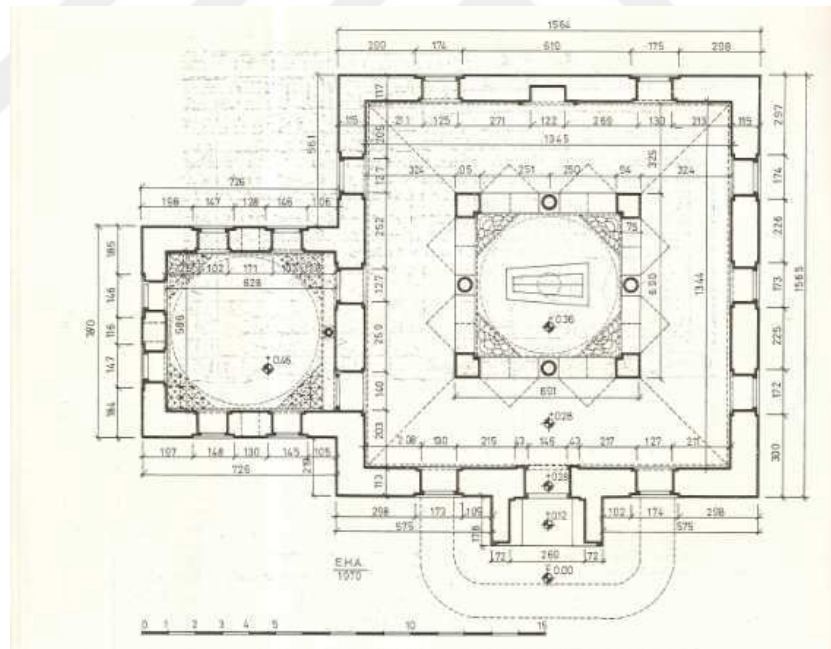
Yapım Tarihi: 855-1446

Yaptıran: Fatih Sultan Mehmet

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Muradiye Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Kübik gövdeli türbe, üzeri tromp geçişli, yüksek sekizgen kasnaklı kubbe ve kubbeli mekânı çevreleyen tonozla örtülmüştür¹⁷⁷. İç mekânda yer alan kubbe dört yığma ayak ve dört sütunla taşınır. Yapı girişinde tek birimli revak, kubbe ile örtülmüştür¹⁷⁸. Türbenin dışı üç sıra tuğla bir sıra taş ile örülmüştür.

Şekil 48: Bursa II. Murad Türbesi Planı (E.H. Ayverdi)

¹⁷⁷ Ertan Daş, a.g.e., s.88.

¹⁷⁸ Hakkı Önkal, a.g.e., ss.38-80.

Fotoğraf 290: Bursa II. Murad Türbesi Genel Görünüş

Yapıda Yer Alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:57 cm

Gövde: Y: 2 m 82 cm - r: 19 cm

Kaide: Y: 48 cm

Kubik mekanı taşıyan, doğudaki sütun, mermer malzemelidir. Sütun başlığı, sütun gövdesi ve kaide Marmara mermerindendir. Başlık Bizans Dönemi'ne ait kompozit düzende yapılmıştır. Kaide ise kademeli olarak yükselen ve çok sık örneklerine rastlanmayan çokgen şekilli ve üç kademelidir.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y:61

Gövde: Y: 2 m 95 - r:19 cm

Kaide: Y:54 cm

Kare mekanı taşıyan sütun girişin tam karşısında yer almaktadır. Bizans dönemine ait devşirme malzemelerden oluşan sütun beyaz mermerden yapılmıştır. Bizans döneminde sıkça rastladığımız sepet başlıklar bu yapıda karşımıza çıkar. Başlık yüzeyinde, köşelerde ve başlığın gövde ile birleştiği noktada örgü bezemeleri ve yan yüzlerde ise yaprak motifinin yer aldığı görülmektedir. Bu yapıda, başlık muhtemelen kaide olarak kullanılmış ve kompozit düzendedir.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E:38 cm - Ü.E: ?- Y:57 cm

Gövde: Y: 2 m 84 cm – r: 20 cm

Kaide: Y: 50 cm

Türbenin iç mekanında güneyde yer alan sütun, beyaz damarlı Marmara mermerinden oluşmuştur. Bizans Dönemi'ne ait korinth düzendeki başlık yüzeyi süslemesizdir. Başlık kaide olarak kullanılmış ve yine Bizans dönemine ait devşirme korinth özelliklere sahiptir.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E:38 cm - Ü.E: ?- Y:35 cm

Gövde: Y: 2 m 81 cm - r: 22 cm

Kaide: Y: 54 cm

Üç numaralı sütunla benzer özellikler barındıran sütun mermer malzemelidir. Bizans Dönemi'ne ait başlık korint düzende ve sade olarak tasarlanmıştır. Sütun kaidesi olarak bir başlık kullanılmıştır. Mermer sütun kaidesi korint üsluptadır.

Fotoğraf 291: 1 No.lu Sütun

Fotoğraf 292: 1 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 293: 1 No.lu Sütun Kaşdesi

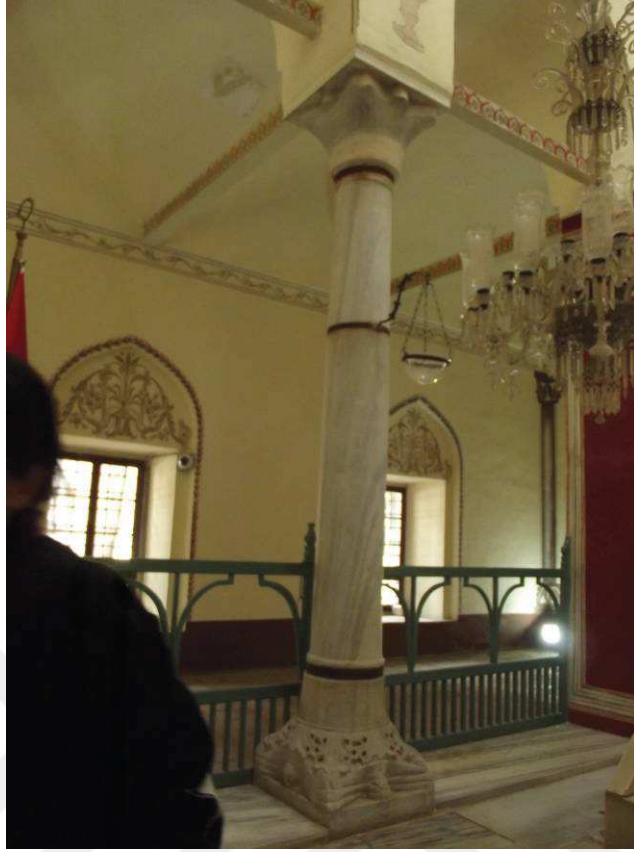
Fotoğraf 294: 2 No.lu Sütun

Fotoğraf 295: 2 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 296: 2 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 297: 3 No.lu Sütun

Fotoğraf 298: 3 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 299: 4 No.lu Sütun Kaidesi

Fotoğraf 300: 4 No.lu Sütun

Fotoğraf 301: 4 No.lu Sütun Başlığı

Fotoğraf 302: 4 No.lu Sütun Kaidesi

4.5. Hanlar

4.5.1. Bursa İssız Han

Şekil No: 41-42

Fotoğraf No: 303-306

İnceleme Tarihi: 18.04.2017

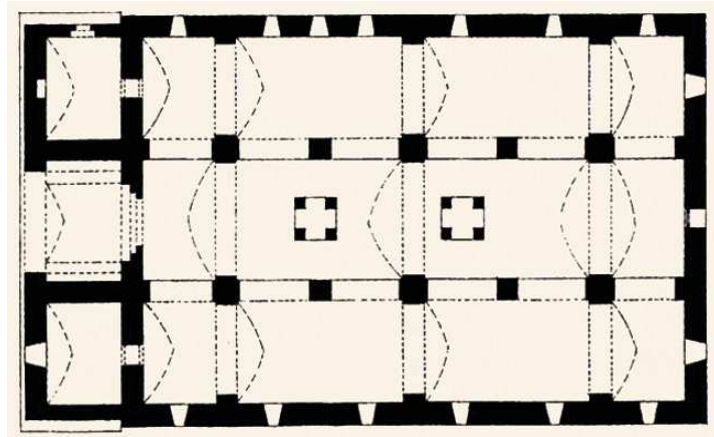
Yapım Tarihi: H. 797- M. 1394-1395

Yaptıran: Celâleddin Eyne Bey¹⁷⁹

Mimar: Bilinmiyor

Yeri: Bursa İli, Karacabey İlçesi, Gökıy Mahallesi'nde yer alır.

Yapının Genel Mimari Tanımı: Kuzey güney doğrultusunda uzunlamasına dikdörtgen planlı bir yapıdır. Hanın girişi güney cepheden yüksek ve derin bir eyvan ile sağlanmıştır. Giriş eyvanının iki yanında beşik tonozlu birer oda bulunmaktadır. Ana mekan taş ayaklarla üç sahnla ayrılmıştır. Bazilikal bir planı anımsatan hanın orta sahnı daha yüksek tutulmuştur¹⁸⁰. Hanın orta kısmında iki adet ocak mekanları bulunmaktadır. Sütünların taşıdığı bu bacalar üstten yukarıya doğru daralmaktadır¹⁸¹.

Şekil 49: Bursa İssız Han Planı (T.D.V. İslam Ansiklopedisi)

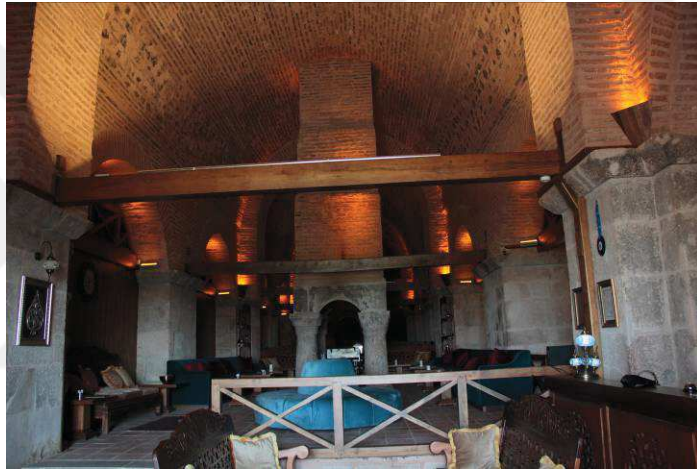
¹⁷⁹ Balıkesir-Karesi subaşılığı görevinde yer alan I. Kosava Savaşı kumandanlarındandır.

¹⁸⁰ Enis Karakaya, "İssız Han", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 19, İstanbul 1999, ss.201-202.

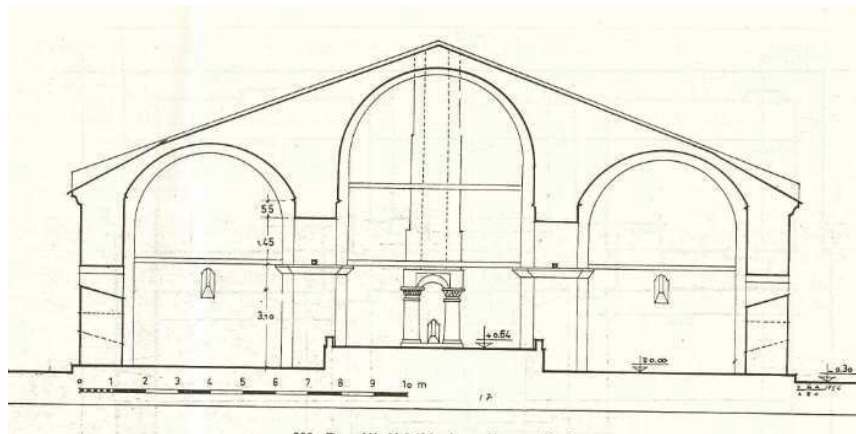
¹⁸¹ *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1986, ss. 385-388., Oktay Aslanapa, 2004, a.g.e., s.87-88.

Fotoğraf 303: Bursa Issız Han Genel Görünüm

Fotoğraf 304: Bursa Issız Han İç Mekandan Görünüm

Şekil 50: Bursa Issız Han, Genel Kesit (E.H. Ayverdi)

Yapıda Yer alan Sütunlar

1 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Yapının orta sahnındaki ilk bacayı 4 adet sütun taşımaktadır. Aynı ölçü ve bezeme özelliklerine sahip sütunlar ve sütun başlıkları dönemin tipik örneklerinden biridir. Sütun gövdeleri ve başlıkları aynı malzemeden yapılmıştır. Doğudaki ilk sütunun başlığı baklava dilimleri ile bezenmiştir. Üçgen şekilli baklava dilimleri sütun başlığının tüm yüzeyini dolanmaktadır. Hantal gövdeli sütunun, başlık ile birleştiği noktada yatay silmeler yer almaktadır. Sütun gövdesi hantal ve sade bir kaideye oturmaktadır.

2 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Doğuda yer alan bacayı taşıyan diğer sütun, başlık, gövde ve kaideden oluşmaktadır. Sütun başlığı üzerinde diğer başlıktaki üçgen şekilli baklava bezemeleri tekrarlanmıştır. Bodur gövdeli sütunu sade dışa taşkın şekilli bir kaide taşımaktadır.

3 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Bacayı taşıyan güneybatı köşedeki sütun başlık kaide ve gövdeden oluşmaktadır. Sepet şeklindeki sütun başlığı üzerinde herhangi bir bezeme yer almamaktadır.

4 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Bacayı taşıyan batıdaki sütun başlık, gövde ve kaideden oluşmaktadır. Başlık üzerinde yüzeysel, yan yana dikey olarak yerleştirilmiş sade mukarnas bezemelere yer verilmiştir. Taş malzemeli sütun gövdesinin başlıkla birleştiği noktada ise yatay silmeler bilezik görünümünü almıştır.

5 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Yapıda yer alan bir diğer bacayı dört sütun taşımaktadır. Bu sütunlardan ilki doğuda olup başlık, gövde ve kaideden oluşmaktadır. Taş malzemeli sütun başlığının köşelerinde tek diş mukarnas bezemeye yer verilmiş ve bu mukarnas bezemeler bütün köşelerde tekrarlanmıştır. Sütun gövdesinin başlıkla birleştiği noktada bilezik şekline yer verilmiştir. Sütun kaidesi sepet şeklinde dışa taşkın olarak yapılmıştır.

6 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Güneydoğu köşede bacayı taşıyan başka bir sütun ise, başlık gövde ve kaideden oluşmaktadır. Başlık yüzeyi sade bir görünüm kazanırken, köşelerde tek diş mukarnas bezemesi tekrarlanmıştır.

7 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Güneybatıdaki üçüncü sütun diğerleri ile aynı bezeme ve malzeme özelliklerine sahiptir. Taş malzemeli sütun başlığının köşelerinde tek diş mukarnas bezemeye yer verilmiş ve bütün köşelerde bu mukarnas bezeme tekrarlanmıştır.

8 No.lu Sütun

Başlık: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Gövde: Y: ? - r: ?

Kaide: A.E: ? - Ü.E: ?- Y: ?

Kuzeybatı köşede yer alan sütun ikinci bacayı taşıyan diğer sütunlarla aynı özellikleri barındırmaktadır. Başlık yüzeyi sade bir görünüm kazanırken köşelerde tek dış mukarnas bezemesi tekrarlanmıştır.

Fotoğraf 305: Bacayı Taşıyan 1-2-3-4 No.lu Sütunlar

Fotoğraf 306: Bacayı Taşıyan 5-6-7-8 No.lu Sütunlar

SONUÇ

Kuruluşundan itibaren devlet olma yönünde ilerleyen Osmanlı Beyliği dönemin güçlü beylikleri arasında hızla büyümüştür. Erken dönemin, siyasi açıdan hareketli geçmesi diğer alanlarda da oldukça etkili olmuştur. Sosyo-kültürel açıdan incelendiğinde devletin büyüme isteği ve fethedilen bölgelerin imar faaliyetlerinin hızlandırılması önemli bir ayrıntıdır. Fethettikleri bölgeye sultanın adını taşıyan camilerin inşa edilmesi alışılmış bir sistem halindedir. Bunların yanı sıra dönemin siyasi ve sosyal işlerinin yürütülmesi için inşa edilmiş zaviyelerin sayısı artmıştır. Eğitim alanındaki faaliyetlerin yürütülmesi ve sosyal açıdan önem taşıyan medrese binaları da inşa edilmiştir. II. Murad döneminde iyi bir duruma ulaşan Osmanlı Beyliği şehirleşmenin gelişmesi amacıyla önemli kentlerin hakin noktalarına küllüyerler inşa ettirmiştir.

Tüm bu siyasi-sosyal ve kültürel olaylar, kendi içerisinde şekillenmemiş dönemin önemli ve güçlü beyliklerinin de Osmanlı mimarisine önemli katkıları olmuştur. Özellikle mimari açıdan Osmanlı Beyliği'ne ilham vermiş Batı Anadolu Beyliklerinde işlenen şemaların Osmanlı'da gelişmiş halleri ile karşılaşırsınız. Bu bilgiye ek olarak Anadolu'nun karmaşası göz önde bulundurulduğunda özellikle de Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra sürekli etkileşim halinde olan beylikler mimari açıdan birbirlerini etkilemiştir. 14. yüzyılda varlığını koruyan beyliklerin süsleme kompozisyonunda ortak noktalarının varlığı göz ardı edilmemelidir.

Daha önce sıkça işlenmiş konuların dışında kalan ve kaynaklarda bir iki cümle ile geçiştirilen Erken Osmanlı mimarlığında sütun kullanımı, çeşitli yapıların analizi sonucunda ortaya konmuştur. 14. yüzyılda artan inşa faaliyetleri, yapı türlerinin artması, yapılarda yeni mekan arayışları gibi unsurlar sütun kullanımını önemli derecede arttırmıştır. Özellikle revak, avlu revakları, son cemaat yeri revakları gibi mekanlarda ayaklar yerine sütunlar tercih edilmiştir.

Çalışma kapsamında 5 adet Cami incelenmiş ve bunlarda toplam 35 adet devşirme sütuna rastlanmıştır. Karşılaştığımız sütunlar genel itibari ile Roma ve Bizans yapılarından devşirilmiş ve farklı malzeme özelliklerine sahiptir. İznik Yeşil Cami'de yer alan sütunlar birbiri ile farklı malzeme özellikleri taşımaktadır. Yapıların farklı boyut özellikleri barındırması ve bu duruma bağlı olarak var olan malzemenin tekrar şekillendirilmesi hususu dikkat çekicidir. Devşirme malzeme kullanılırken sütunlara yapıların boyutlarına

göre tekrar işlev kazandırılması esas bu dönemde sıklıkla karşılaştığımız bir husustur. Genellikle sütun ölçülerinin yaklaşık olarak benzerliği bu kanıyı destekler niteliktedir. Farklı malzeme özellikleri barındıran sütunların ise yapılarda herhangi bir düzen ve ya malzeme birliği gibi gözetmeden yer alması, devşirme malzemenin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanıldığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Araştırmamız esnasında 9 adet zaviye ve imaret incelenmiştir. Bu yapılarda toplam 30 adet sütun analiz edilmiş, sütun gövdelerinin tamamının devşirme olduğu anlaşılmıştır. 2 adet sütun ve sütun başlığının ise onarımlar esnasında yeniden yapıldığı saptanmıştır. Çalışmamızın devamında 2 adet medrese incelenmiş, İncelenen yapılar arasında yer alan üç türbede toplam 10 adet sütun yer almaktadır.

Erken Osmanlı Devri'nde yapılmış 25 adet sütun tespit edilmiştir. Sütunlardan 6 adedi Edirne Üç Şerefeli Cami son cemaat yerinde, 7 adedi İznik Süleyman Paşa Medresesi revaklı avlusunda ve 4 adedi Devlet Hatun Türbesi'nde, 8 adedi ise Bursa, Issız Han revaklarında mevcuttur. Yapıların boyutlarına göre oldukça yüksek ve ya bodur şekilde yapılmıştır. Genellikle bütün sütun gövdeleri silindirik formda ve geri damarlı mermer ya da mermer malzeme ile imar edilmiştir.

Erken Dönem mimarisinde kullanılan devşirme sütun başlıkları herhangi bir nizam gözetmeksizin yapılarda kullanılmıştır. Çeşitli bezeme ve malzeme özelliklerine sahip farklı başlık tipleri yapılarda yerini almıştır. Sütun başlıkları genel olarak Roma ve Bizans dönemlerine ait yapılardan devşirilmiştir. İncelemiş olduğumuz yapılarda yer alan 51 adet sütun başlığın devşirme olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli örnekler eşliğinde başlıkları genel olarak 2. 3. 4. 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilebiliriz. Yapıların boyutları ve kemer üzeni noktaları sütun başlığının ihtiyaç duyulan ölçülerde olması gerektiği noktasına dikkat çeker. Bu durumda var olan malzeme tekrar kullanılırken çeşitli özellikler dikkate alınarak devşirildiği söylenebilir.

Yapılarda yer alan sütun kaideleri genellikle altlık ya da ion olarak yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Erken Osmanlı Dönemi'nde inşa edilmiş yapılarda toplam 42 adet sütun kaidesine rastlanmıştır. Bunlardan bazıları işlevi dışında devşirilirken çoğunluğu ise altlık ya da ion olarak tabir edebileceğimiz kaidelerdir. Yapılarda yer alan sütun kaidelerinin çoğu günümüzde deforme olmuş durumdadır. Çoğu sütunda ise kaide bulunmazken sütun direkt olarak zemine oturmuş veya toprağa gömülü vaziyettedir.

Erken Dönem için sütunların elde ediliş şekli ile ilgili tek somut kaynağımız yapılarda yer alan devşirme malzemedir. Ancak yapılarda bulunan sütun gövdelerindeki yükseklik ölçülerinin birbirine yakın olması dolayısı ile sütunların yapının yüksekliğine göre tekrar işlem görmüş olabileceği büyük bir olasılıktır. Nitekim devşirilen sütun gövdelerinin boyutlarına yapıya uyum sağlaması açısından çeşitli eklemelerin yapıldığı da gözlenmiştir. Hatta yapı ile olan ilişkisi bağlamında sütun çaplarının da yapıya göre tekrar işlenmiş olabileceği büyük bir olasılıktır.

Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde kullanılan devşirme sütun başlıkları yerini daha sonra genelde mukarnas bezemeli başlıklara bırakmıştır. İslam mimarisinde sevilerek kullanılan mukarnas bezeme yapıların çeşitli kısımlarında dekorasyon amacı ile kullanılmasının yanı sıra taşıyıcı elemanlarda da tercih edilmiştir. Uzun zaman içinde çeşitli şekillerde gelişmiş ve olgunlaşmış mukarnas bezeme Anadolu Selçukluları'nda daha çok mihrap, taçkapı, şerefe ve sütun başlıklarında tercih edilmiştir. Erken Osmanlı mimarisinde de sıkça karşımıza çıkan mukarnas bezeme, mihrap, taçkapı, pencere, lento ve sövelerde kullanılmıştır.

Mukarnas bezemenin sıkça kullanılması ve daha sonra Klasik Döneme de hakim olan mukarnaslı sütun başlıklarının ilk adımlarının atılması uzun zaman almıştır. Bunun nedeni olarak hazır malzeme kullanımının ekonomik avantajı ve inşaat faaliyetlerini çabuklaştırması gösterilebilir. Yalnızca Osmanlı Beyliği değil, diğer beyliklerin de devşirme sütun ve sütun başlıkları kullandığı mevcut yapı örneklerinde görülmektedir. Konumuz açısından önem taşıyan önemli üç beylik Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları'dır. Bu beyliklere ait yapılarda Erken Osmanlı Mimarisi'nde görülen sütun başlıklarının gelişmemiş örnekleri mevcuttur. Aydınoğulları Beyliği'ne ait, Selçuk İsa Bey Cami, Saruhan Beyliği'ne ait Manisa Ulu Cami ve Balat İlyas Bey Cami'nde dönemin özgün sütun başlıkları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra yapılarda kullanılan devşirme sütun başlıkları da dikkat çekmektedir. Selçuk İsa Bey Cami ibadet mekanında tüm yüzeyleri mukarnas bezemeli başlıklar mevcuttur. Manisa Ulu Cami avlu revakında bulunan bazı özgün sütun başlıkları köşelerde mukarnas ile bezenmiştir. Yapıda yer alan diğer başlık örneği ise köşeleri pahlı başlıklar şeklindedir. Balat, İlyas Bey Cami portalinde ise tüm yüzeyleri mukarnas ve sarkıt bezemeli sütun başlıkları mevcuttur.

Sütun başlıklarının ne şekilde hangi şablon dahilinde imar edildiği veya kim tarafından yapıldığı konusunda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Ancak yapılarda

kullanılan diğer malzeme ve bezeme özellikleri bakımından sütun başlıkları Erken Osmanlı İşi olarak tabir edilebilir.

1299-1453 yılları arasını kapsayan Erken Dönem Osmanlı Mimarisi'nde; İznik Nilüfer Hatun İmaret, İznik Yeşil Cami, Edirne Üç Şerefeli Cami, İznik Süleyman Paşa Medresesi, Bursa Yıldırım Türbesi, Bursa Devlet Hatun Türbesi gibi yapılarda dönemin özgün sütun başlıkları kullanılmıştır. Yapılardaki sütun başlıkları, bitkisel, mukarnas ve sarkıt bezemeli olarak sınıflandırılmıştır. Bu verilerin sonucunda esas olarak iki farklı tip belirlenmiştir. Sütun başlıklarının sınıflandırılması ve bu sınıflandırma aşamasında tiplerin isimlendirilmesi, başlıkların üzerinde yer alan bezemelere göre yapılmıştır.

Buna göre; tespit ettiğimiz tipler *mukarnaslı sütun başlıkları* ve *geometrik şekilli başlıklar* ve baklava dilimli başlıklar olmak üzere isimlendirilmişlerdir. Mukarnaslı sütun başlıkları kendi içlerinde; basit tipte mukarnaslı başlıklar, yalnız köşelerde mukarnas bezemeli başlıklar, standart mukarnas birimiyle kaplı başlıklar, sarkıtlı mukarnaslı başlıklar ve mukarnas ve bitkisel bezemeli başlıklar olmak üzere toplam beş alt tipe ayrılabilirler. Bunlardan basit Tipte mukarnaslı başlıklar İznik Süleyman Paşa Medresesi ve Bursa Yıldırım Türbesi'nde karşımıza çıkarlar. Bu yapılarda sütun başlıklarında köşeleri pahlı ve tek dış mukarnas bezemeleri kullanılmıştır. Yalnız Köşelerde Mukarnas Bezemeli Başlıklar tipi sadece Edirne Üç Şerefeli Cami'de görülmektedir. Yapının son cemaat yeri revakında, köşeleri mukarnaslı başlık tipinin örneği mevcuttur. Standart Mukarnas Birimiyle Kaplı Başlık tipi; İznik Nilüfer Hatun İmaret, İznik Yeşil Cami ve Edirne Üç Şerefeli Cami sütun başlıklarında bulunmaktadır. Bu yapılardaki sütun başlıklarının tümünde, yüzeyler standart formda mukarnaslarla kaplanmıştır. Sarkıtlı mukarnas başlıkların örneğini Edirne Üç Şerefeli Cami'nin avlu revaklarında görmek mümkündür. Mukarnas ve bitkisel bezemeli başlık tipinin örnekleri ise, İznik Yeşil Cami son cemaat yerinde ve Bursa Devlet Hatun Türbesi revaklarında yer alan sütun başlıkları üzerinde mevcuttur.

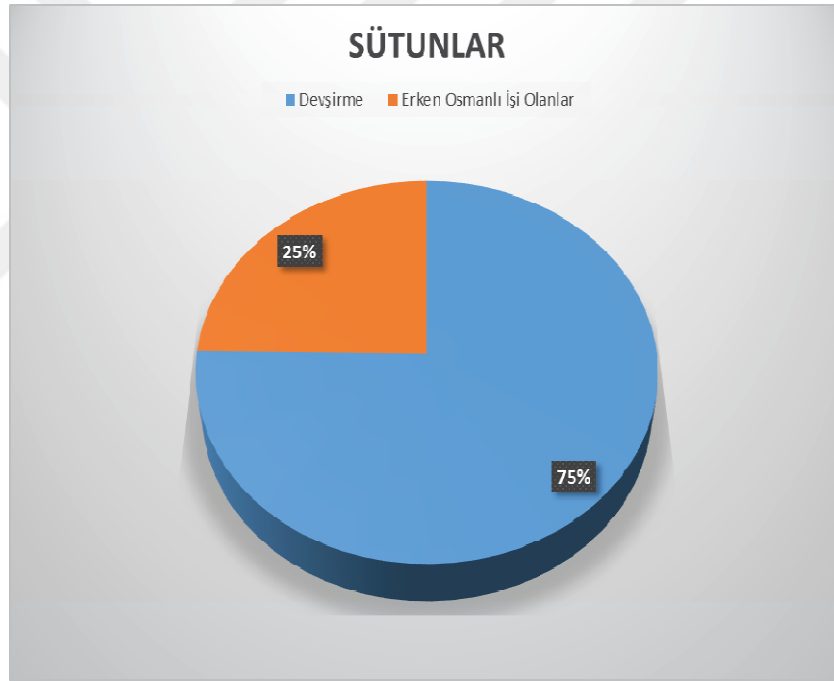
Geometrik şekilli başlıklar olarak adlandırdığımız bu başlık tipi yalnızca, Edirne Üç Şerefeli Cami avlu revakında karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen sütun başlıkları bezeme özelliklerine göre Turgut Cansever'in yapmış olduğu tipoloji referans alınarak oluşturulmuştur.

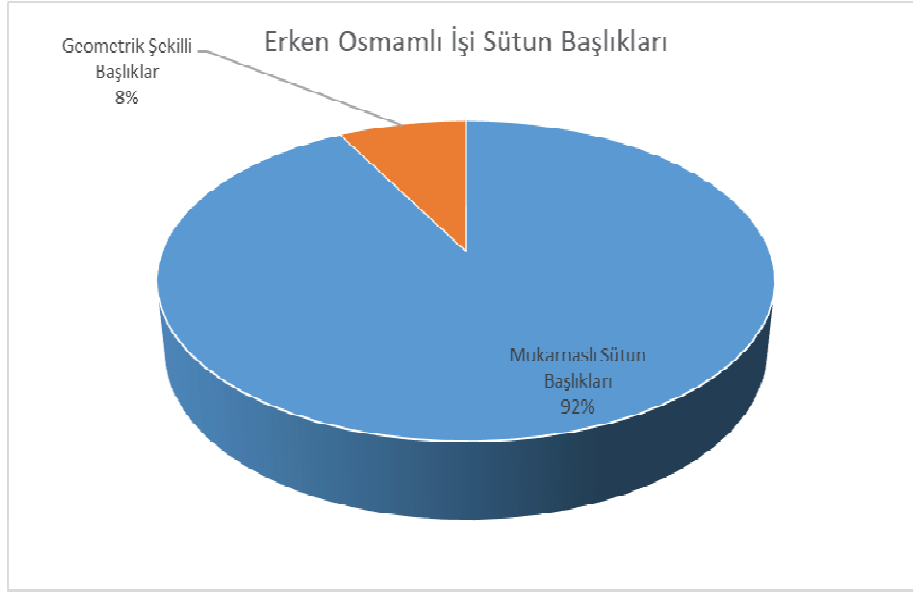
Erken Osmanlı Mimarisi'nde kullanılan kaideler üç örnek haricinde, devşirme malzemedendir. Görünüş itibari ile basit tipte mukarnaslı sütun başlığını anımsatan sütun

kaideleri, Bursa Orhangazi Zaviyesi ve Hüdavendigâr Zaviyesi üst kat revaklarında mevcuttur. Genel olarak yapılarda kullanılmış sütun kaideleri Roma ve Bizans yapılarından devşirilmiş malzemedendir.

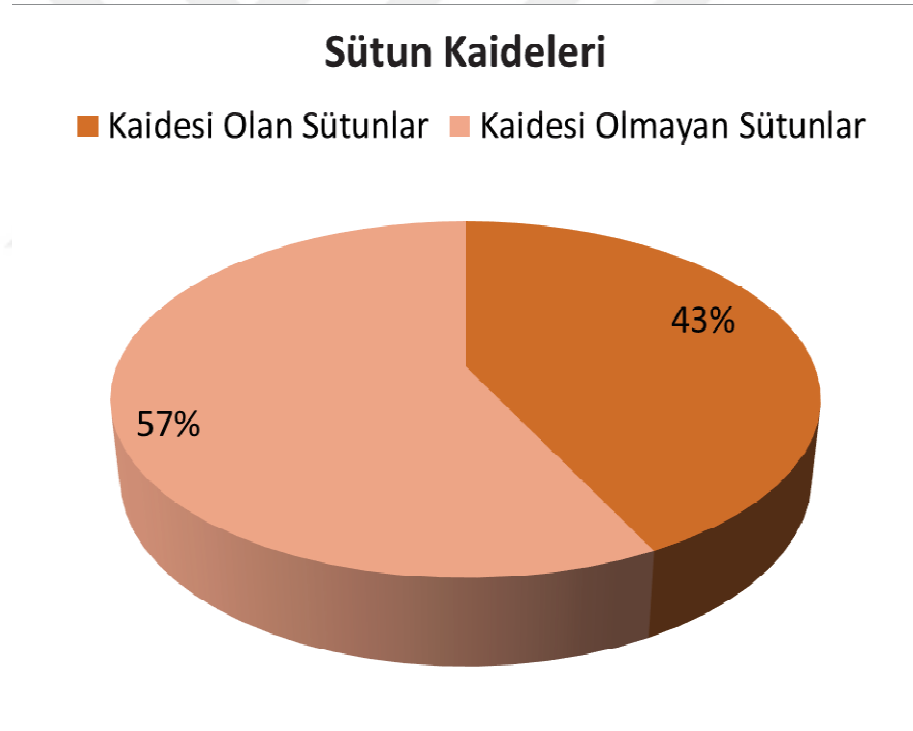
14. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyılın ortalarına değin Erken Osmanlı Mimarisi'nde kullanılan sütunlar bir bütün olarak (başlık-gövde-kaide) ele alınmıştır. Araştırmamız sonucunda 1400'lü yıllara değin özgün örneklerin ortaya konulmadığı ve bu yıldan sonra hızlı bir gelişim gösteren mimarinin bir parçası olan sütun başlıklarının orijinal şeklini aldığı gözlenmiştir. İslam Mimarisi'nde kullanılan mukarnas bezemenin Osmanlı'nın Erken Döneminde sütun başlıkları üzerinde sevilerek kullanıldığı örneklerle mevcuttur. Klasik dönem mimarine yön veren başlık tipleri, özellikle Edirne Üç Şerefeli Cami avlu revaklarında ortaya konmuştur.

Şekil 51: Erken Dönem Osmanlı Mimarlığında Karşılaşılan Sütunlar

Şekil 52: Erken Osmanlı İşi Sütun Başlıkları

Şekil 53: Erken Osmanlı Yapılarında Sütun Kaidesi Kullanımı

KAYNAKÇA

- Acar, Türkan (2013). Tabhaneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme., *Sosyal Bilimler Dergisi*,28, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 323-326.
- Acun, Fatma (2000). İlk Osmanlılara Dair. *Kebikeç Dergisi*,10, Ankara, 59-74.
- Akcıl, N.Çiçek (2012). Üç Şerefeli Cami ve Külliyesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42, İstanbul, 277-280.
- Akcıl, N. Çiçek (2013). Yıldırım Cami. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, İstanbul, 531-532.
- Aktuğ Kolay, İlknur (1999). *Batı Anadolu 14.Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 179.
- Albustanoğlu, Tulga (2011). *Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Ocakları Organizasyonu*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Basımevi.
- Altun, Ara (1988). Asya ve Anadolu’da Türk Mimarisi. *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul: Türkiye Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Altınsapan, Erol (2005). 13.-16. Yüzyıllarda Ahilik ve Ahi Zaviyelerine Bir Bakış (Eskişehir ve Bilecik Ahi Edebalı Zaviyeleri). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 27-53.
- Andıç, Ayşegül (2012). İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Arık, M. Oluş (1967). *Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri*”, Anadolu (Anatolia), XI, Ankara, 57-100.
- Arseven, Celal Esad (1984). *Türk Sanatı Tarihi I-II*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arslan, Burak (2015). Metropolis’deki İon Tipi Sütun Başlıklarının Biçimsel Gelişimi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Arslandoğlu, Özen; Yeniçeri, Selim (1984). İznik’te Osmanlı Mimari Eserleri. *Türkiyemiz Dergisi*,14(42), İstanbul,18-27.

- Aslanapa, Oktay (1977). *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aslanapa, Oktay (2004). *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aslanapa, Oktay (2004). İznik'te Türk Mimari Eserleri. *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 223-234.
- Aslanapa, Oktay (2007). *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişimi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Aslanapa, Oktay (2007). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aslanoğlu, İnci (1978). *Tire'de Camiler ve Üç Mescit*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Atalay, Gülgün (2010). Antik Devirde Mimari Kurallar ve İnşaat Teknikleri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1957). Orhan Gazi Devrinde Mi'mari. *İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara, 115-196.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1965). Bursa, Orhangazi Cami ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi. *Vakıflar Dergisi*, VI, İstanbul, 69-83.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1966). Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I, İstanbul: Baha Matbaası.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1976). *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1989). *Osmanlı Mimarisinde, Çelebi II. Sultan Murad Devri 806-855(1403-1451) II*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Aslanoğlu, İnci (1978). *Tire'de Camiler ve Üç Mescit*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Baş, Ali (1989). *Beylikler Dönemi Hanları*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.
- Baş, Ali (1989), *Beylikler Dönemi Hanları*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya
- Başaran, Cevat (1999). *Anadolu Kompozit Başlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Başkan, Seyfi (1986). İznik'te Nilüfer Hatun İmareti. *Türkiyemiz Dergisi*, 16(48), İstanbul, s.19-20.
- Bayrakal, Sedat (2001). *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Belge, Murat (2008). *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilge, Mustafa (1984). İlk Osmanlı Medreseleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Bingöl, Orhan (2004). *Arkeolojik Mimari'de Taş*. İstanbul: Barış Matbaa.
- Boleken, Zeki (2010). Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı. Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Budak, Ayşe (2006). İmarat Kavramı Üzerinden Erken Osmanlı Ters T Planlı Zaviyeleri ile Aşhaneleri Arasında (1) İlişki: Osmanlı Aşhanelerinin Kökenine Dair Düşünceler (2). ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 33(1), Ankara, 21-36.
- Cansever, Turgut (2010). *Sonsuz Mekânın Peşinde Selçuk ve Osmanlı Sütun Başlıkları*. (Haz: Faruk Deniz), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Cahen, Claude (1987). *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*. (Çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız), *Belleten Dergisi*, LI(201). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çağatay, Neşet (1989). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çalışkan, Yaşar; İkiz, M. Lütfi (1993). *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çakmak, Şakir (1999). Tabhaneler ve Gezici Dervişler. *Akdeniz'de İslam Sanatı Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çavdar, Meltem (2014). Kırklareli Vize'den Geç-Antik Dönemi Mimari Plastik Taş Eserler. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Çaylak Türker, Ayşe (2014). Çanakkale'den İon-İmpost Sütun Başlıkları. *Olba*, XXII, 337-369.
- Çelik, Mehmet (2009). Alliano'i'da Bulunan Bergama Tipi Friz ve Sütun Kaideleri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Çetintaş, Sedat (1946). *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri-Bursa'da ilk Eserler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çuhadar, Özlem (2011). *Bursa Camilerinde Revak-Erken Dönem Üzerine Bir Deneme*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Daş, Ertan (2003). Erken Osmanlı Türbeleri (1300-1453). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Daş, Ertan (2007). *Erken Osmanlı Türbeleri*. İstanbul: Bilimevi Basın Yayınları.
- Darga, Muhibbe (1985). *Hitit Mimarlığı 1 Arkeolojik ve Filolojik Veriler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
- Demiralp, Yekta (1999). *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri 1300-1500*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demiralp, Yekta (2000). Hüdavendigar İmaret. *Erken Osmanlı Sanatı Beylikler Mirası*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Demiriz, Yıldız (1979). *Osmanlı Mimari'sinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Denkhalbant Çobanoğlu, Ayşe; Ermiş, Ü. Melda; Parlak, Sevgi; Tuncer, Akın (2016). İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde Bulunan Taş Eserler. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 25, İstanbul, 1-46.
- Diez, Ernest (1972). Mukarnas. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul, 564-566.
- Doğanay, Aziz (1994). Erken Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Doğanay, Aziz (2012). Tezyinat. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41, İstanbul, 79-83.

- Durukan, Aynur (2000). Balat İlyas Bey Külliyesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, İstanbul, 164-166.
- Eren, Ramazan (2012). *Çanakkale Türk Devri Eserleri*. Çanakkale: Çanakkale Valiliği.
- Ersoy, Bozkurt (1992). Edirne Şah Melek Camii'nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler. *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, VI, Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları, 47-61.
- Ersoy, Bozkurt (1994). Osmanlı Şehir-İçi Hanları, Plan Tasarımı İle Cephe ve Malzeme Özellikleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, VII, İzmir, 75-97.
- Ersoy, Bozkurt (1999). Osmanlı Şehir-İçi Hanlarının İşlevleri. *11. Milletlerarası Türk Sanat Kongresi*, Utrecht, EJOS-Electronic Journal Of Oriental Studies, IV, 2001, s.
- Eyice, Semavi (1957). İki Türk Abidesinin Mahiyeti Hakkında Notlar- İznik Nilüfer Hatun İmaret ve Kayseri'de Köşk Medrese. Ankara: *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 2, 107-114.
- Eyice, Semavi (1962). İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli-Camiler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, XXI, İstanbul, 1-80.
- Eyice, Semavi (1988). İznik Tarihçesi ve Eski Eserler. İstanbul: Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayınları.
- Gabriel, Albert (1958). *Bir Türk Başkenti Bursa I*. Bursa: Bursa. Belediyesi Yayınları.
- Gabriel, Albert (2006). Bursa'da I. Murad Cami ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi. *Vakıflar Dergisi*, II, PYS Vakıf Sistemi Matbaası, Ankara, 37-43.
- Gabriel, Albert (2010). *Bir Türk Başkenti Bursa*, (Haz: Neslihan-Hamir Er, Aykut Kazancıgil), İstanbul: Bursa Belediyesi Yayınları.
- Goodwin, Godfrey (2001). *Osmanlı Mimarlığı Tarihi*. (Çev: Müfit Günay), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gökbulut, Hasan (2007). İznik Nilüfer Hatun İmaret. *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 33, 124-126.
- Gültekin, İlknur Özmen; Avcı, Oğulcan (2015). Tokat Gök Medrese ve Devşirme Sütun Başlıkları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(42), Samsun, 403-412.

- Günay, Hakan (2009). Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Gündüz, Sema (2006). Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Gürsoy, Eren Bali (2004). Bir Aydınoğlu Anıtı Selçuk İsa Bey Camisi Mimari Özellikleri, Restitüsyon ve Koruma Sorunları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güzel, Eylem (2007). Side Müzesi'nde Bulunan Korinth Başlıkları. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991). *XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Yayınları VII(127),127-138.
- Hammer, J. Von (2017). *Osmanlı Tarihi Devlet-i Aliyye*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Hasol, Doğan (2013). *Mimarlık Cep Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- İnalcık, Halil; Quataert, Donald (2000). *Osmanlı İmparatorluğu Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. (Çev. Halil Berktaş), İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, Halil (2000). Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı. (Der.: Oktay Özel- Mehmet Öz). *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- İnalcık, Halil (2009). Osmanlı Tarihinde Dönemler: Devlet- Toplum-Ekonomi. (Der. Halil İnalcık-Günsel Renda), *Osmanlı Uygarlığı 1*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnalcık, Halil (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, Halil (2012). *Kuruluş Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*. İstanbul: Hayy Kitap.
- İnalcık, Halil (2017). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem(1302-1606): Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Karacan, Eda (2009). Bursa ve İznik Çevresindeki Bizans Dini Mimarisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Karakaya, Enis (1999). Issız Han. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 19, İstanbul, 201-202.
- Karaman, Suat (2015). *İbn Battuda'ya Göre 14. Yüzyılda Anadolu Sosyal ve Kültürel Hayat*. İstanbul: Kozmos Yayınları.
- Keleş Usta, Gülay (1994). Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi Han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.
- Kılıcı, Ali (2007). *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*. Ankara: PYS Vakıf Sistem Matbaası.
- Kolay Aktuğ, İlknur (1999). *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kretschmer, Fritz (2000). *Resimlerle Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik*. (Çev:Z. Zühre İlkelen), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, Doğan (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kuban, Doğan (2011). *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuban, Doğan (2012). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuran, Aptullah (1964). *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları I.
- Kunt, Metin; Faroqhi, Suraiya; Yurdaydın, Hüseyin G.; Ödekan, Ayla (2002). *Türkiye Tarihi 2 Osmanlı Devleti (1300-1600)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kuyulu, İnci (1999). Yahşi Bey (Yeşil İmaret) Cami. *Erken Osmanlı Sanatı*, Madrid.
- Gündüz, Sema (2006). Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Küskü Gündüz, Sema (2014). *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Naumann, Ruodolf (1991). *Eski Anadolu Mimarlığı*. (Çev: Beral Madra), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Neret, Gilles (2007). *Description Del'Egypte*. Taschen.
- Mantran, Robert (1992). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*. (Çev. Server Tanili), İstanbul: Say Yayınları.
- Mülayim, Selçuk (2006). Mukarnas. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31, 126-128.
- Mülayim, Selçuk (2010). Sütun. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38, İstanbul, 181-182.
- Onurkan, Somay (1982). *Anadolu'da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi. Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2*, İstanbul, 364-416.
- Ortaylı, İlber (2016). *Türklerin Tarihi 2*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öcal, Şenay, (2007). Lagina ve Stratonikeia Korinth Başlıkları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ödekan, Ayla (1988). Mukarnas Bezeme. *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul, s.476-478.
- Önal, Emine (1996). Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Yapılarında Sütun Başlıkları. İstanbul Teknik
- Öney, Gönül (2000). "Beylikler ve Erken Osmanlı Sanatına, Sosyal Yaşantısına Genel Bir Bakış. *Akdeniz'de İslam Sanatı, Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Önlü, Şehnaz (2010). Yerebatan Sarnıcı'nın Taşıyıcı Elemanlarının Analizi. İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özbek Eren, İmre (2000). Fatih İlçesinde Yeni Aya Kapı Hamamı Restorasyon Projesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Özbek, Yıldırar (1999). Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme I. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara.
- Özbek, Yıldırar, (2002). Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme 1300-1453, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Serdar, Pınar (2010). Likya ve Pamfilya Bölgeleri'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserlerin Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sevim, Ali; Yücel, Yaşar, (1990). *Türkiye Tarihi 1(Fetihten Osmanlılara Kadar)*, Türk tarih Kurumu Basımevi.
- Sönmez, Zeki (1995). *Başlangıcından 16.Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şaman Doğan, Nermin; Turgay Yazar (2007). Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Değişme Malzeme Kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), Ankara, 209-230.
- Şehitoğlu, Elif (2008). *Bursa Hamamları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tanman, M. Baha (1993). Darülhadis Camii. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul.
- Tanman, Baha (1996). *Bursa'da Osmanlı Mimarisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 124-142.
- Temple, Çiğdem (2013). Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler III*. (1983), Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler III (Bursa İl Merkezi)*. (1983), Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler IV*. (1986), Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Tezcan, Hülya (1989). *Topkapı Sarayın ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları.
- Tokluoğlu Faruk (1957). *Tire Tarihi ve Turistik Değerler*. İstanbul
- Uysal, Ali Osman (1997). Zaviyeli Camilerde Minare Problemi. *Türk Etnografya Dergisi*, XX, Ankara, 47-64.
- Uysal, Ali Osman (2015). Ana Hatlarıyla Türklerde Sanat. *Türk Kültürü El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 421-544.
- Uysal, Zekiye (1993). Afyon Ulu Camii'nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları. 3. *Ayfonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*, Afyon, 236-248.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2011). *Osmanlı Tarihi Cilt I* (Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ülgen, Ali Saim (2006). İznik'te Türk Eserleri. *Vakıflar Dergisi*, I, Ankara: Tıpkı Basım, 53-67.
- Ünver, Süheyl (2006). Edirne'de Şah Melek Paşa Cami'i Nakışları. *Vakıflar Dergisi*, 3, Ankara 27-30.
- Vitruvius (2017). Mimarlık Üzerine. (Çev: Çiğdem Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yavi, Ersal; Yazıcıoğlu, Necla (1996). *Tarih Öncesi Çağlardan Günümüze Mısır*. İzmir: Yazıcı Yayınevi.
- Yenal, Engin (2012). *Osmanlı Başkenti (Bursa) /Bursa'da Yapıların Oluşumu*. Ankara: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Sincan Matbaası.
- Yeniçeri, Selim; Arslanoğlu, Özen (1984). İznik'te Osmanlı Mimari Eserleri. *Türkiyemiz Dergisi*, 14(42), Akbank Yayınları, İstanbul, 18-27.
- Yeşiltaş, Tülay (2012). Yalvaç Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Yosunkaya, Büke (2007). Bursa ve İznik'deki Erken Dönem Osmanlı Yapılarında Devşirme Malzeme Kullanımı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldırım, Savaş (2007). Erken Osmanlı (1300 - 1453) Yapılarında Çini Süsleme. Ankara:
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Güllü UZUN
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri :02.05.1993- ORDU/ÇATALPINAR
Telefon : 536-228-9873
E-mail :glluuakkus@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek Lisans	:Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sanat Tarihi	2019
Lisans	: Ege Üniversitesi Sanat Tarihi	2015
Lise	:Halil Akkanat Çok Programlı Lisesi	2010

Yabancı Dil

İngilizce